

Lelkipásztor

Evangelikus Lelkeszi Szakfolyóirat

A TARTALOMBÓL:

A Szent és a szentek

Jézus, Luther, Bach

Luther és a zene

**Értékek
a szociálpolitikában**

Biblia és számítógép (II.)

Gondolkozzunk együtt

70

1995/10

TARTALOMJEGYZÉK

Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra...

A Szent és a szentek – *HK* – 341

Tanuljunk együtt

Luther viszonya a Szentíráshoz – *Dr. P. Gy.* – 342
Jézus, Luther, Bach – *Gáncs Aladár* – 343

Evangélikusok a nagyvilágban

Trajtler Gábor: Luther és a zene 345
Evangélikus hilaritás – *Ifj. Hafenscher Károly* – 347
Az evangélium erejével – *Zügn Tamás* – 348

Kitekintés az ökumené világába

D. dr. Nagy Gyula: Egyházi Világhíradó 349
Szabó Ferenc S.J.: Jezsuiták Magyarországon 351
Együtt – egymásért 352

Lelkészs-zemmel

Isten és Mammon – *Kis Miklós* – 353
Gyökértelenül – *Sárkányiné Horváth Erzsébet* – 353
KÖNYVSZEMLE: Nyújtsunk egymásnak kezét! 354
Papné-modell 354
A lárna mögül... megszólal Jézus – *Alpár Geyza* – 355
Úrvacsora – *Bencze András* – 355

Tanít az egyháztörténet

Alpárné dr. Szála Erzsébet: A soproni evangélikus gyülekezet gyűjteményei 35
Luther-ábrázolások német szükségpénzeken – *Dömötör Ákos* – 35
Mit jelent lutheránusnak lenni 36

A teológia szomszédságában

Dr. Andorka Rudolf: Értékek a szociálpolitikában 36
Welter Rezső: Biblia és számítógép (II. rész) 36
Eisenbarth Kriszta: „Elvesztett és megkerült” 36

Fórum

Gondolkozzunk együtt... – *H.K.* – 370
A felvétel gondjai a Deák téri Evangélikus Gimnáziumban – *Gadó Péter* – 371
Kenyérmegáldás – Budavár, 1995. augusztus 20. 372

Az igehirdető műhelye

Reformáció ünnepe – *Dr. Reuss András* – 373
Szentháromság ünnepe utáni 21. vasárnap – *Széll Bulcsu* – 375
Szentháromság ünnepe utáni 22. vasárnap – *Győri Gábor* – 376
Szentháromság ünnepe utáni 23. vasárnap – *Id. Magassy Sándor* – 376
Szentháromság ünnepe utáni utolsó vasárnap – *Itzés János* – 377

Gyülekezeti szolgálat – lelkeszi közélet

Pedagógus Konferencia Sopronban – *Dr. Lampéthy Gyula* – 379
Nyilatkozat az egyházi zene ápolásáról ..... Borító III.
Nyilatkozat az ifjúság egyházzenei neveléséről ..... Borító IV.

LELKIPÁSZTOR

Evangélikus Lelkeszi Szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Felelős szerkesztő: dr. Hafenscher Károly, 1052 Budapest, Deák tér 4. Tel.: 137-8966

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt.

Kiadja: a Magyar Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1085 Budapest, Üllői út 24.

Felelő kiadó: Tóth-Szöllős Mihály

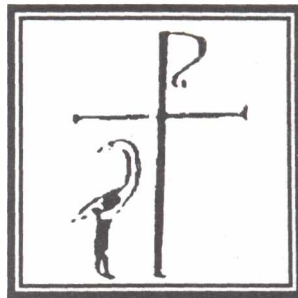
Készült a domiprint® gondozásával. 95/10.

Előfizetési díj: havi 190,- Ft, fél évre: 1140,- Ft, egy évre: 2280,- Ft.

Nyugati terjesztésben: számonként 10 DM.

ISSN 0133-2821

Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra...

A Szent és a szentek

Hadd legyen Isten – Isten! Így fordíthatjuk magyarra Philip S. Watson híres Luther könyvének címét és egyben tartalmának summázását. (*Let God be God!* Philadelphia 1948.) Ezt a címet nem a methodista tudós találta ki, Ő csak megértette Luther teológiai kopernikuszi fordulatát: többé az üdvösség dolgában már nem az emberi kísérlet áll a középpontban, hanem Isten, a kezdeményező, a közénk érkező, s a mi válaszuk csupán annyi, hogy engedjük, megvalljuk és hirdetjük: *Hadd legyen Isten Isten!* Az egocentrikus teológiában a vallásos ember keresi az Istent, igyekszik föltornázní magát kegyessége létráján Istenhez. A teocentrikus teológiában éppen fordítva, Isten a szuverén Úr, az ember kétségtelen Ura, érthetetlen szeretetéből keresi az embert – jó Pásztorként – kezdeményezi a kapcsolatot, Ő hozza létre, Ő tartja fenn hűségesen. *Luther eredetileg egocentrikus kérdése* – „*hol lelek egy kegyelmes Istenre?*” – teocentrikus válaszi kapott, olyat, amitől kezdve dominans és mindent magába foglaló témája éppen ez lett. „*Itt valóban kopernikuszi forradalmi fordulatról beszélhetünk*” – írja Watson (i.m. 37. oldalán) – ezért jogos könyve címe, és Luther teológiájának feldolgozása... *Kérdésem az, hogy ez a fordulat egyszer és mindenkorra megtörtént-e?* – vagy az egyháztörténetben mindig újra, meg újra elfelejtjük, s erőt vesz rajtunk az emberközpontú teológia kísértése. *Reformáció hónapjában vallom, hogy Luther felfedezése mindig újra és újra szükséges egyházunkban, egyházainkban!*

Ha azt mondjuk: Isten szeretetének iránya érthetetlenül az ember, vagy még így is: Isten szeretetének központja az ember – elfogadom, de éppen ezért a teológia igazi központja az embert szerető Isten. A teológia központjában egyértelműen Isten áll, a *Krisztusban megismert Szent Isten*. Ez a reformáció valódi mondanivalója: *Hadd legyen Isten valóban Szent Isten!* Első helyen és mindenek felett a Szent Isten! Luther a Miatyánkról szóló traktátusában írja, hogy az Úrtól tanult imádságot lehet „előre és lehet hátrafelé” imádkozni. Jó irányban, „előre” az imádkozza a Miatyánkot, aki Isten nevének *megszentelődéséért* előbb könyörög, mint a többi kérdésben a magunk nyomoruságából való szabadulásért. Isten országának eljövetele előbbrevaló, mint saját napi szükségleteink kielégítése. Hátról kezdve, „visszafelé” rosszul imádkozza az a keresztény a Miatyánkot, aki saját tisztességét, dicsőségét, hibátlanságát nagyobbra tartja, mint Isten szentségét. Nem véletlen, hogy az első három kérdésben a domináló kifejezés a *TE*: a Te neved, a Te országod, a Te akaratod és a másik négy kérdésben a *mi* jellemző: a mi kenyerünk, a mi vétkeink, a mi kísértésünk... *Hadd legyen Isten szent Isten a mi életünkben: ezért könyörgünk naponta az egész kereszténységgel együtt.* Isten szentsége az igazi prioritás kérdése. A doxológiában visszatér ez a gondolat: mert Tied az ország, a hatalom és a dicsőség!...

Hol válik fontossá a reformációban az újra felfedezett mondanivaló? Hogyan visszük tovább ezt a tiszta reformációi biblikus örökséget? Érezzük-e a reformációi specifikumot?

Ma újra folyik a „szentek” iránti igény, s ezzel az egyetlen Szent elismerésének elhomályosítása és bármilyen fájdalmas ezt így megállapítani: *minden felekezeten!* A szentképződés és szenttényilvánítás. Nem arra gondolok, hogy a *communio sanctorum* (Credo) és a *congregatio sanctorum* (Confessio Augustana) kifejezést a gyülekezet tagjaira is alkalmazzuk, mint

egykor Pál a korinthusiakról így írt, szentnek tekintve a bűnösöket, mert Isten szent népe, nem is a lelkesztársakra gondolunk így, mint akik a szent szolgálatot végzik egy életen át, hanem arra, hogy jelentkezik az igény, hogy Magyarországon is legyenek a XX. században is glóriás, hibátlan szentek, erkölcsi vagy vallásos zsenik, akikre felnézhetünk, akik modellnek számítanak, akik nemcsak a hit modelljei, de akikhez még imádkozhatunk is, vagy közbenjárásukat kérhetjük. Legyenek Magyarországnak is szentjei, ne csak Csehországnak, Szlovákiának, Franciaországnak, vagy a harmadik világ egyik-másik országának. S ha már szóba jön a római testvéregyház, úgy legyen nekünk evangélikusoknak is szentünk. Tisztelem mások felfogását, nem szeretnék senkit sem megbántani, csupán a reformáció szíve közepét felismerve, kérdezem: *nekünk valóban ilyen szentek kellene?* – *vagy nekünk az egyedül SZENT Isten kell?* *Hadd legyen Isten szent egyedül!* Vegyük komolyan a reformáció üzenetét ma is és tartsuk a jó irányt, a teológiai kopernikuszi fordulat helyes irányát. Tovább kérdezek: Nem túlságosan szigorú, református jellegű teocentrizmus ez? Nem! Hiszen *mi Krisztusban ismerjük meg a Szent Istent*. Természetesen örülök annak is, ha valaki felfedezi a klasszikus protestantizmus közös vonásait, s nem szégyenlem, hogy van tanulnivalónk reformátusoktól is. Amit a politikai életben személyi kultusznak neveztek, annak van egyházi vetülete is. *Szeretném a Miatyánkot jó irányban, előre imádkozni: Szenteltesék meg a Te neved!* – Szeretném az idej protestáns napokat személyi kultusz nélkül ünnepelni! Szeretném a közelmúlt nagy egyházi embereit embereknek látni, tisztelve az Isten szent népének tagjait, de sohasem cserélve fel senkit Istennel. – *Felreértés ne essék: a hit modelljeire (Zsid 11) én is szívesen emlékezem, de továbbolvasva a jól ismert fejezetet, a hit Fejedelmére akarok felnézni (Zsid 12) és mindenek felett Jézusra figyelek, aki nagyon komolyan vette és vétette az első paraszolatot és az örökélet feltételként hirdette: még a kegyességet, szombatot, törvényt, templomot sem engedte az élő szent Isten helyébe állítani.* A reformáció ránbízott, ma is friss és frissítő mondanivalója: *Hadd legyen Isten szent a mi életünkben is, hogy mi is, „hozzátartozói”* is, szentek lehessünk, megszentelt életű emberek. Ilyen *együgyű* keresztény akarok lenni, aki csak Egy előtt borul le.

Egyóban a Szent jelenlétének komolyan vétele korunkban. Profanizálódik, szekularizálódik még egyházi gyakorlatunk is! Hitünket rendezheti, életünket tisztíthatja a Szent komolyan vétele – még a lelkeszi szolgálatban is!

HK.

„Bármilyen sok rágalmmal és gyalázással támadják is személyemet – nem is kevesen – ezek egyáltalán nem zavarnak. Soha sem állt szándékomban azokon bosszút állni, akik személyemen, életemen, munkáimon cselekedeteimen gúnyolódnak, csúfolódnak. Hogy nem vagyok valami dicséretre méltó, azt jól tudom magam is... – Csak szidalmazza, gúnyolja, kárhóztassa bátran személyemet bárki: máris meg van bocsátva. De ne várjon senki tőlem ingalmat, türelmet, ha Uramat, a Krisztust, akit prédikálok és a Szent Lelek hazugnak mondja. Mert én egyáltalán senki sem vagyok, és Krisztus igéjéért örvendező szívvel és nagy bátorsággal vállalom a felelősséget – tekintet nélkül személyemre. Ehhez adott Isten nekem félelem nélküli erős lelket, amit ellensegim soha, az örökkévalóságig sem keseríthetnek meg – legalább is ebben bízom.”

Luther

(Ph.S.Watson: *Let God be God* című könyve belső borítóján olvasható)

Tanuljunk együtt

Luther viszonya a Szentíráshoz

Értekes és érdekes tanulmány jelent meg a KOINONIA 1995 pünkösti számában dr. Pósfay György tollából a fenti címen. (A KOINONIA a Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkigondozók Munkaközösségének teológiai időszakos folyóirata.) – A tanulmánnyal nemcsak azért foglalkozunk, mert a szerző bevallása szerint a Lelkipásztor (1994/2. számában) megjelent cikk: Az Ökumené Lutherje – Luther ökumenéje keltezte fel figyelmét és ébresztette benne a gondolatot mondanivalója papírravetésére, hanem ismertetni akarta néhány ismert evangélikus teológusnak (amerikai, finn, német, svéd Luther-kutatókról van szó) az utolsó félévszázadban e tárgyban írt tanulmányait és véleményét.

A 38 oldalas tanulmány reprint közlésére itt nem vállalkozhatunk, ismertetőnk célja, hogy föl hívjuk erre a sok tekintetben hézagpótló írásra a figyelmet.

A tanulmány aktualitását az is aláhúzza, hogy egyrészt az utóbbi időkben sok könyv jelent meg a Szentírásról szekuláris kiadók-nál is, újabbnak mondott szenzációs ásatási leletekkel kapcsolatban, másrészt a II. Vatikáni Zsinat óta római katolikus biblikus teológusok is foglalkoznak olyan témákkal, amelyek addig csak bennfentesek (un. aulikusok) számára volt megengedett.

Az első teológus Anders Nygren (1890–1978) lundini professzor és az LVSZ első elnöke egy 1947-ben megjelent írása (Az En Bok om Biblens kötetből), amelynek lényege: a Szentírás megértéséhez az ősi tétel Jézus kettős természetéről vezet. Isteni mondanivaló – emberi köntösben. Nygren véleménye szerint az egyház csak hálás lehet a bibliakutatóknak azért a munkáért, amely alaposan mutatja be a Szentírás emberi oldalát, s ugyanakkor rábízta a hívőkre a gyűjtemény szent-könyvként kezelését.

A második teológus Ragnar Bring lundini egyetemi tanár, a fent említett könyvben szintén Luther Szentírással kapcsolatos állásfoglalásával foglalkozik. Erasmussal szembeállítva Luthert, kijelenti: Isten nem filozófiai fogalom, hanem élő, ható, újjáteremtő Isten és ez nemcsak tükröződik a Szentírásban, hanem a Bibliát eszközként felhasználva ember ajkán újra Igévé válik. A hirdetett ige: a Szentírás evangéliuma, amely személyesen szólítja meg a ma élő embert. A Szent Lélek juttatja hitre az evangéliumot a Szentírásból meghalló embert. A Krisztus-központú

Szentírasmagyarázat (OSZ – USZ!) segít eligazodni a Bibliában. A szöveget pólyaként becsülte Luther, de ebben a pólyában a bethlehemi Gyermekek a fontos. Luther látása ma is sokat segít, még akkor is, amikor nyilvánvaló tévedései, vagy hiányos ismeretei is voltak reformátorunknak.

Uuras Saamivaara finn származású amerikai teológiai tanár: Az írott és a hirdetett ige (Written and Spoken Word) 1948-ban megjelent írásában arról panaszkodik, hogy az eredeti lutheri tanítás megváltozott, mert az írott ige, a Bibliát azonosították a hirdetett evangéliummal és így azt hirdették, hogy a hit nem hallásból, hanem „olvasásból” születik. Ezt még a református Emil Brunner is helyteleníti. Ezzel szemben Söderblom és Bring Krisztus valóságos-jelenlétét és munkáját emelik ki, aki az Írást is csak eszközként használja. „Az élő igének szüksége van a maga dinamikus eszközére, az élő hangra” – hangsúlyozza a viva vox evangéliumot becsülő Saamivaara. A professzor szerint a liberális teológusok és a verbalis inspirációt valló fundamentalisták között segíthet ma is Luther!

Miikka Ruokanen finn magántanár a Szentírás ihletettsége kérdésével foglalkozott Luther tanítása alapján (1987). A lutheri ortho-doxia, az újprotestáns teológia és az apostoli szemtanúk hiteles bizonyágtételnek hangsúlyozása után Luther félreértésére mutat rá, mintha a reformátor a Szentírást csak „latens igének” tartotta volna, sőt nem is volt állandó véleménye az írott ígéről. Főleg német teológusokat idéz Ruokanen.

Dr. Pósfay végül egy német teológus véleményét ismerteti: dr. Johannes Wirschingről van szó. Cikke 1993-ban jelent meg. A tanulmány érdekessége Luther ön-

kritikájának megemlézése. Az idős Luther kemény szavakkal bírálta fiatalabb korában megjelent saját munkáit. Wirsching szerint az állandóságot Lutherben éppen Szentíráshoz ragaszkodása jelentette. A fő szkopusza az Írásnak Krisztus, Luther szerint ebben nem homályos az Írás (G. Ebeling is így érti Luthert). A világosságot a Biblia értéséhez a Szent Lélek nyújtja. Külön fontos vonás, hogy az egyház mindig a Szentírás leánya maradjon. Ma Krisztusról csak a Szentírás alapján szólhatunk, s így az egyház „ki van szolgáltatva az Írásnak”.

A Szentírásra támaszkodás ma ökumenikus jelentőségű. A berlini professzor szerint a ma elismert kánon-lista lényegében ugyanaz, mint 1800 évvel ezelőtt, s éppen ez biztosítja a kontinuitást. Wirsching szerint Luther világosan tanította, hogy semmi sem kerülhet az Írás és a mai bizonyágtételek közé, sem az egyházi hivatal, sem „a Lélek által felhatalmazott” vezetők. Az Írás csak a Krisztus bizonyágtétellel használható. A kánonkérdés mai problematikáját Luther nem ismerhette, de a lényegére ráértett, éppen Krisztocentrikus felfogásában. Hogy négy evangélium hozza különböző perspektívából Jézus alakját és mondanivalóját, az mutatja, hogy Ő nagyobb, mint egy-egy írat. Egy-egy csoport képtelen kifejezni az egész Krisztust! Luther nagyszerűen felismerte a Kánonban a Kánon – Jézus Krisztust. „A Szentírás Isten könyve – Luther szerint – amit a Szent Lélek ajándékba adott az Egyháznak, mert ebből tanulhatja meg, hogy milyen közösség is” és – „ahol a Szentírás szolgálata végehez ér, ott véget ér az Egyház is” – jelenti ki Luther és ezzel zárul Pósfay dr. tanulmánya is...

HK.

Néhány érdekes Luther idézet: találkozása a Szentírással ahogyan később erre emlékezett, és különböző összefüggésben utalt rá. Mindhárom az Asztali beszélgetésekből való:

1531 november: Fiatalemberként bukkantam a Bibliára, inkább csak véletlenül, Sámuel anyja történetét I Sám 1-ből. Csodálatosnak találtam a Bibliát, boldog lettem volna, ha ez a könyv az enyém lett volna. Később egy posztillás kötetben több evangéliumi szakasz is benne volt, több, mint amennyiről az év folyamán prédikálni szoktak. (TR 1,116)

1538 február: 30 évvel ezelőtt senki sem olvastott Bibliát, hiszen senki sem ismerte. A prófétákat nem ismerték és érthetetlennek tartották. Én magam sem láttam 20 éves koromig Bibliát... Így

gondoltam, hogy a vasárnapi posztillákon kívül nincs is más evangélium vagy epistola. Végre egyszer csak rátaláltam egy Bibliára a könyvtárban. (TR 3,3767)

1540 nyara: Ifjú emberként láttam először az erfurti egyetemen a könyvtárban Bibliát. I Sám-ból olvastam egy részt, de a csengetés előadásra szólított. Legszívesebben az egész könyvet kiolvastam volna, abban az időben azonban erre még nem volt lehetőség. (TR 5,53,46)

Dr. P. GY. gyűjtéséből

Jézus, Luther, Bach...

A Lelkipásztor Szerkesztőjének kérésére adtam ezt a címet írásomnak, és így próbálom *hét évtized* távlatából e három név köré fonnai mondanivalómat: *Jézus – Luther – Bach...* Természetesen a cím nem jelenti azt, hogy *Jézust* belehelyeztük a „történelem nagyjai” sorába! Az *Ő neve és személye egyedülálló* – és Luther vagy Bach számára is életük és küldetésük végső tartamát Jézus adta meg.

Mint sokan mások – én is csak lassanként láttam meg, hogy kicsoda Jézus – és hogy *kicsoda nekem!* Luther írásai és Bach zenéje is hozzájárult ahhoz, hogy Jézust személyes Megváltómnak fogadjam el. Az utóbbi években egyre jobban gyakorlati dolognak kezdem látni a hitet. *Hinni nem más, mint élő barátságban élni Jézussal.* Így lesz igazán fontos a állandó imádság, naponkénti bibliaolvasás és a gyülekezet. A könyvek is sokat segíthetnek Jézus megismerésében és különösen fontosak az életrejek, melyek az előttünk járt keresztyének életét, megtérését, szolgálatát mondják el.

Meggyőződésem, hogy életünk során Isten több embert (nem sokat) azért állít elénk, hogy rajtuk lássuk meg a Szentlélek munkáját, akiknél beteljesedett, hogy Isten Lelke által „*más emberré*” lettek.

Sajnos túl sokat foglalkozunk azokkal, akiknek hite és élete hamis, akik nem Jézus tanítványai valóban, és nem igazi keresztyének. Ehelyett sokkal jobban kellene figyelni azokra, akikkel életünkben személyesen találkozunk, és akiket keresztül Isten meg tudott szólítani minket.

Sokan úgy bújnak ki Isten hívó szava alól, hogy „gyűjtik” a negatív példákat olyan vallásos, templomos emberekről, akiknek élete taszító, ellenszenves és képmutató. Így hamar megszületik a konklúzió: ha ilyen egy keresztyén, akkor ez nekem nem kell!

Egy hosszú lelkesítő szolgálat évtizedei után is változatlanul az *igehirdetésben* látom munkánk célját és értelmét. Az evangélikus egyház életének szíve az igehirdetés, a „*viva vox evangelii*” megszólaltatása ma is.

Jézus úgy áll az igehirdetésem középpontjában, hogy azért az emberről is, a bűnről is beszélek. Ez kell ahhoz, hogy a templomban ülő magára ismerjen. Sokan eljutottak már a közönyből és az elutasító igehallgatásból arra, hogy fokozatosan rádöbbenek: „*minden ige rólam szól!*”

Ha evangéliumhirdetésünkben hallgatunk a bűnről, úgy Jézus Megváltó helyett automatikusan *csak példakép* lesz a gyülekezet számára. Az igehirdetésben fel kell tárni a nagy szakadékot, ami Isten szentsége és a természetes ember elvesztett állapota között tátong. Így jutunk el arra, ami életemben oly fontos szerepet játszott, az *ébredés* igehirdetés és általában az *ébredés* kérdéséhez. Édesapám, id. Gáncs Aladár egyike volt azoknak, akik az ébredés fontosságát meg tudták éreztetni velem is. – De itt is Isten *közvetlenül* szólt hozzám. Már első szolgálati helyemen látnom kellett, hogy milyen sivár és érzéketlen egy alvó gyülekezet, de azt is tapasztaltam, hogy az ébredés ige – el tudja kezdeni munkáját. Sokan, talán nem is vesszük észre –, de ki vannak éhezve az ígére.

Lutherrel kapcsolatban sok érdekeset tudnék elmondani. Bibliás, hívő családban nőttem fel. Naponta volt családi áhítat. – A sopráni teológián nagy hatással és vonzó hatással volt rám a tudományos munka. Különösen fontos, hogy azokban az években egyre jobban érezhető lett a *lutheri teológia reneszánsza*, az ének- és liturgikus mozgalmak hatása és az egyházi zene tudatosabb értékelése.

A szolgálat során hamar beláttam, hogy a lutheri teológiát nem arra kell használnom elsősorban, hogy vele ostromozzam az evangélizáció kisebb-nagyobb teológiai tévedéseit. Nem kétséges, hogy ez is feladata a teológiának, de *alapvető látásom Luther és az ébredés kapcsolatáról az, hogy a lutheri reformáció bátran besorolható az ébredés történetébe.*

1968 táján újra nagy lendülettel kezdtem Lutherrel foglalkozni. Naponta hosszú órákat töltöttem a Lutherrel kapcsolatos irodalom olvasásával. Már akkor is észrevettem, hogy legjobban a Luther-életrajzok és Luther saját írásai érdekelnek – és a róla írt elemző tanulmányok csak másodlagos jelentőségűek, mert azokba óhatatlanul beleszűrődik az illető író saját teológiája. Később azt is felismertem, hogy Luthert minél többet kell olvasnom, de a szószeiken az evangéliumot nem az ő stílusában kell hirdetni. A XX. század összefüggéseiben más hangot kell megütni. Ezt a hangot nagyon jól megtalálták a harmincas évek táján kiváló teológusaink, akik a drága lutheri örökséget és az újabbkori ébredéseket egy vonalban tudták látni.

Sokat fíúfoglalkoztat a *korszerű igehirdetés* kérdése. Ez előtt 500 évvel Luther merőben más gyülekezetnek prédikált. Őt ezért nem lehet egyből „átültetni” a mai gyülekezet számára, Hogyan közeledjünk hát a mai igehallgatóhoz? A teológia és prédikálás dolga a mindenkori *hamis istenfogalmat* bírálni. A mai európai keresztyénségnek általában van egy „modern” elképzelése Istenről, amely nagyon messze van a Bibliában kijelentett isteni üzenettől. A *lényeg* a következő: *Jézust kell hirdetniünk*, de úgy, hogy az ítélet és kegyelem feszültségét soha fel nem oldjuk. Az egész Biblián végigvonul ez a feszültség és *sehol sincs racionálisan feloldva...*

Tudom, hogy sokan elsősorban úgy ismernek, mint orgonista-lelkészt és *Bach-kutatót*. 13 éves koromban egy Deák téri hangversenyen villámcsapásszerűen ért a felismerés, hogy *Bach zenéje az én világom*. Diákéveimben elsősorban az orgonazene miatt jártam templomba. A hét nagy pillanata volt, amikor vasárnap 11 órákor kigyulladt a lámpa és Zalánffy Aladár a billentyűre tette a kezét. Innen hosszú út vezetett, míg 1965-ben megírtam disszertációm a zene teológiájáról. 26 éves nyíregyházi orgonás szolgálatommal párhuzamosan mélyedtem el a lutheránus egyházi zene elvi kérdéseiben is. Igen sokat jelentett nekem, hogy az egyházi zene adoratív és predikatív. „Bach az Ige szolgája” címmel tanulmányt írtam, amelyet a lipcsei Bach-Levéltár is elkért. A nagy barokk egyházi zenész műveiben meglepően sok teológiai vonást találunk. Ő nem hivatalból zenésíti meg a mise vagy a liturgia, a Biblia vagy a korálok szövegét. Személyes hite át-süt zenéjén. Érezni, hogy minden hangjegyében ott él a Jézus-szeretet és az eschatológiai reménység.

Kétségtelen, hogy a biztatóan meginduló teológiai Bach-kutatás és lutheránus Bach-szemlélet évtizedek alatt sokat változott. A szekularizáció megzavarta az egyházat, a teológiát és így a Bach-szemléletet is. *A nagy álmok a lutheri teológia és kegyesség reneszánszáról nem valósultak meg.*

Nagy álmok voltak a liturgikus és művészi egyházi zene új virágkoráról. Milyen lelkesedéssel írt annakidején a német zenetudósok egész sora (Besch, Söhngen, Mahrenholz stb.) Luther zeneszemléletéről vagy a Bach zenéjében található teológiai szimbólumokról! (Pl. hogy az Esz-dúr preludium 3 „b”-s előjegyzése már eleve a Szentháromságot ábrázolja.) Fantasztikus tanulmányokban tárták fel azokat a számösszefüggéseket a H-moll misében, a Máté passióban stb., amelyek bibliai vagy teológiai háttérre van. Ma már sokan csak feltételesen beszélnek erről. Nem sikerült igazán hidat verni Bach zenéje és a gyülekezet között, pedig orgonakoráljai és kantátái elsősorban a gyülekezetnek szólnak. A háttérben ott van a gyülekezeti éneklés hanyatlása. Csak a korálok szerető, éneklő, a korálok világában élő gyülekezet tudja nyitott szívvel hallgatni Bach egyházi zenéjét. Kétségtelen, hogy sem az élő ige, sem a Bach-zene számára nem lehet úgy híveket szerezni, hogy a szekuláris Bach-szemlélethez közeledünk.

Alapvető Luther mondása: „Deus praedicavit evangelium etiam per musicam” – vagyis: Isten a zene által is hirdeti az

evangéliumot. Luthernek ez a zeneszemlélete és Bach zenéje, amely ezt 200 kantatájában és passióiban stb. megvalósítja, olyan *kettős pillér*, amely ma is alapul szolgálhat. Legyen biztatásul az a tudat, hogy az egyházi zene története is hegyeken és völgyeken át vezet és bízhatunk egy újabb fellendülésben!

Jézus evangéliuma, Luther reformátori teológiája és Bach adoratív és predikatív egyházi zenéje *hármasság*, amelyen állva, mindig újra szilárd alapot kapunk egyházzenei munkánk számára is.

Nemzedékek egymást követik. Jó ha megvan a kontinuitás, ami azt is jelenti, hogy a fiatalok hajlandók figyelni az előttük járó teológusok vagy egyházi zenészek mondanivalójára. Zsoltár 71 megszabja a mi dolgunkat, hogy ti. az idő

nemzedék feladata *hirdetni Isten nagy tetteit a következő nemzedéknek*.

A világ világ marad. Nem változik meg. Isten a világot nem közvetlenül újítja meg, hanem kihív egy embert (Ábrahám), majd később egy gyülekezetet és csak ezen keresztül végzi mentő munkáját. És *csak a gyülekezetten át* jöhetnek olyan pozitív hatások, amelyek azután a világnak is javára vannak. Lelkészek és egyházi zenészek munkája épp ezért ezer szállal kötődik a mai konkrét gyülekezethez.

Csak akkor van áldás teológiai munkánkon is, ha az valamiképp az „Eccllesia orans et cantans Lutherana” (az imádkozó és éneklő lutheri egyház) szolgálatában tud állni.

Gáncs Aladár

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

Amint nyári számunkban ígértük, beszámolunk az augusztus 29-én tartott (kislétszámú) *szerkesztő-bizottsági ülésről*. A távollevők is írásban beadták mind a múltra vonatkozó észrevételeiket, mind a jövőre tekintő terveiket. A lap olvasóinak a kritikai megjegyzéseken túl is, a javasolt témák közül most *néhányat megemlítünk*: Az esedékes magyar és egyetemes egyháztörténeti évfordulók kerültek elő: Luther-év, magyar evangélikus értékeink, gyülekezeti évfordulók. Sok gazdasági és pénzügyi probléma: Piacgazdaság – van-e, lehet-e erkölcsről beszélni szabadpiaci struktúrában? Gazdagság, szegénység ma.

– Az emberi méltóság kérdése (kis és nagy közösségekben)

– A polgári tisztesség („minimumként” a lelkesítő életben). Ki a *normális* ember ma?

– Van-e erkölcstelenség jog? – ami jogilag nem kifogásolható, azt már meg szabad tenni? (kilakoltatás, elbocsátás, legalizált létminimum?)

Van-e még kiút a magyar társadalom számára (Kulturális hanyatlás: színház, zenekultúra, művészet, egészségügyi szabályozások)?

– Tud-e az egyház valóban konkrét válaszokat adni izgalmas társadalmi kérdésekben (a rk. kazuisztikus etika előnye – a protestáns individuálisfelelősséggel szemben)? Bűn-e a *vallás*, mint az ember öncsalása, hogy ti. képes feltornáznia magát Istenhez? (Barth), vagy a *vallás*: *előszobája* az igazi kereszténységnek?

– A világvallások új értékelése? (Küng)

– A szekularizáció a vártnál is erősebb megjelenése Keleten és Nyugaton egyaránt? – Az információs forra-

dalom és az egyház reagálása a 21. század küszöbén.

– Nem vezet-e mai rohanó életünk, agyonzsúfolt programunk, információs dömpingünk szellemi fáradtsághoz, s így minden fásultságba fullad, mert feldolgozhatatlan marad?

– Feldolgozható-e mindaz, ami mögöttünk van (26, 50, 1000 év...)? – Miért nem szeretnek minket keresztényeket ma ismét? (új egyházellenesség médiában, közhangulatban).

– Külföldre szakadt honfitársaink (felelősségünk irántuk – felelősségük értünk).

– Európacentrizmus vagy globális gondolkodás a századvégén, a jövő század küszöbén?

– *Az oktatás ügye*: csőd, vagy krízis országszerte, kontinens szerte?

– Nincsenek próféták, utatmutató egyéniségek, szellemi zászlók – csak közepes szakemberek világitó fáklyák helyett –

Ökumené a gyakorlatban (megélik-e, amit tanítunk?) –

Konferenciák kiértékelése (utómunka elmarad). – Kassai vértanúk és általában az ellenreformáció értékelése.

– Evangélikusok a Kárpátmedencében – Előd-utód kapcsolata a gyülekezetben – Menekültek között lelkipásztori szolgálat – A tábori lelkesítő szolgálatot valóban igénylik-e?

– A háború utáni kitelepítés és kitelepülés félszázad után... *Egyházunk működőképessége*: gyülekezeti és közegyházi szinten. Mikor és mivel lesz vége a *zsinatnak*? – Kellenek-e a visszaigényelt ingatlanok hosszú távon? – Konkrét lelkipásztori esetek – kázustanulmányként névtelenül – Liturgiai zürzavar istentiszteleteinken, kázusoknál, ágendához kötött vagy szabad-e a szolgálatunk?

– Mi van a társadalmi „rétegeink-

kel”: parasztság, munkásság, értelmiség? – Lehet-e ott folytatni, ahol 1950-ben abbahagytuk (konferenciák, evangélizációk)? *Ökumené protestánsok között?* – Jó-e vagy rossz a teológusképzésünk? – Lelkészképzés vagy tudósképzés folyik-e nálunk?

– Jobb-e a gyakorlat, mint az igehirdető előkészítő sora? – A nők helyzete a *valóságban* gyülekezeteinkben és lelkesítő karunkban? – A sor még folytatható. Egy részét átengedjük az Evangélikus Értelmiségi Műhelynek – még így is több évi anyag lehetne e témák feldolgozása.

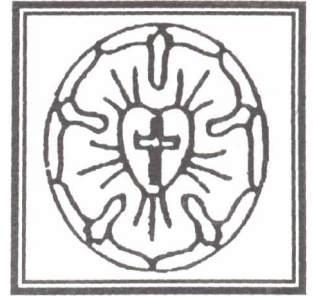
– Javaslat jött, hogy nem kell kidolgozni a témákat részletesen, csak vázlatosan, esetleg csak a kérdéseket kell felvetni a Fórumot gazdagítva – vagy a Lelkipásztor postáját bemutató. – Külön *lista* készült azokról a lelkészekről, akik írhatnának, de nem írnak, vagy van mondanivalójuk, de „nem író emberek”. Esperesek buzdítását várjuk!

Volt, aki óv ettől, mert így elvész a lap aktualitása. Tematikusan negyedévi – időtől részben független – periodikát lehet jól szerkeszteni, nem havi lapot, ami még akkor is újság, amikor átfutási időről panaszkodunk.

Beszélgetés során felvetődött a hosszú cikkek tartalmi ismertetése és a legjobb cikkek limitálása is: 10 „flekknél” senki sem írhat többet! – Jelezzük előzetesen, miről szól a következő szám! Itt térek rá a konkrét ígéretre: a novemberi szám a halál, élet, örökélet kérdésével többet foglalkozik az átlagnál, természetesen más anyag is lesz.

Várom továbbra is az észrevételeket, javaslatokat, megvalósítható ötleteket! Minden eddigi segítségért hálás vagyok: a szerkesztő

Evangelikusok a nagyvilágban

TRAJLER GÁBOR:

Luther és a zene*

Melanchthon Fülöp *Luther temetésén* többek között ezt mondta: „*Jó muzsikos volt. Hangja szépen zengett, akár énekelt, akár beszélt. Szerette a festészetet és az orgonamuzsikát.*” Luther esetében ezek a vonások igen lényegesek. Az ő zeneszeretete nemcsak magánéletét színesítette, tette tartalmasabbá, hanem jelentős meghatározója lett a reformációkorabeli gyülekezeti éneklésének, az evangelikus egyházzene kialakulásának, sőt az európai zenekultúra újkori kibontakozásának is.

Luther hivatása szerint nem muzsikos, de sokoldalú képzettsége és érdeklődése következtében járatos volt a legkülönbözőbb zenei műfajokban.

Luther életének zenei vonatkozásai

Tizennégy éves korában mint a magdeburgi dómiskola tagja részt vett az énekkari munkában. Mansfeldben és Eisenachban a középkori zeneelméletekkel ismerkedett meg. Itt „*kurrende*” is volt. (Kurrende-nek nevezik azokat a kórus-tagokat, akik a város utcáit, házait járva, csoportos éneklésükkel koldulják össze a kollégium számára az adományokat. Mai német szóhasználat szerint Kurrende a neve a gyülekezet tizenévesekből álló kórusának.) Az erfurti egyetemi évek alatt a *musica theorica*-t és a *musica speculativa*-t tanulta. A humanista korban rendkívül magas szintű volt a világi zenei műveltség. Luther, mint korának kiemelkedő értelmiségije, szívesen vett részt társaséneklésben. Jól játszott lanton, sőt a kórusművek partitúráit is le tudta játszani (intavolálni). Szívesen énekelt lantkíséréssel, és később is gyakran kísérte családja énekét. Szerzetesi éveiben alaposan megismerte a gregorián énekkultúrát, járatos volt a liturgikus éneklésben. Tudjuk róla azt is, hogy tudatosan kereste az egyszerű emberek társaságát, hiszen bibliafordításait illetően hivatkozik arra, hogy a piacra járt megfigyelni, hogyan beszélnek az emberek. Így minden bizonnyal a német népdalok világában is otthon volt. Jól ismerte Hans Sachsot és a mesterdalokat. Sok jó muzsikos barátja között tartják számon Johann Walther egyházzeneszt és Georg Rhaut, a reformáció korának legnagyobb zenei kiadóját. A németalföldi kórusirodalom sem ismeretlen előtte, kedvenc zeneszerzője Josquin des Pres. Kántorait arra bízta, hogy olyan stílusban komponáljanak, mint Josquin.

Azt mondhatjuk, hogy Luther tanulmányai és élethelyzetei alapján olyan zenei műveltségre tett szert, amely korának összes jelentős zenei stílusát magába foglalta: a gregoriánt, a világi egyszólamúságot és a vokálpolyfóniát egyaránt.

Luther nézetei a zenéről

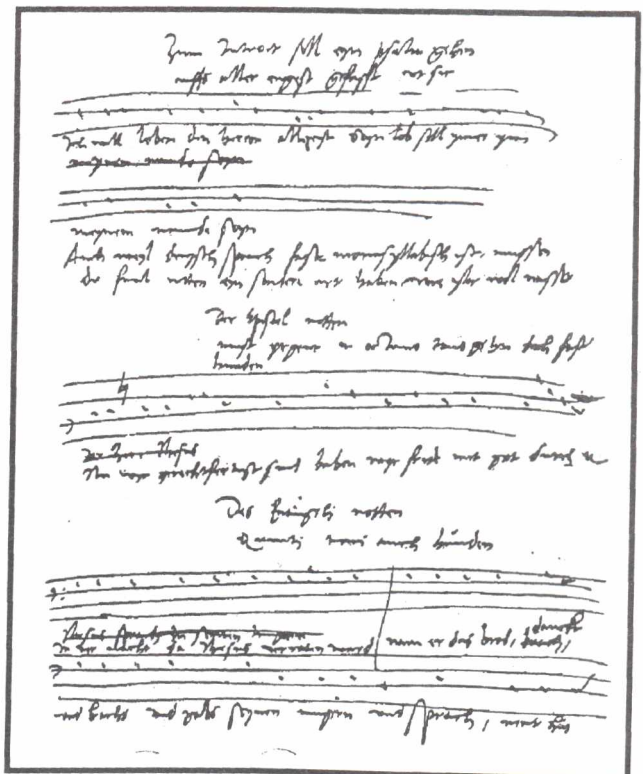
Ami fennmaradt tőle írásban azok közül a legjelentősebbek.

1. Előadásvázlat a zenéről (*Peri is musikés*, 1530)
  2. Georg Rhau: *symphoniae Jucundae* c. karénekes gyűjtemény (1538) előszava (*Vorrede der himmlischen Kunst Musica*)
  3. *Encomion musices* c. szintén 1538-ban keletkezett irata
  4. Több énekeskönyvben is megtalálható előszó (*Vorrede auf ale gute Gesangbücher*)
  5. „Asztali beszélgetések”
- Ezen iratokból vett idézetekkel kíséreljük meg összeállítani Luther zenéről vallott nézeteit. Az idézetek forrásait a fenti sorszámozással jelöljük.

1. A zene Isten adománya

„A muzsika szépsége, csodás adománya Istennek, és ezzel közel áll a teológiához. Az én csekélyke muzsikámat nem adnám oda holmi nagobbért.” (5)

„Ó, micsoda dicső muzsika az, amellyel a Mindenható az égi énekmesterét, a kedves fülemülét és kicsiny tanítványait, az ezernyi madársereget a levegőben megajándékozta!... És mindezek felett kitüntette Isten az embert ezzel a művészet-

* Megjelent: Magyar Egyházzene II (1994/1995) 137-147. A szerző engedélyével néhány részletet közlünk reformációs számunkban.

tel, hogy semmi sem fogható ahhoz, ha az ember hangja megzendül..." (2) „Aki a muzsikát kicsinybe veszi, amiként a rajongók is mind, azok nem ínyemre valók, mert a muzsika Isten adománya és ajándéka, nem emberi találmány.” (5)

A zene isteni adomány voltáról Luther csak megismételte az ókor tanítóit. Augustinus szerint a zene „donum divinum et excellentissimum” (isteni és a legkiválóbb adomány). Luther megnyilatkozásaiban azonban mindig ott érezzük a személyes zeneszeretet szubjektív megnyilatkozását is. „A teológia után a muzsikát állítom a legmagasabb dicsőségű polcra.” (5)

Luther szerint a zene mindkét fajtája Isten ajándéka, a *musica naturalis* és a *musica artificialis* egyaránt. Az első a természetből adódó zene, a természet zenéje (pl. a szél zenéje, madarak éneke), de ide tartozik az ember természetes éneklési kedve, a népdalok és a gyülekezet éneke. Ugyanígy isteni adomány a zeneművészetben megtestesülő *musica artificialis* is. (Szerinte a zenéhez nemcsak a szó és a dallam, hanem a harmónia is hozzátartozik.) A művész ezt az egyszerű zenét „igazítja, javítja” (*corrigat*), „díszíti, színössze teszi” (*excolat*) és „megmagyarázza, értelmezi, kifejti” (*explicit*). Elég, ha Bach korárelőjátékaira vagy akár Bartók zongorakíséretes népdalfeldolgozásaira gondolunk, hogy Luther tételét igazolva lássuk. A dallam felhasználásával a dallam rendszerezése is megtörténik, a kíséretben díszítést is kap, és értelmezést is nyújt a kíséret szólamok formálásában. Mivel Luther számára mind a kétféle zene isteni ajándék, így szabad utat nyitott nemcsak a nép éneklése számára, hanem a templomban megszólaltatható művészi kórusmű és hangszeres feldolgozások számára is.

2. A zene hármas feladata

Luther szerint a zenének hármas feladata van:

- a) dicsérje az Úristent,
- b) szolgálja az emberek épülését,
- c) segítse az evangélium terjedését.

a) Dicsérje az Úristent

„Minden művésztől, különösképpen azonban a zenétől azt szeretném látni, hogy Annak szolgáljon, aki azt adta és teremtette.” Ezzel tulajdonképpen Luther szintén csatlakozik az Egyház korábbi tanítóihoz, akik a Zsoltárok könyvének számos felhívására alapozták erre vonatkozó tanításaikat.

b) Szolgálja az emberek épülését

„Szeretem a zenét... mert:

1. Isten adománya, és nem az embereké,
2. mert a lelket boldoggá teszi,
3. mert az ördögöt elűzi,

4. mert ártatlan örömet ébreszt, így elűzi a haragot, a bűnös kívánságokat, a gőgös beképzeltséget...” (1)

Számunkra különös, hogy Luther milyen nagy hatóerőt tulajdonít a zenének. Mai megfogalmazásban: hatékony pszichológiai befolyással van az emberre. „A muzsika a búskomor embereknek legjobb vigasztalója: a szívet megbékélteti, megújítja, felüdíti. A muzsika magában is tanítómester és fél tisztesség, mert az emberek szelídebbek, nyájasabbak, erkölcsösebbek és okosabbak lesznek tőle.” (5)

A zenének az emberekre gyakorolt hatását három fogalomban is kifejezte: *movere, delectare, docere* – megmozgat, gyönyörködtet, tanít.

Megmozgat, kimozdít a holtpontról, kiemel a rossz állapotból. Itt kapcsolatot találunk a művészet nevelő- és katarziszfunkciójával. A gyönyörködtetés fogalma nem szorult magyarázatra. A „tanítás” szerepét pedig a zenében található rendre vezethetjük vissza. „Grammatica et musica sunt conservatores rerum.” (5) „Az éneklés a legjobb tudomány és gyakorlat, nincs a világgal semmi dolga, sem a civódásokhoz, sem a viszályokhoz nincs semmi köze.” (5)

Luther sok helyen említi a zene ördögűző szerepét. „Mindennek mestere a sátán, de énekelni nem tud.” „A muzsikának a sátán dühös ellensége, mert a muzsika sok rossz gondolatot és kísértést elűz, ezért az ördög ezt (ti. a muzsikát) nem állhatja.” (5) Természetesen többször hivatkozik Dávid hárfázására,

amellyel Saulból kiűzte a gonosz lelket. Ahogyan erre utal a *Frau Musica* c. versében is:

„Dem Teufel sie sein Werk zerstört
Und verhindert viel böser Mord.
Das zeigt David, des Königs, Tat,
Der dem Saul oft gewehret hat
Mit gutem süßem Harfenspiel
Dab er nicht in grossen Mord fiel...”

c) Segítse az evangélium terjedését

Elősorban: az ige hallgatására a zene a legjobb előkészítés. „Az Isten igéje és igazsága számára a szívet csendessé és késszé teszi...” (ti. annak befogadására) (4) Így a *zene ancilla theologiae* vagyis a teológia, az Isten igéjének szolgálóleánya. Másik funkciója, hogy az énekelt ige közelebb kerül a hallgatóhoz, mint a mondott: „A muzsikálás azért történjék, mert az igét ez hozza mozgásba.” „A hangok az igét elővé teszik.” (5) „... a kották meglevenítik az Írás szavait.” (5) Gondolhatunk itt az énekelt igére, akár a liturgiában, akár Bach passióiban. „Az énekkel az ige jobban megmarad.” Ezzel meg az igék emlékezetben tartásáról szól. A Római levél magyarázatában még ezt is olvashatjuk: „A zene az érzelmehez szól és nem az intellektushoz, és ezért a kettő együtt lehetővé teszi az *elevációt*.” A „felemelkedés” szón itt az Isten gondolatvilágába való felemelkedést értheti, ami lehetővé teszi az ige befogadását.

Magára nézve pedig ezt vallotta: „A zene sokszor felgerjesztett és megmozgatott, hogy kedvem legyen prédikálni.”

3. Az egyházzene szabadságáért

A fentiekből megállapíthatjuk, hogy Luther az egyházzene nagy szabadságot adott. Nem dolgozott ki semmiféle szabályt, mértéket, ami szerint az egyházzenet művelni kell. Csupán a színvonalat határozza meg Josquin des Pres mintaképpül állításával. Küzdenie kellett a rajongókkal szemben, akik úgy akarták biztosítani az evangélium primátusát, hogy tiltották a zenét vagy annak némelyik fajtáját. „Nem vagyok azon a véleményen, hogy az evangélium által minden művészetet földre teperjünk, ahogyan azt a tévántítók állítják.” (3)

Összefoglalásul: ha arra gondolunk, hogy a reformáció korában az egyes felekezetek miként viszonyultak a zsol-tárénekléshez, a korálok (szabad költemények) énekléséhez, a papi énekléshez, a kórus szolgálatához, az orgona és a hangszeres használatához, azt kell mondanunk, igen változatos képet kapunk. *Zwingli* az éneklést a templomban eltiltotta, csak otthonra ajánlotta. *Kálvin* csak a (genfi) zsol-tárok éneklését engedte meg. A trentói zsinat – és az azt megelőző, majd azt követő zsinatok – egy sor határozatot és megszorítást hoztak a *musica sacra*-val kapcsolatban. *Luther* volt az egyedüli, aki a fenti „műfajok” továbbművelését vagy kialakulását nemcsak elviselte, hanem szorgalmazta is.

Luther hatása az egyházzenére

Luther nézetei már korábban nagy hatással voltak a reformált gyülekezetek liturgikus zenéjére. A jól képzett kismesterek és kántorok a kapott szabadság birtokában nagy lelkesedéssel igen sok művet komponáltak. Ha csak a ma használatos gyűjteményekben előforduló nevekre gondolunk, akik már Luther életében alkottak (Johann Walter 1496–1570, Kugelmann ?–1542, Resinarius 1486–1546, Othmayr 1515–1553, de Burck 1490–1554, Scandelli 1517–1580), nem is szólva a névtelenségben rejtőző kismesterekről, már fogalmunk lehet az újonnan született művek gazdagságáról. Nemcsak gyülekezet által énekelhető liturgikus tételek és énekek születtek, hanem kórusművek is, különféle szöveggel és formában. Bibliai és liturgikus szövegek, korálszövegek egyaránt képezhetik a művek alapjait. Homofon kancionál-tételek és motettikus feldolgozások egyaránt gazdagították a gyülekezetek zenei életét. Természetesen, e műfajoknak mind volt korábbi megjelenésük. Csupán a meglepő gazdagságra érdemes figyelniük. Egy új szellemi-lelki légkör bontakozott ki, mely szabad utat nyitott a megújuló egyházzene, az új teológiai tartalom művészi megfogalmazásának.

Ez az új teológiai-szellemi-zenei áramlat Magyarországot is gyorsan elérte. Elegendő a már 1536-ban Krakkóban megjelent első énekeskönyvre gondolnunk. És arra, hogy ez howa fejlődött már a 17. század első negyedében a felvidéki szepességi városok zenekultúrájában. (Lásd többek között a Bártfai zenei gyűjteményt, Zarewutius kiadványát, az Eperjesi graduált és hátterét.)

Érdeemes külön felhívni a figyelmet arra az *iskolarendszerre*, amely mind a mai napig fennmaradt. A kolostori iskolarendszer megújításáról van szó, amelynek alapelve az iskola-templom és e kettőt összekötő zenekar együvértartozása. Ezek az énekkari kultúra bázisai voltak. A máig is létező ilyen egységek a Thomasschule – Thomaskirche – Thomaner kórus Lipcsében, vagy a Kreuzkirche – Kreuzschule – Kruzianer kórus Drezdában. Ugyanezt az egységet találjuk meg Kőszeg evangélikus korszakában, a 17. században. Bárdos Kornél tanulmánya hívja fel a figyelmet egy 1669-ből származó iskolarektor-szerződésre, ahol a leírt 15 kötelességből 7 zenei jellegű volt. Heti négy alkalommal van ének- és zeneóra, a tehetségekkel naponta kell foglalkozni. Itt is az iskola kórusa és zenekara látta el a templom zenei szolgálatát. Bárdos Kornél írja le, hogy amikor megszűnt a város evangélikus irányítása, ez a virágzó zenei élet is megszűnt vele együtt. (Diakónia, 1983/2. sz.)

A Luther által elindított egyházzenei „mozgalom” elsősorban az evangélikus többségű országok egyházzenejére volt hatással. Itt is elsősorban a német egyházzeneire kell gondolnunk, annak nagy korszakaira és személyiségeire, Schützre, Buxtehüde-re, Bachra. Ebből az ágból nőtt ki Händel művészte, továbbá a romantika nagy szerzőinek művei is innen származtathatók, Brahms, Mendelssohn és Reger, hogy csak a legnagyobbakat említsük. A 20. század egyházzenei megújodása is ebben a talajban gyökerezett. Az egyházzenei szervezet, az egyházzenei iskolák, a kántori állások rendszere, a kórusmunka, az orgonakultúra szinte kötelező ápolása (jó orgonákkal és rendszeres orgonavesperák tartásával), a sok kortárs kórus- és orgonakompozíció, mind megannyi bizonyítéka a máig ható és élő tradíciónak. Ugyanez elmondható a svéd és a finn egyház zenéjéről is. Az amerikai lutheránusság pedig főként a többszólamú gyülekezeti éneklésben, kórusai-ban és liturgiájában éli a maga sajátos életét. Minden biztonnal ezeknek kisugárzása élénkíti a többi felekezet egyházzenei palettáját is. Kétségen felül áll, hogy a baptista egyház zenei fogékonysága is Lutherre vezethető vissza, mint ahogyan a II. Vatikáni Zsinat számos liturgiát és egyházzenei érintő rendelkezése is.

Igy vált Luther zenei elkötelezettsége az egyetemes kereszténység, a teljes ökumené értékes kincsévé.

Evangélikus hilaritás

Lutherrel kapcsolatban teológus és igehirdető voltán túl két fontos jellemzőt szoktak megemlíteni: *zeneszerető* és alapjában véve *vidám* természetű ember volt. Ezeket sok esetben megpróbálták egymástól elválasztani, valójában ez helytelen és lehetetlen, hiszen minden tulajdonság, minden képesség, minden jellemző összefügg egy-egy ember életének palettáján. Igehirdetőként megszólaltatta a világ harmóniáját és diszsonanciáját, muzsikusként megénekelte az igét. Teológusként rá tudott csodálkozni a teremtés csodáira, az emberi élet nagyszerű voltára éppúgy, mint ahogyan érezte a világban jelenlévő „ördögi” fintorokat. Teológiai munkásságát, tanító, igehirdető tevékenységét, zeneszerető és énekszerző munkálkodását meg átjárta egy alapvető derű, megjelentő vidámság, mélységes, evangéliumi humor.

Miből is fakadt Luther vidám alaptermészete? Lehet azt állítani: ez volt az alaptermészete? Ha a világban csupán velünk született adottság alapján volna viámság, úgy az emberek többsége – sőt a keresztények többsége is szomorú, netán keserű ember lenne.

Bizonyára Luther alkatilag is vidámságra hajló ember volt. Humorának gyökere azonban másban rejlik: **evangéliumi mentalitásában**. Innen kell, s innen lehet megérteni minden mondatát, innen válik világossá lelkülete, ebből a nézőpontból egyértelmű, miért határozza meg stílusát a derű. Tudott komoly lenni, Krisztus ügyének halálosan komoly képviselője gyülekezet

és világi vezetők előtt nem kétséges. S amikor beszédeiben, vagy asztali beszélgetések alkalmával vidámság járta át mondatait, amikor családi életében a humor állandó vendég volt, nem a Krisztus-követés és -hirdetés komolyságát adta fel, hanem éppen annak gyakorlati megvalósítását élte.

Ez egyben azt jelenti: az evangélikus ember – ha valóban evangélikus (s ez nem felekezeti bejegyzést, vagy papírformát jelent) – hivatalból vidám ember? Nem hivatalból – ez képtelenség lenne – **de zívé mélyéről fakadóan** – hiszen ez természetes.

Ismételjük meg a kérdést: miből fakadt Luther vidámsága? Miből fakad a lutheri hilaritás az evangélikus közösségében? Az evangéliumi mentalitásából – azaz abból a biztos tudatból, hogy **Isten szeret bennünket**. Ha ezt a magas mondatot kibontjuk, jobban megérthetjük a keresztény derűt, a tanítványi vidámságot, az evangélikus humorra való hajlam lényegét.

Mikor tud nevetni az ember? Akkor, ha biztonságban érzi magát; akkor, ha nem süllyed el a napi gondok szomorúságának mocsarában; akkor, ha felülről tud nézni visszásságokat; akkor, ha nem veszi túlságosan komolyan önmagát; ha észreveszi az élet visszásságait, de tudja, hogy van azoknak ellenszere is.

Ha **Isten szeretetét** „komolyan” veszem, akkor biztonságban érzem magam, hiszen minden életemet megrövidítő, vagy tönkretévő hatalomnál (bűn, betegség, halál) hatalmasabb Úr kezében van az életem! Ha Isten szeretetét-

nek jóhírért meghallom, akkor nem aggodalmaskodok a napi gondokban, hiszen a Gondviselő kezébe kapaszkodva járhatom utamat.

Ha felülről (Isten szeretetének perspektívájából) tudom nézni az élet visszásságait, akkor azok nem tűnnek többé megoldhatatlan gordiuszi csomónak: az arányok megváltoznak, s a problémák nagysága eltöprel az Isten mindenható volta mellett.

Ha nem tartom magam túlságosan fontosnak, s nem akarok mindenáron a középpontba kerülni, ha nem veszem magamat túlságosan komolyan, mert *elég nekem, hogy Isten fontosnak tart, és komolyan vesz*, s önmagam helyett mások szolgálataival vagyok elfoglalva, akkor tudok nevetni önmagam ügyetlenségeim, vidámban tudom felfogni kudarcaimat, könnyebben tudom hordozni még a legnagyobb terheket is. Ha észreveszem az élet visszásságait, de tudom, hogy azoknak van ellenszere – azaz látom a dolgokban, és azok mögött a bűn hatalmát, de tudok a bűnbocsánat nagyszerű ajándékáról, akkor megmosolyoghatom, akár ki is nevettem a gonosz munkáit, hiszen „nincs ereje már...”.

Ha az életemet nem zsákutcának érzem, hanem az örök élet távlatában gondolkodhatok (s tehetem ezt, hiszen Isten szeretetétől még a halál sem szakíthat el...), akkor egész életem nem siralomvölgy lesz, hanem út oda, ahol már nem lesz sírás, hiszen az Isten letéről a szemünkről minden könnyet...

Ez az evangélium a keresztény humor-

nak, vidámságnak az alapja és a forrása. Ezért mert Luther, a Teremtő Istent dicsérve, rámosolyogni a világ csodáira – tudta, hogy még ebben a megromlott világban is fellelhető az, amit Isten szépek és jónak teremtett. Ezért tudta komolyan venni Isten humorát (lásd Zsoltár 2,4.), s maga is ránevetni az élet fintoraira. Ezért tudott tréfálkozni kis és nagy ügyekben, hiszen az Isten tenyérének biztonságában érezve magát, másként értékelte a napi eseményeket

és a hosszú távú élet-halál kérdéseket. A keresztyén ember evangéliumi mentalitása alapvető vidámságot jelent.

S ha személyesen kell vallanom, ezt írom: ezért is örülök annak, hogy evangélikus vagyok! Luthertől, s az előttem jártaktól tanulhatom: *mindennek ellenére* lehet örülni, szabad nevetni – mert a keresztyén humor forrása *nem a mások kigúnyolása, a cinikus kritika* (gondoljunk csak a szokásos viccekre, sekélyes humorizálgatásokra...), hanem az Isten

szeretetének felszabadító, arányokat megváltoztató, perspektívát látni engedő jóhíre.

Martin Buber, századunk egyik legjelentősebb zsidó teológusa írja: „*a hit humor nélkül bigottá, a humor hit nélkül cinikussá tesz.*”

Drága lutheri örökségünk a vidámság, az élet humoros felfogása – élhetünk vele. Isten ajándékoz, és ajándékozzon is meg minket vidám szívvel...

Ilf. Hafenscher Károly

Az evangélium erejével

E címen tartották évi rendes, *össz-ausztriai lelkészkonferenciájukat nyugati evangélikus szomszédaink* augusztus utolsó napjaiban. *Helyszín:* a Linz melletti *Galneukirchen* diakóniai intézménye. Az idősebb résztvevők nosztalgiával emlékeztek az ötvenes évek elejére, amikor ugyanebbe a faluba busszal érkeztek osztrák bőrnadrágos viseletben a papok, lócákon ülve vitakoztak, viaszos vászon-terítésű asztaloknál étkeztek és ötven fős tömegszálláson igyekeztek éjszakai nyugalmat találni. Ma pompás, több épületből álló modern épület-együttes ad otthont beteg gyerekeknek, öregeknek és a diakóniai munka sokféle ágazatának...

Az emlékezők generációjához tartozik *dr. Dieter Knall*, az osztrák evangélikusság „első embere” is, aki ezen a konferencián búcsúzott 13 éves püspöki szolgálat után munkatársaitól. Az együttlét egyik legjelentősebb eseménye az ő elköszönése és búcsúztatása volt. Mindkét mozzanaton hangsúly van: a nyugdíjba vonuló főpásztor nem üres szövegművelésű zárobeszéddel tette le hivatalát, hanem nagyon komoly, „up to date” helyzetelemzéssel. Gazdag tartalmú előadásából három kiemelt gondolat:

– az osztrák evangélikusság rohamosan fogy. Kevés a keresztesítés, sok a halálozás, jelentős a kitérések száma, erős a szekták, az elvilágosiasodás hatása;

– mégis hálát kell adni Istennek, hogy az adakozás üteme viszont növekszik. Az egyes gyülekezetek, intézmények egyelőre nem küszködnek jelentős anyagi gondokkal;

– külön fejezetet szentelt a püspök a római katolikus egyházzal való viszony-nak. Szerinte a katolikus dogmák me-revsége, a pápai primátushoz, tévedhetlenséghez való göröcsös ragaszkodás és az osztrák egyházvezetés ma is gyakorlati akadályt jelent a konstruktív együttműködésben és közeledésben.

Mindemellett a szuperintendenciák

képviselői és munkatársai megható kedvességgel, de egyáltalán nem érzélgősen búcsúztak püspöküktől. A konferencia egyik vidám estéjén pedig esperes- és professzornék humoros jelenetben próbálták az egyházmegyéek „génbankjai” segítségével megformálni az új püspök személyét. A lehető legtöbb emberi erényt és a püspöki poszt betöltéséhez hasznosnak ítélt tulajdonságokat össze-egyítve, az egyházmegyéek népies sajtósságait sem kifelejtvé, nagy szorgoskodással végül is egy egészségesnek lát-szó „tojást” hoztak létre. Knall püspök e furcsa utódjára tekintve, elmondta, hogy az eredmény ugyan nem a legrosszabb, csupán egyvalamit felejtettek ki a készítő: azt a képességet, hogy konkrét helyzetekben az összes említett tulajdonság mindegyikét a legmegfelelőbb arányban *együttesen* tudja alkalmazni – ez szerinte a legfontosabb. Ha ezt még hozzáteszik, a „tojást” már be is ültethetik a püspöki székbe.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a konferencia a komolytalanság irányába hajlott. Csupán azt, hogy egy olyan egyházban, ahol talán nem küszködnek a lelkészek és a gyülekezetek mindennapos egzisztenciális gondokkal, ahol a problémák ellenére is biztatóbb a jövőkép és stabilabb az egyházi munka, ott könnyebben fakad mosoly az ajkakon.

Régi szokás szerint a *gyűlésre meghívást és azon szót kaptak a szomszédos országok képviselői* is. Egy-egy cseh, szlovák, horvát, szlovén és magyar lelkész-család élvezhette nemcsak a vendéglátást, hanem azt a szívből jövő baráti hangvételt és őszinte érdeklődést, melyet irányunkban a rendező ország lelkészei tanúsítottak. Magyar részről leginkább az *újraindított egyházi iskolák helyzete*, az oktatás finanszírozása és az evangélikus nevelés lehetőségei érdekelték az osztrákokat. Mivel Ausztriában az evangélikus és a református egyház szoros együttműködésben, szerve-

zeti egységben él, Magyarországról református képviselőt is hívtak Ferentzi Sándor magyarszecsődi lelkipásztor személyében, aki a Dunántúli Ref. Egyházkerület tanulmányi munkájának felelőseként vett részt a gyűlésen. *Ausztriai református azonban egyetlenegy sem volt jelen.*

A konferencián két igetanulmányt hallhattunk Ausztria második női szuperintendensétől, *Luise Müllertől*, aki Burgenland példája nyomán a Salzburg-Tirol-i egyházmegye főpásztori székét foglalta el nemrégiben. Az együttlét leg-színvonalasabb két előadását azonban egy meghívott vendég, *dr. Klaus-Peter Hertzsch* jenai gyakorlati professzor tartotta. Témái „A Biblia a mindennapi életben” és „A prédikáció mai lehetőségei”. Címük szerint nem sokról árulkoznak, annál nagyobb volt azonban az előadások tartalmi igényessége és sziporkázóan magával ragadó stílusa.

Egy esti vitafórumon alkalmunk nyílt betekinteni abba, *miről beszél ma az osztrák evangélikusság:*

– *Nem evangélikus teológiai alapon álló kiadványok* terjeszthetők-e az egyháztagok között; engedjék, tiltsák, szabad-e, célszerű-e, hol a határ?

– *Mi legyen az egyház* (a helyi lelkészek) *álláspontja* egyes állami iskolák véleményével kapcsolatban, akik szerint a *kereszt* ne legyen kötelező szimbólum az osztálytermekben?

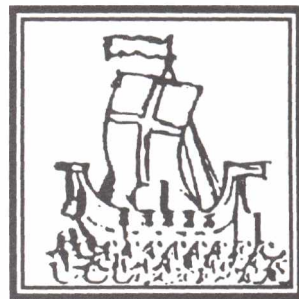
– *A püspöki körlevelek tartalma kötelező érvényű törvény-e*, vagy csak javaslat, tanács a jó rend érdekében?

*

A háromnapos együttlétben a lelkészfelelőségek eldönthették, a férjekkel tartanak-e, vagy elvonulva egyéni beszélgetést folytatnak. A gyerekek külön felügyeletet kaptak egész idő alatt, így a családoknak a sok tanulságos beszélgetés, szellemi gazdagodás mellett pihenést is jelentett e néhány kellemes nap.

Zügn Tamás

KITEKINTÉS AZ ÖKUMENÉ VILÁGÁBA

D. DR. NAGY GYULA:

EGYHÁZI VILÁGHÍRADÓ

– 1995 július 15. – augusztus 31. –

EGYHÁZAK VILÁGTANÁCSA

Az Egyesült Nemzetek Szervezete félévszázados fennállása alkalmából jubileumi ünnepséget rendeztek Genfben: „A vallások szerepe a béke és a tolerancia támogatásában” témából.

Megnyitó ünnepi előadásában *Boutros Gali*, az ENSZ főtitkára, részletesen méltatta a világ egyházainak és a vallásoknak nagy szerepét az emberiség békéjének megőrzésében, különösen az elmúlt fél évszázad során, a békés közvetítésben, a fegyverkezés- és háborúellenes mozgalomban, a gyermekek és fiatalok békére nevelésében, valamint egy „globális béke-etika” kiforrásában. Felhívta az egyházakat és a vallásokat, hogy továbbra is a legaktívabb módon vegyenek részt a háborús konfliktusok és az etnikai gyűlölködés elleni küzdelemben; küzdjenek a maguk eszközeivel a fanatizmus, az intolerancia minden formája, a meglévő igazságtalanságok, az emberi méltóság meggyalázása ellen.

Konrad Raiser, az EVT főtitkára, a vallással való visszaélést, annak politikai és nacionalista célokra való nyílt vagy rejtett fölhasználását vette éles kritika alá. A világ minden hívő emberét és egyházát fölhívta: közösen szálljanak szembe minden fanatizmussal, intoleranciával és a hatalommal való minden visszaéléssel.

epd-w

Négy érdekes esemény emelkedik ki az elmúlt nyár gazdag ökumenikus híryanagából. Az első Genfből érkezett: az egyházak svájci világközpontjában megemlékezést tartottak az Egyesült Nemzetek Szervezete félévszázados fennállásáról. Ami föltűnést keltett: az ünnepi ülésen nemcsak részt vett, de világszerte figyelmet keltő felszólalást is tartott *Boutros Gali* ENSZ-főtitkár az egyházak történelmi jelentőségű, kiengesztelő szolgálatáról a II. világháború utáni, atompusztulás szélére került, hidegháborús korszakban. Sokszor feledkeznek meg arról, hogy bizonyára másképp alakult volna az európai „hidegháború”, ha az elválasztó „vasfüggöny” mindkét oldalán nem végezték volna hídverő szolgálatukat Európa egyházai!

A második, érdeklődést keltő hír a Vatikánnal kapcsolatos. Világszerte megvitatták, milyen szerepe volt és van maig a pápai csalatkozhatatlanság dogmájának 125 éves évfordulója alkalmából a keresztyén egységért folytatott, világméretű ökumenikus mozgalom szempontjából.

A harmadik jelentős hír fontos új kezdetet jelentő, ökumenikus tanácskozásra hívja föl a figyelmet. Az Európai Egyházak Konferenciája, a Világmisszió Lausanne-i Bizottsága és az Európai Baptista Szövetség képviselői közös konferencián vitatták meg az együttműködés lehetőségeit és közös tennivalóit a misszió és evangélizáció területén.

Végül a reformáció hazájából, Németországból érkezett a híre annak, hogy több évtizede tartó, éles küzdelem után elfogadták az új abortusz-törvényt, amely körül a német egyházakban is heves vita folyt, és állásfoglalásuk jelentős szerepet játszott a végső állami döntés kialakulásában a szembenálló felek között.

(A híryanag lezárása: 1995. augusztus 31.)

LUTHERÁNUS VILÁGSZÖVETSÉG

A LVSZ Tanács Namiabiában tartott legutóbbi ülésén – melyről már hírt adtunk – egyhangú határozat született arról, hogy a Világszövetség 50. évétől (1997) kezdve a világ evangélikus egyházai minden évben ren-

dezzék meg a „LVSZ-vasárnapot”, az evangélikus világközösségért való hálaadás ünnepeként.

A határozat fölhívja a világ minden evangélikus tag-egyházát, hogy az első „Lutheránus Világszövetség vasárnapját” a IX. Világgyűlés hong-kongi megnyitásával egyidőben, 1997 július 13-án rendezzék. A következő évtől kezdve azután maguk

döntsenek a „LVSZ vasárnapja” megtartásának dátumáról és tartalmáról. A Tanács mindenesetre egy, a reformáció ünnepéhez közeli időpontot javasol a világ evangélikusai közössége ünnepéül

lwi d e

*

Jelenleg a világ 24 országából 96 nemzetközi munkatárs végez szolgálatot a LVSZ genfi központjában. Egyházunkat közöttük *dr. Görög Tibor* Európa-titkár képviseli. A földrajzi adottságok, valamint a svájci előírások miatt nagy többségük Európából, főleg Svájból való, különösen is az adminisztratív munkaterületen. A többi világ-részt 11, főleg vezető beosztású munkatárs képviseli. A Világszövetség *Genfen kívüli hivatalaiban* és munkaterületein 6500 helyi és 98 nemzetközi tisztségviselő és munkatárs végzi a föladatokat.

lwi d e

REFORMÁTUS VILÁGSZÖVETSÉG

A RVSZ főtitkára, *dr. Milan Opocensky* teológiai professzor üdvözölte az „*Ut unum sint*” legújabb pápai enciklikát: az a római katolikus egyház visszavonhatatlan elkötelezettségét tanúsítja az ökumenikus világmozgalom iránt. A többi egyház számára azonban az ökumenikus egység nem jelentheti azt, hogy Róma nyíltan vagy rejtetten vezető szerepre töre-

kedjék a világ keresztyénségében.

Egy másik, Chirac francia elnökhöz intézett nyilatkozatban élesen tiltakozott az atomfegyver-kísérletet felújítása ellen, mert „a még több atomfegyver és az atomerővel való elrettentés egyetlen nép biztonságát sem garantálhatja.”

RWA – Update

VATIKÁN

Százhuszonöt évvel ezelőtt fogadta el az I. Vatikáni Zsinat (1870) a „pápai családokozhatatlanság” dogmáját, amelyet magán a zsinaton és a római katolikus egyházban is sok vita előzött meg. Az első zsinati szavazásnál a dogma-tervezet a 481 „igen” mellett 88 „nem” szavazatot kapott. A végső szavazáson a zsinat ellenzéke nem vett részt, hogy ne kelljen nyíltan a pápa ellen szavaznia. 1870 óta kötelező érvényű hitigazság a római katolikus egyházban: ha a pápa a római katolikus keresztyénség képviselőjében hitkérdésekben „ex cathedra” – tehát „Szent Péter székéből” – döntést hoz, döntése „az isteni tanácsadás alapján, melyet Szent Péter megígért”, tévedhetetlen igazság. Ilyen döntést eddig egyedül XII. Pius pápa hozott 1950-ben, amikor a püspökök előzetes megkérdezése után, azok egyetértésével dogmává nyilvánította Mária testi mennybemenetelét. Mai római katolikus értelmezés szerint a pápai családokozhatatlanság csak hitbeli és erkölcsi kérdésekben lehetséges és „az egyház hitével való megegyezéshez” van kötve; ezért kizárja a pápának az egyháztól elválasztott, személyes dogmatikai autoritását. Az 1870-es vatikáni döntés elleni tiltakozás következménye volt az ókatolikus egyház kiválása a római katolikus egyházból. Ennek a kivált katolikus egyháznak, amely tagja az Egyházak Világtanácsának, ma 600 ezer hívő tagja van világvizonylatban.

A II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) azzal egészítette ki az 1870-es határozatot, hogy a pápa „ex cathedra” döntése csak a teljes püspöki

kollegiummal való egyetértésben történhet meg. Ma ez a dogma az egyik jelentős akadály minden keresztyén felekezet ökumenikus egységének útjában.

epd – w

EURÓPAI EGYHÁZAK KONFERENCIÁJA

Június hónapban a németországi Dorfweilben nagyjelentőségű tanácskozást tartottak az Európai Egyházak Konferenciája, a Világevangelizáció Európai Lausanne Bizottsága és az Európai Baptista Szövetség képviselői. A tanácskozás témája ez volt: „A misszió és evangelizáció aspektusai a mai Európában – úton a közös misszió felé.” A konferencián, amelyen kelet-európai ortodox egyházak neves képviselői is részt vettek, megvitatották a misszió és evangelizáció körül támadt feszültségeket kelet-európai ortodox egyházakban (prozelitizmus). A másik, még fontosabb téma volt az „Európa egyházi és egyházi szervezetei közötti együttműködés, ennek lehetőségei és lehetséges modelljei.” A közös zárónyilatkozat szerint a fontos tanácskozás „kifejezte azt a közös kívánságot, hogy az ilyen találkozások folytatódjanak. A személyes találkozás erősíti a kiengesztelés lelkületét és előrelépést jelent közös misszióknak útján Európában.”

CEC News

NÉMETORSZÁG

Hannover evangélikus püspöke, dr. Horst Hirschler, szerint Németországban ma rendkívüli módon növekedett a keresztség megbecsülése. Amíg például 1972-ben még a gyermekek 82 százalékát keresztelték meg, addig ma a német szülők 93 százaléka kéri gyermeke megkeresztelését az egyháztól. Az „új tartományokban” (volt NDK) is jelentkezik ez az általános tendencia: a kereszttelések száma ma jelentősen fölülmúlja az egyháztagok arányát a lakosság körében. Szászországban például ma az összes gyermek 50 száza-

léka részesül a keresztségben, pedig a bejegyzett egyháztagok mindössze a lakosság 30 százalékát alkotják.

LM

Több évtizedes, sokszor igen kiéleződött vita után a Szövetségi Tanács júliusban nagy többséggel elfogadta az új abortusz-törvényt. E szerint az abortusz ugyan jogellenes, de ugyanakkor nem büntethető: (1) ha az anya egy államilag elismert tanácsadó hely előtti megjelenését és annak meghallgatását igazolja, és (2) a fogamzás óta kevesebb, mint 12 hét telt el. A női ügyek bajor miniszterasszonya a tanácsadás körüli bizonytalanság miatt, a szász-anhalti (volt NDK) miniszterelnökhelyettesnő viszont amiatt utasította el az új törvény megszavazását, mivel az a megnevezett élet védelmének „ad előjogot a nők önrendelkezési joga helyett”.

epd – w

HOLLANDIA

A Hetednapos Adventisa Egyház Utrechtben tartott „világszinatán” elutasította a nők lelkészé avatását. Az északamerikai adventisták igenlő javaslatát a 204 országból megjelent 2154 hivatalos delegátus 70 százaléka nem támogatta, „félve az egyházat megosztó irányzatoktól”. A nők lelkészi ordnációjának főleg Észak-Amerikában és Európában voltak hívei az adventisták között, akiknek száma a világon ma 4,5 millió.

LM

OLASZORSZÁG

Az erősen kisebbségi sorssal küszködő itáliai evangélikus egyháznak évekkel ezelőtt anyagi okokból be kellett zárnia a népszerű evangélikus iskolát Torre Annunziata községben, Nápoly közelében. Most a kis gyülekezet – anyagi gondjai közt is – új gyülekezeti központot és egy időseket gondozó diakonissza-állomást nyitott meg.

MLB

SZLOVÁKIA

Szlovákiában tett látogatásakor, amelyről előző számunkban már tudósítottunk, II. János Pál pápa a három kassai római katolikus vértanú szenttéavatását követően fölkereste a huszonnégy evangélikus vértanú emlékművét is Eperjesen és Ján Midriák helyi evangélikus püspökkel együtt imádságot mondott a vértanúk emlékműve előtt. A szlovákiai evangélikusok örömmel üdvözölték a pápa ökumenikus megnyilatkozását.

lwi d e

LITVÁNIA

A vilniusi evangélikus gyülekezet Tamara Schmidt személyében megválasztotta a Litván Evangélikus Egyház első női lelkészét. A választást az egyház konzisztórium májusban jóváhagyta. A litván evangélikusk döntésének jelentőségét emeli, hogy a szomszédos Lett Evangélikus Egyház érseke a tavasszal bejelentette: egyháza nem fogadja el a nők lelkészi ordnációját, s ezzel heves vitát váltott ki döntésük ellen a Lutheránus Világszövetség Tanácsának legutóbbi ülésén Windhukban (Namibia).

lwi d

OROSZORSZÁG

A július elején Genfben tartott jubileumi ünnepségen, az ENSZ főnállásának félévszázados évfordulóján beszédet mondott II. Alexy ortodox pátriárka is. Szólt az etnikai konfliktusok súlyos veszélyéről a jövő Európája felé vezető úton. Kijelentette: a véres balkáni polgárháborúban minden népnek joga van önálló államra, békes tárgyalások útján, egyúttal pedig óvott az egyszemélyes, elfogult követelésektől.

A felszólalását megelőző napokban a közel 100 milliós orosz egyház feje első alkalommal tett hivatalos látogatást az Egyházak Világtanácsa és az Európai Egyházak Konferenciája genfi köz-

pontjában, valamint a svájci egyházaknál és kormányánál is. Sajtókonferencián éles kritikát gyakorolt a római katolikus egyház és a nyugati fundamentalista mozgalmak „ortodox-ellenes prozelitiz-musa” fölött. Beszámolt arról, hogy 1990–1995 között egyháza 32 új egyházkerületet szervezett meg, s a gyülekezetek száma a kétszeresére, 16 ezerre növekedett, továbbá 250 új kolostor végzi szolgálatát.

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

Megalakult az Evangélikus (Lutheránus) Szociális Szolgálatok Szervezete. A több mint 250 önálló evangélikus szociális intézményt magában foglaló most alakuló új szervezet átfogja nemcsak az Egyesült Államok és Észak-Amerika, hanem a Karibi-tenger egész térségét is.

epd – w

lwi c

AUSZTRÁLIA

Most érkezett meg a híre annak, hogy az év elején beiktatták lelkészi tisztébe Kiss Ernő evangélikus lelkészt, aki idős korában lépett be a lelkészi szolgálatba. Négy kis gyülekezetet gondoz – összesen 260 lélekkel – a dél-ausztráliai Eyre-félszigeten, ezek az Ausztráliai Evangélikus Egyház kötelékébe tartoznak.

Erős Vár

ARGENTINA

Argentina protestáns egyházaik közösen lépnek föl a kormányzattal szemben, a nem-római katolikus egyházaknak a többségi katolikus egyházzal való teljes jogegyenlőségéért. Argentínában a kormány szigorú rendelkezéseket vezetett be a nem-római katolikus egyházi szervezetekkel kapcsolatban, őket nem egyházi intézményeknek, hanem csupán civil egyesületeknek tekintik.

ENI

SZABÓ FERENC S.J.:

Jezsuiták Magyarországon*

„Jezsuiták”: az ellenreformáció élharcosai, a pápa hadserege (főnökük a „fekete pápa”), ravasz diplomaták, királyi gyóntatók, térítő, felfedező, tudósok, alkalmazkodó misszionáriusok; kö-zép- és főiskolákat létesítettek, elvük „a cél szentesíti az eszközt” stb. Folytathatnánk a sort, a „címszavakat” a jezsuiták kapcsán. Vannak tisztelők és ellenfelek. Pascal, a hívő tudós és gondolkodó élesen támadja őket, míg Voltaire, a deista magasztalja pedagógiai munkásságukat. Ha a magyar jezsuitákról esik szó, műveltebb körökben néhány név rögtön előkerül: Pázmány Péter és Faludi Ferenc, Sajnovics a csillagász-nyelvész, Baróti Szabó Dávid, Bangha Béla és Kerkai Jenő, vagy a hírhedtebb Nagy Töhötöm, aki nagy KALOT-szervező volt a két háború között Kerkai páterrel, majd meghasonlott a renddel és az egyházzal és szabaddóműves lett... Nemzetközi viszonylatban: az alapító Loyolai Szent Ignác és a nagy misszionárius, Xavéri Szent Ferenc (aki evangéliumot hirdetett távolkeleten, míg mi vallásháborúztunk Szerk.) mellett az első társak közül páran jelentős szerepet játszottak a trentói zsinaton, Paraguayban létrehozták a redukciókat,

M. Ricci behatolt Kínába, mert ügyes volt az alkalmazkodásban: újabban a paleontológus Teilhard de Chardin, vagy olyan zsinati teológusok, mint Bea bíboros, H. de Lubac (élete végén bíboros), Karl Rahner, vagy a magyar Alszeghy Zoltán...

Sokan kutatták a jezsuiták „hatalma és titka” nyitját. Ha erről egyáltalán beszélhetünk, akkor elsősorban az ignáci lelkiségben, a lelkigyakorlatos szellemben kell azt keresnünk. Szent Ignác Isten nagyobb dicsőségét és Jézus szorosabb követelését tűzte övéi elé eszményképpül. A cél nem szentesíti a eszközt, a bűnös eszközt, de igenis fel kell használnunk minden megengedett eszközt arra, hogy Isten országát hirdessük, a hitet terjesszük és megvédjük, az igazságságot előmozdítsuk. Ha a XVI. században az iskolázás és a nevelés állt a jezsuita működés homlokterében, ma a médiumokat részesítjük előnyben. Alkalmazkodnunk kell a helyi kultúrákhoz, amint ezt a jezsuita misszionáriusok tették Ázsiában és Dél-Amerikában, párbeszédet folytatni nemcsak keresztény testvéreinkkel, hanem más vallások követőivel, egyáltalán a modern világgal; jelen lenni a szekularizált kultúra minden területén. Az apostoli munkák kiválasztásánál az ignáci elvek érvényesülnek: a nagyobb szükség, az egyetemesebb szempontok, a hatékonyabb eszközök... Az egyik újabb rendi nagygyűlés határozata szerint „jezsuita az a férfi, akinek küldetése van a hit szolgálatára és az igazságságosság előmozdítására” – közös munkában, áldozatban; a kereszt zászlaja alatt követve a szegény, tiszta és engedelmes Jézust; hűségesen a pápához, építve az emberibb és istenibb világot. A legutóbbi, az év elején (1995) megtartott rendi nagygyűlés a hit és az igazságságosság szolgálata szoros kapcsolatát hangsúlyozta: Nincs hitiszolgálat az igazságságosság előmozdítása, a kultúrákba való

beágyazódás, a más vallások tapasztalatai iránti nyitottság nélkül. Viszont az igazságságságot sem lehet előmozdítani a hit közlése, a kultúrák átalakítása, a más hagyományok követőivel való együttműködés nélkül. A kettős küldetés mindig magában foglalja az Evangélium hirdetését, a párbeszédet, a kultúrák evangélizálását. A keresztben meghalt és feltámadt Krisztus művét kell folytatnunk az egyházban, előkészítve Isten országa eljövételét. Az ökumenikus párbeszédben a II. Vatikáni Zsinat szelleme szerint azt hangsúlyozzuk, ami összeköti bennünket más Krisztus-hívőkkel.

Hála Istennek, a II. Vatikáni Zsinat óta szépen kibontakozott katolikus részről is az ökumenizmus, és ebben világvizonylatban jelentős szerepet játszottak jezsuita teológusok és apostolok. Magyarországon, sajnos, a keresztények párbeszéde csak lassan halad előre. Egymást jobban meg kellene ismernünk, így számos előítéletet elvethetnénk. Abban a szellemben, amelyet II. János Pál pápa csehországi és szlovákiai látogatásai alkalmával mondott beszédei sugallnak: kölcsönös bocsánatkérés és megbocsátás mindazért, amit a hitviták és vallásháborúk idején vétettünk a szeretet és az emberség ellen. Azért is örültem annak, hogy Hafenschner Károly megkért: mutassam be lapjának a magyar jezsuiták mai tevékenységét, mivel protestáns részről meglehetősen sok előítélet él a jezsuita „ellenreformátokkal” szemben.

1989 után a jezsuita rend is szabadon újrakezdhetette működését hazánkban. A kb. 23 és fél ezer jezsuitából jó másfélszáz magyar közülük közel százan itthon dolgoznak. Egyik fő feladatunknak tartjuk a lelkigyakorlatok adását és a felnöttek hitre való nevelését, a világhéze-ti képzést. A budai Manréza helyett megkaptuk a dobogókői lelkigyakorla-

* Ezt a cikket nem ellenpontnak szántam a reformáció számhoz, hanem a mai komplexitás látás kifejezésének. Ma a jezsuiták nem ellenségeink és nem is velünk foglalkoznak! A LVSZ – Vatikán dialógus egyik társelnöke (1973–84) a jezsuita Johannes Martensen, koppenhágai rk. püspök volt, Luther alapos szakértője. Ökumenikusan valóban nyitott testvéreink közös Urukban.

Cikkünk szerzője Szabó Ferenc SJ (1931) Párizsban doktorált, 1967-től a Vatikáni Rádió magyar műsorának szerkesztője volt tavalyi hazatéréseig, széleslátású ember, számos könyv szerzője, számtalan cikk és tanulmány írója. A szekularizáció mai kérdései éppen úgy érdeklik, mint a második Vatikáni Zsinat utáni kereszténység mondanivalója. Bámulatos irodalmi és egyháztörténeti ismerettel rendelkezik, fantasztikusan sokat és gyorsan dolgozik. Bekapcsolása jelenlegi számunkba nyereség és megtiszteltetés. – Szerk.

tos és konferenciaközpontot, amelyet P. Sajgó Szabolcs irányít. A hajdani párt-üdülőt fel kellett újítani; a központ már szépen működik. A budapesti Faludi Ferenc-házban rendezték be a *Sajtóközpontunkat*. Itt szerkesztjük a *Távlatok* című, kéthavonként megjelenő világnézet, lelkeségi, kulturális folyóiratot, továbbá *A Szív* című népszerűbb havi lapot. *A Távlatok* főleg értelmiségieknek, papoknak szóló írásokat közöl; figyeli a magyar valóságot, párbeszédet folytat a magyar kultúrával.

A Faludi Házban van a Faludi Akadémia székhelye is, bár rendezvényeit Dobogókőn tartja. Igazgatója: *Nemeshegyi Péter*, aki harminc évig Tokióban volt teológiai tanár (egy ideig tagja a Nemzetközi Teológiai Bizottságnak is). A Sodrás utcai Faludi Házban van irodája a Kerkai Intézetnek, amelyet eredetileg Bécsben Magyar Egyháztudományi Intézet néven hoztak létre magyar jezsuiták, és amelyet András Imre vezet. A Sodrás utcában megépült a jezsuita noviciátus is, bár noviciusaink egyelőre Szegeden vannak, a szeminári-

um egyik emeletén, Gyulay Endre püspök jóvoltából. Újoncaink jelentős része Erdélyből jön. A fiatalok többsége külföldön végzi filozófiai és teológiai tanulmányait. Miskolcon – Avason – jezsuita gimnázium indult két évvel ezelőtt, mellette új plébánia épült.

Egyébként Budapesten, a Mária utcában, Kispesten, Szegeden, Kalocsán és Hódmezővásárhelyen is működik lelkesítés; Püspökszentlászlón P. Vác fiataloknak ad lelkipásztort; Leányfalun pedig szintén két jezsuita vezető a Lékai bíboros által létesített lelkipásterlátos házat.

Nem sorolhatunk fel itt minden munkakört: tanítás egyetemeken és főiskolákon, családlelkipásztorkodás, média-apostolság, vallásos könyvek kiadása stb. Köztudott, hogy a Vatikáni Rádió magyar adását is magyar jezsuiták vezetik. (E sorok írója negyed évszázadon át készítette és vezette a magyar műsorokat.) Külföldön élő magyar jezsuiták közül többen hazaköltöztek, minthogy az 1950-ben szétszórta rendek – a kommunizmus bukása után újra elkezdhet-

tek szabadon működni. Az ingatlanok és épületek visszaigénylésének lassúsága mellett a *fő probléma természetesen az utánpótlás: az itthon maradt szerzetesek megöregedtek, a négy, korábban mérsékelt létszámmal működő (két-két középiskolában tanító) rendeken kívül újoncok felvételére nemigen gondolhattak a szerzetesközösségek. A magyar jezsuita fiatalok két exodusban (1949-ben és 1956-ban) külföldre távoztak, hogy rendi kiképzésüket folytathassák. Ezek közül tértek haza az elmúlt években jónéhányan. A kibontakozás lassan halad előre. Nekünk hatvanéveseknek kell biztosítanunk a folyamatosságot, míg nem kiképzett fiataljaink munkába állnak.*

„Vannak köztünk nosztalgias emlékekbe temetkező öregek, és vannak mindent nullpontról kezdeni akaró fiatalok. Egyiküknek sincs igaza. Az emlék csak akkor értékes, ha utat nyit a reményteljes jövő felé; a kezdés pedig akkor sikeres, ha évszázados tapasztalatokon nyugszik... A múltra emlékezniük kell, ha emberhez méltóan akarunk élni.” – írja Nemeshegyi Péter SJ.

Együtt – egymásért

Amióta megtudtam, hogy az ideai reformáció-hét egyik vezérgondolata ez lesz, azon gondolkodtam, mit tehetnék a gyakorlatban az un. klasszikus protestantizmuson belül Magyarországon jelentkező feszültségek oldására. *Őszintén fáj, hogy nem vagyunk olyan evangélikusok és reformátusok, gyülekezeti és közegyházi szinten, mint lehetnénk, s mint erre közös múltunk és közös értékeink sokasága köteleznének.* – A magam módján baráti kapcsolatok ápolásán túl könyvekhez fordultam és igyekeztem jobban megismerni református testvéreink szellemi-lelki gyökereit, talán nem is egészen eredménytelenül *s ma már nem a különbségek érdekelnek*, ami közöttük és köztünk van, vagy néha egymás között felekezettükön belül, hanem a *kincseik*. Ma már egymás után olvasom † D.dr. Pákozdy László Márton 80. születésnapjára kiadott emlékkönyvet és dr. Pásztor János (70 éves) tiszteletére kiadott tanulmány-kötetet, sőt Tócs László prédikációit és Csiba Kálmán: Fény a rácsokon – börtönévek vallomását. Szívesen veszem elő Hegedüs Lóránt Nyitás a végtelenre könyvét (Ady, József Attila és Németh László-tanulmányok) és Tóth Károly fordításait: (A prófécia múltja és jelene Clifford Hilltől vagy Frederick Neumann A megszólított Hit c. könyvét Tudományról, Erkölcsekről, Lelkiismeretről), Szatmáry Sándor sorozatát (Moltmann, Küng, Goppelt, Hampe műveinek fordításai) Nagy haszonnal forgattam: Szivárványhíd Pannonhalmán és Debrecen között c. kiadványukat, ami a pápalátogatás idején jelent meg (1991) Válogatott doku-

mentumok 1898-1943 között Barcza József összeállításában. Kár hogy oly kevesen ismerik... Minderre nem is Révész Imre, Victor János, Czeglédy Sándor iránti tisztelet tanított, hanem az *érték, amit a kálvinizmusban sejtetek*. Nekem nemcsak Kis Sándor ismeretlen református egyházáról írt könyvecskéje inspiráló (lengyel, portugál, dél-koreai reformátusokról), hanem *elsősorban Kálvin*, akit a kötelező egyháztörténeti studiomon kívül szinte alig ismertem, ezért jelentett sokat az elmúlt nyáron az aránylag kiterjedelmű, de *tartalmas Kálvin könyvek* végig böngészése (így írom K-val, mert testvéreink ennyire magyarnak érzik, hogy K-val és á-val írják nevét (Jean Cadier: Kálvin – egy ember Isten igájában – Zsigmond Gy. fordítása Bp. 1980. *Dr. Bolyki János* – Válogatás Kálvin János műveiből. Bp. 1980. Mind a hét fejezet! *Kálvin János: Az eleve elrendelésről* – Szabó Pirokska, Király László és Kónya István fordítása. Európa – Bp. 1986. A nehéz szöveget, a használati utasítás nélkül is élveztem! – *Dr. Bolyki János: Az imádkozó Kálvin* Bp. 1985. *Dr. Békési Andor* – Kálvin a Szent Lélekről Bp. 1985. *Benke György* Kálvin Társadalmi Etikája s benne egy Kálvinról szóló tanulmány: Új embertípus, új város, új civilizáció dr. Békési Andortól.

Lehet, hogy mindezek a könyvek egy református teológus számára keveset mondanak, de nekem evangélikus teológusnak *élmény, Luther után*, „kiegészítő sport”, egy másfajta gondolkodásmód, logikus érvelés, új oldalak (imádás! pl.), sőt nem éreztem azt sem, amit

Luther a Zwinglivel folytatott vitában mondott: „Ihr habt einen anderen Geist!” – Nem! *itt ugyanaz a Lélek, Krisztus fantáziadús Lelke munkálkodik*, aki egy jogászból ilyen teológust farag. Búcsúszavai megragadnak ma is: „Magamhoz ölelem Isten kegyelmét, amiben Urunk Jézus Krisztus által részesített, engem is. Őt kérem, hogy ennek a nagy Megváltónak kiontott vérével úgy mosson meg engem is, hogy az Ő képét hordozva, jelenhessek meg majd Előtte”.

Nem, nem vesztettem el lutheránus identitásomat, de *gazdagodtam* Kálvin és a kálvinisták kincseiből – valahogy így készültem nyáron az ideai reformáció hét mondanivalójára: *együtt – egymásért!*

HK.

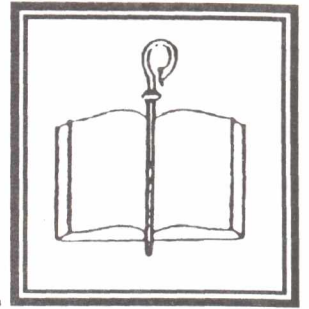
POSTALÁDÁNKBÓL

Olvastam a Lelkipásztor sok jó cikkét és *vívódását* is a szenttéavatásokkal kapcsolatban. Biztos vagyok abban, hogy nem „csakazértis” akciók. Bizonyos, hogy az utóbbi időkben a vértanúság értékét – végre – jobban hangsúlyozzák – *ellenséggé nélkül*, és az is törekvés, hogy minden közösség, nép stb. kapja meg az eszményképeit...

Valahonnan a Hiszekegy „szentek közössége” tétele felől van a kérdés bejárata – úgy hiszem...

Brückner Ákos Előd
ciszterci plébános
Budai Szent Imre Plébánia

Lelkész-szemmel

Isten és Mammon

„Senki sem szolgálhat két úrnak, mert vagy az egyiket gyűlöli és a másikat szereti, vagy az egyikhez ragaszkodik és a másikat megveti: nem szolgálhattok Istennek és a mammonnak.” Mt 6,24

Lehet-e így szembeállítani a kettőt? Szükségszerűen kizárja-e a gazdagság Isten szeretetét? Józan ésszel nehéz elhinni, és sokan száfolnák is. Pedig napjaink valósága szomorú példákat produkál arra, hogy Jézus pontosan tudja, miért mondta ezeket a szavakat.

Atmeneti időszakban élünk. Nemcsak társadalmi, politikai téren, méginkább a gazdaság területén. A szocialista tervutasításos gazdaságot lassan felváltja a kapitalista piacgazdaság. Nehéz vajadás mellett folyik az eredeti tőkefelhalmozás, amelyen Nyugaton már régen túl vannak. Mindinkább kialakul egy tehetős réteg, amelyet a köznyelv nemes egyszerűséggel „úrgazdag”-nak mond. Ezzel együtt a szakadék egyre nő közöttük és a mindinkább elszegényedő társadalom között. Tanulmányba illő, mennyire megváltoztatja az ember gondolkodását a pénz, az egyre nagyobb vagyon. Intő példa egy templomos, ige-hallgató gyülekezeti tag látványos átváltozása:

Egy gyárban dolgozott az illető. Lét-számléépítés miatt egyik napról a másikra munkanélkülivé lett. Kényszerűségből vállalkozásra adta fejét. Az üzlet bejött. Szorgalom, ügyesség, szívósság, no meg némi ügyeskedés révén a vállalkozás virágzásnak indult. Az egyre nagyobb megrendelések terjeszkedésre kényszerítették a vállalkozót.

Az illető anyagi helyzete is megváltozott. Autóját kicserélte, egy kisebbfajta palotába költözött, egzotikus utazásokat tett.

Régi ismerőseit, barátait, egykori munkatársait hanyagolni kezdte, új ismeretségi kört alakított ki magának olyanokból, mint ő. Az istentiszteleten egyre ritkábban lehetett már látni. kérdésemre, miért maradozik el, csak ezt felelte: „Nem érek rá!” Aztán a ritka alkalom is megszűntek, helye véglegesen üres maradt a templomban. Legutóbb egy nyitott sportkocsiban láttam, egy szép lány társaságában. amikor meglátott, elfordította fejét...

Hogy mondta Jézus? „Senki sem szolgálhat két úrnak...”

Kiss Miklós

Gyökértelenül

Elmennek a híveink

„Gyökerek” – nemcsak ismert könyvcím. Sok ember kutat ma egyéni múltja után. Honnan származik? Kik voltak az ősei? Századunk zavaros évtizedei sokakat messzire vetettek. Gyakran messze idegenből jönnek, írnak, kutatnak őseik után. Sok lelkész tudna példát felhozni rá, mikor idegenek kopogtatnak be a lelkészi hivatal ajtaján, s néha órákra igénybe veszik a lelkész idejét, hogy őseik után kutassanak az anyakönyvekben.

Emellett a múltkutató folyamat mellett azonban létezik egy másik folyamat is. Emberek tűnnek el az ismeretlenség homályában. Kiszakadnak a régi (falusi) környezetükből, az évszázados társadalmi, erkölcsi és vallási szokások és normák kötöttségei közül, s merőben új környezetbe kerülnek: gyökértelenül, anonim módon élnek a városok bérház-tömbjeiben.

Miskolc – így mondják a régi miskolciak – régen, a háború előtt barátságos, vidéki város volt. A régi családok nagyrésze ismerte egymást, főként egy-egy gyülekezeten belül. Ma más a helyzet. A város lakossága néhány évtized alatt több mint a duplájára duzzadt, nagy ipari centrummá fejlődött. A környező falvakból, de még távolabbi országrészekből (Szabolcs, Békés stb.) is költöztek családok a városba, hiszen itt munkalehetőségekhez, összkomfortos lakáshoz jutottak. De valóban fel tudták váltani ilyen gyorsasággal – ahogy azt a társadalmi változások lehetővé tették – a falusi életformát városira? A város vezetősége részéről nem egyszer hangzott el, hogy sok nehézségnek az az oka: sok gyökértelen ember él ma a városban.

Ez a társadalmi és szociológiai jelenség nem helyi jellegű csupán. *Különösen érzékenyen érinti ez a jelenség egyházunkat.* Megdőbentő volt az a statisztika, ami a hetvenes évek közepén készült. Nyilvántartott egyháztagjaink 25%-a tűnt el az ismeretlenségbe. Megfogyatkozott – néha nagyon drasztikusan – fa-

lusi gyülekezeteink lélekszáma, de nem nőttek ennek megfelelően a városi gyülekezeteink. Hová lettek a faluról városba került evangélikusok? Miért nem épülnek be a városi gyülekezetekbe?

Idős falusi házaspár kopogtat be egyik délután a lelkészi hivatalba. Az evangélikus templomot szeretnék megnézni. Természetes ez, hiszen az otthoni falusi gyülekezet gondnoka a férfi. Beszélgetés közben kiderül, hogy az őket kísérő fia és unokái több mint egy évtizede itt élnek gyülekezetünk területén. Nem tudunk róluk. Ők sem keresték meg eddig az evangélikus templomot. Pedig otthon, ha néha hazamennek, nyilván beletartozik a látogatás „programjába” az istentiszteleten való részvétel. Dehát más a szokás falun, más a városban! Mást diktál a környezet! A régi gyökerek elszakadtak, az újak hiányoznak. Szerencsés eset: őket sikerült valamennyire bekapcsolni a gyülekezetbe.

Temetést jönnek bejelenteni. A halott neve teljesen ismeretlen. A kérdésre „mióta lakik Miskolcon?” ez a válasz: a hatvanas évek óta. Valamelyik békési gyülekezetből került ide északra. „Még konfirmált is” mondják a hozzátartozók, akik már természetesen nem evangélikusok, vagy megkeresztelve sincsenek. És azóta? Három évtizede lakott az illető Miskolcon. Azóta élt anonim módon a gyülekezet területén. *Miért? csak az elmúlt rendszer ideológiája az oka? Bizonyára nagy része van benne annak a sokat hangoztatott szólalmnak: a kereszténység idejét múlt ideológia! Nincs más oka is ennek a vallási gyökértelenségnek?* Megtettek mindent a falusi lelkészeink, hogy a városba költözőket átjellentsék? Tudom, ez nem volt mindig egyszerű dolog. Számptalan esetben kérdeztük meg mi is az előző, falusi gyülekezetünkben: mi a címe a Dunaújvárosba vagy Budapest peremkerületeibe költözötteknek? A nagyszülő gyakran ezt válaszolta: nem tudom a pontos cí-

müket. Vagy valóban nem tudta, vagy megtiltották neki, hogy megmondja. A fiatalok állásfélése, s az új városi életforma egyaránt ezt diktálta. Azóta pedig – hiába változott meg a politikai helyzet – leszoktak a templombajárásról. Tisztelet a kivételnek! Visszafelé pedig – ahogy valaki mondta – „magas a templomkűszőb”.

A leírtakat elgondolkoztatól szántam.

KÖNYVSZEMLE

Nyújsunk kezét egymásnak!

– Szépfalusi István egyik új könyvéről –

Júniusban szép könyvet hozott a posta: *Murteri Kövek* című összeállítás: –szembesülések, szempontok, alkalmak, alcímmel.– A cím a dalmát tenger partján, a Murteri sziget köveire utal. Ide járt a Szépfalusi család évenként nyaralni és a megszokott pihenőhelyen egy 13-14 méter hosszú, jó másfélméter magas kőfalat rakott Szépfalusi – csakúgy kedvtelésből, talán szimbólumként is. *Murteri kövek*: egyszerű építőanyag, sok, szorgalmas munka, egyéni vállalkozás.

Szépfalusi Istvánt nem kell bemutatni egyházunkban; a sokoldalú lelkész, aki egyetemi lektor is, fordító és tolmács, az újkori történet jó ismerője, kitűnő szervező, könyvszerkesztő, cikkíró és szociológus, *igazán nem átlagember*. Nem sorolható be egyetlen megszokott kategóriába sem. Ahány ismerőse, annyiféleképpen ismeri őt. Volt, amikor lelkesen emlegették nevét, volt, amikor kínosan hallgattak róla. Voltak kifejezett ellenségei is, voltak, akik visszaéltek vendégszeretetével. *Alakja túlnőtt a megszokott lelkész-image-on*. Tevékeny haza- és emberszeretet, fantáziadús kezdeményezőkéesség jellemzi. Nemcsak itthon tudott ellenzéki lenni, de Ausztriában is, őszintén feltárva, amit hibának látott, mégha felesetesei ezért nem is voltak boldogok. *A kettős kötésben élő Szépfalusi kollégánk* (ahogy Jókai Anna jellemzi őt) olyan irodalmi társaságot alapított, ami sokaknak adott fórumot, magyaroknak és nemcsak magyaroknak. Illyés Gyula „szent örültnek” nevezte őt, jelezvén, hogy ilyen tempóban és ilyen szélesölelésűen csak egy jó értelemben „megszállott” ember tud szólni és tenni.

Jelen kötet egyes darabjait zömében mások írták róla, szép, okos, elismerő írások, nekem mégis saját írásai tetszenek legjobban, azok közül is az utolsó: *Nyújsunk kezét egymásnak* (Sopron-Fertőrákos 1993. aug. 14.). A nyugalomba sohasem vonuló szerző hiteles vallomása ez az *igehirdetés*. Hiszen prédikátor ő, ha nem is a megszokott, sablonos értelemben.

HK.

Semmiképpen nem akartam senkit kioktatni vagy elmarasztalni. Magam is éltem falun is és városon is. Csupán érzem a kérdés megoldatlanságát és súlyát. *Nincs receptem*. Talán egyet nem ártana mindenütt jobban hangsúlyozni: ne legyünk helyhez kötött evanglikusok, érezzük át jobban, hogy *ebben az országban mindnyájan összetartozunk*. Tegyük meg minél többet azért, hogy hűveink ne

veszítsék el a régi lakóhelyükkel együtt a gyülekezettel való kapcsolatukat is. S tárjuk szeretettel szélesre a kaput a keresők, a véletlenül betévedők vagy bekapcsolódni szándékozók előtt!

Isten adjon ehhez minden lelkészünknek elég szeretetet, türelmet és bölcsességet!

Sárkányné Horváth Erzsébet

Papné-modell...

A Lelkipásztorban is megjelent Országos Papné Konferencia anyagának egy része egészen ellentétes állásfoglalásokat hozott elő. Volt, aki túlságosan magasnak tartotta a mércét, amit lehetetlen teljesíteni, mások egészen maradnak tartották, hogy ilyen régimódi elvárásokkal jelentkezzünk a mai, megváltozott világban. Kaptam egy valóban régi véleményt, klasszikus szerző írása: Fliedner Tivadaré, a híres diakóniai munkás lelkésze (az írás Bodoki Richárd: Az anyaházi diakónia az egyházban című könyvéből való – Bp. 1942 [92 kk]) – ehhez csatlakozik Ravasz László néhány gondolata a Dunamelléki Egyházkerület (ref) közgyűlési jkv.-ból 1939. 11 kk. – Fliedner Tivadar írja Münster Friderikának, menyasszonyának 1826. június 4-én:

„Annak a lelkipásztornak, aki hűnek kíván találatni, annyira le kell számolnia a világ minden hiúságával és kényelmével, oly kevésbé szabad önmagáért élnie és fáradoznia, hogy sem arra nem gondolhat, hogy földi javakat gyűjtson, sem arra, hogy azokat a világ módja szerint élvezze. Ha a *lelkészne* hivatását akarja tölteni s férjének igazi segítőtársa akar lenni, akkor nem maradhat mögötte a világnak és kívánságainak megtagadásában, inkább *másokért, mint önmagáért kell élnie* s családanyai kötelességeinek teljesítése mellett bizonyos tekintetben *a gyülekezet anyjává kell lennie*, segítenie kell a szegények és betegek szeretetteljes ápolásában és ebben a lelkigondozásban örömet kell lelnie. Jól tudom, hogy a maga számára az ilyen munka és gond nem teher, hanem gyönyörűség, hiszen eddig is hasonló körülmények között örömmel gyakorolta. Azonban az én esetemben még azt a rendkívüli körülményt is figyelembe kell venni, hogy nekem abban a munkakörben, melyet az Úr a foglyok javára bízott reám, a jövőben is éppenolyan gyakran, talán *még gyakrabban kell házon kívül tartózkodnom, mint a múltban*, tehát nem lehetek az a feleségem számára, ami minden más lelkész az otthonában. És mégsem szabad lemondanom erről a missziói hivatásról, ha az Úr továbbra is arra méltat, hogy dolgozzam benne. Boldogságos Érte dolgozni s meg kell vallanom, hogy ha a feleség iránt és az Úr iránt fennálló kötelességek összeütkeznek, akkor éppúgy isteni parancs, mint saját komoly elhatározásom, hogy az utóbbi kötelességekkel szemben minden mást háttérbe szorítok

és így betöltöm az apostol vélekedését: „akiknek van feleségük, mintha nem lenne”. És három nappal később ezt írta: „Mindig tisztábban látom, hogy ha a lelkipásztor a reábízott lelkeket Krisztus parancsainak betöltésére akarja vezetni, le kell mondania mindenről, ami je van, fel kell vennie keresztjét, meg kell tagadnia magát és a világot s úgy kell követni Őt, nem a világ javaira törekedve, hanem Isten országára és ezzel meg kell elégednie – mert, akik meg akarnak gazdagodni, kísértésekbe és törbe esnek – hogy a saját példájával kell előljárnia és csak így üdvözítheti magát s hallgatóit. *Mindig nehezebbnek látom a reánk, lelkipásztorokra háruló kötelességet, hogy hű sáfároknak találtsunk, mindig nagyobbnak felelősségünket, hogy mindazoknak a veszendőbe menő lelkeknek vére, akiket nem figyeltettünk eléggé, a mi kezünkől kívánatuk meg*”. Ha ebben a két nyilatkozatban korának s e kor új életre ébresztő teológiájának nyelvén szóal is meg Fliedner küldetésstudatának szorongató kényszere, pásztori felelősség-hordozásának mélysége megdöbben és megszegyenít s megérteti velünk, hogy miért éppen ezt az embert hívta el Isten az első anyaházi lelkész szolgálatára. *Az anyaházi diakónia története végtelenül gazdag s nyugodtan megállapíthatjuk, aránylag a leggazdagabb nagy pásztori egyéniségekben*. Elég, ha *Fliedner, Löhe és Bodelschwingh* nevére utalunk, vagy a magyar anyaházi diakónia atyjára: *Biberauer Richárdra*, akiről Ravasz László állapította meg, hogy a maga korában az átlagtól elütő és annál magasabb lelkipásztori eszményt élt, „min-

denkit ő szolgált, magát mindenki mögé hátrattette, mintha gondolatokat lesett volna el, hogy teljesítse s ezzel a tökéletes engedelmisséggel feltétlen pásztorává vált az egész seregnek. Az aláztosságnak, a szolgálatnak, az önfeláldo-

zásnak halk és szívós diktatúrájával végezte a maga pásztori küldetését: *hitvessével együtt a nyájnak mindene lett, az egésznek is, az egyeseknek is.* Lett kenyér, lett ige, lett orvosság, lett vigasz, lett fegyelem. Semmi más nem érdekelt,

soha nyáján kívül nem keresett semmi pihenést, semmi szórakozást. Ez volt mindennapi napszáma, boldog szombatja, ünnapnapjainak pünkösdi vihara, vakmerő reménységeinek ádventi pitvara, szántófeldje, harctere, iskolája.”

A lárma mögül... megszólal Jézus

A Kossuth Rádióban 1995. augusztus 14-én elhangzott igehirdetés

Testvéreim! Nagy a lárma körülöttünk. Sok a zaj, a veszekedés, nézeteltérés, meddő vita. Úgy tűnik, elvesztettük vagy elfelejtettük azt a képességünket, hogy türelmesen meghallgassuk egymást és értő beszéddel jussunk egyetértésre. Ebben a minket körülvevő zajos világban figyeljünk fel arra, amit ajándékba kapunk: Jézus szavára. Arra az ígéretre, amely reménységünk és vigaszunk. Máté evangéliumának 18. fejezetében, a 20. versben olvashatjuk: *„Ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben: ott vagyok közöttük.”*

Elsősorban hozzánk szól így Urunk a lárma mögül. Hozzánk, akik az ő közösségéhez tartozunk.

Jézus nem tömegekkel dolgozik. Két-három ember már Isten gyülekezete. Ebben a gyülekezetben nem mi teremtjük meg a közösséget. Mi erre – ketten-hárman a hatféle véleményünkkel és huszonötféle mondanivalónkkal, saját eszünkkel és erőnkkel – képtelenek vagyunk, de Jézus azt ígéri, hogy Ő van velünk, ha az ő nevében gyűlünk össze. Az ő Szentlelke hív minket közösségre, az evangélium által. Ő gyűjt össze. Ő világosít meg. Ő szentel meg.

A közösség úgy jön létre, hogy Jézus neve minket Isten elé állít. Az ilyen közösségben minden eltűnik, ami Istentől és egymástól elválaszt minket. Ezért lehet ez a közösség: *imaközösség.* Ha azt imádkozzuk: *„szenteltesd meg a Te neved,”* úgy azért könyörgünk, hogy egész kapcsolatrendszerünk álljon helyre és legyen, maradjon Isten szerint való. Mert mi, magunk nem lennénk képesek a közösségben kitartani, megmaradni. Luther írja a Kiskátéban, a Miatyánk első kérésének magyarázatában: *„Isten neve amúgyis szent, mégis azt kérjük ebben az imádságban, hogy nekünk is szent legyen.”* Hogyan történik ez? *„Ha Isten igéjét*

tisztán és igazán tanítják és mi aszerint szentül élünk, Isten gyermekeihez illően.”

Az Isten igéjére válaszoló gyülekezetben a közösséget lehet és kell megélnünk. Minden ezen múlik, és mi éppen arra kapunk ígéretet ebben az igében, hogy megtapasztalhatjuk az élő, a hordozó közösséget Jézus Krisztus által. Ez ajándék, és ezért az ajándékért könyöröghetünk Istenhez: *„Legyen meg a Te akaratod!”* Az Ő akarata mindent átfogó. Ő maga ragad meg minket. Ő hajol le hozzánk. Beavatkozik életünkbe és magához köt szeretetével, nyitottá tesz a másik ember felé. Ő óv meg az elmagányosodástól, attól, hogy féljünk, meneküljünk a másik embertől, attól, hogy magunkat tekintsük a középpontnak, a legfontosabbnak. Isten egyszülött Fia tesz minket képessé a közösségre!

Ha Jézus szavától, Isten igéjétől elfordulsz: egyedül maradsz. Egyedül a hegedőddel vagy a könyveiddel, üzleti vagy egyéb gondjaidal. Egyedül maradhatsz még a vallásoddal, a kegyességeddel is, családod-

ban, sok ember között is, *mindig egyedül.* Jézus neve, igéje Isten elé állít minket és közösséget teremt, igazi gyülekezetet. Mert ahol az Úr van, ott a gyülekezet. Ahol a gyülekezet van és imádkozik, ott van személyesen a gyülekezet Ura is! Ott van akkor is, ha csak ketten vagy hárman jönnek össze az ő nevében. Ő nem kötődik helyhez, időhöz, statisztikai adatokhoz. Jelen van mindennapjainkban. Családi körben. Munka közben is. Mindenütt, ahol az ő szavától indítatva odafordulsz a másik emberhez. Ha komolyan veszed felebarátodat. Akkor is, ha ő más úton jár, mint te, ha más a véleménye, ha más tart fontosnak vagy helyesnek.

És tudd meg: nem az a döntő, hogy érezzük-e Jézus Krisztus jelenlétét. A döntő: az Ő ígérete! Ebben az ígéretben bízunk és hiszünk, amikor az ő nevében úgy imádkozunk, ahogy tanította: *„Mi Atyánk...”*

Alpár Geyza
Sopron

ÚRVACSORA

Áhítatos csendben ült be a templomba. Az istentisztelet szép rendben folyt, bár az imádságok kissé olvasás-ízűek voltak. Az igehirdetés kifejezetten megindította: „Ne keményítsétek meg szívetekeket!”

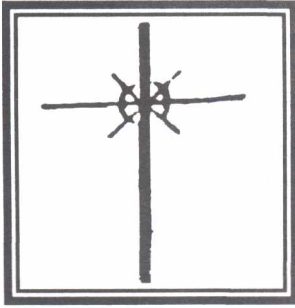
Annál inkább meglepte, hogy a gyülekezet zöme az áldás után kiment. Nem vette magára a felszólítást, nem érzett hívást az úrvacsorához. Megdöbbenet nézett szét a kongó templomban. Alig maradtak ott. Miért? – kérdezte magát. – Nincs rá szükség? Az értelmes – de mégiscsak emberhez kötött – beszéd fontosabb, mint a Jézus-adta ajándék?

Próbált visszazökkenni az úrvacsora hangulatába, de nem ment. Mintha a lelkésznek is nehezebbre esett volna a szertartás, mintha valahová sietett volna: a gyónási ígék közül kihagyta a nagy parancso-

latokat, a megszokott imádságnak csak a felét mondta el, s még be sem fejezte a mondatot, már fordult is ki az oltártól. Végül – és ez esett legrosszabbul – áldás után, ahogy engedte le a kezét, megnézte az óráját...

Hol volt akkor már az istentisztelet áhítata, a csend a szívéből? Hiszen a boltban is bántónak érzi, ha csak félvállról szolgálják ki, s itt azért több van, mint a boltban. Dohogott magában. Még jó, hogy felhangzott az orgona vidám, hálát zengő dallama. Ott maradt még, s végighallgatta a művet. Minden ebrendeződt benne. Milyen jó, hogy a kántor a helyén volt! Most már tiszta szívvel dúdolta tovább az orgona dallamát: Mily nagy az Úr kegyelmessége!

Bencze András

Tanít az egyháztörténet

ALPÁRNÉ DR. SZÁLA ERZSÉBET
gyűjteményvezető, főiskolai docens:

A soproni evangélikus gyülekezet gyűjteményei*

A soproni gyülekezet története egyidős a magyarországi reformáció történetével, hiszen Luther 1517-es fellépését követően tanai és művei nagyon hamar megjelentek Sopronban is. A könyvégetéssel végződő „inkvizíciós per” fővádlottjai voltak Luther írásai. Ezek közül a művek közül az egyik Luther Mártonnak Mária magyar királynőhöz írt négy zsolnárt fordítását tartalmazza, a másik pedig „Az egyház babiloni fogságáról” címmel a katolikus tévtanításokat ostromozza.

Luther professzortársa a wittenbergi egyetemen Philipp MELANCHTHON, sajátkezű bejegyzésével ellátott kötetet láthatunk (Lb 220/a). A bejegyzés az első korinthusi levélből való buzdítás „mert más fundamentumot senki nem vethet azon kívül, amely vettetett, mely a Jézus Krisztus” – Georgius Fabernek, az első általunk ismert, Wittenbergben tanuló soproni diáknak szól.

A könyvekben látható A(ugustanae) E(cclesiae) B(ibliotheca) az akkor használatos könyvtári pecsét.

A lutheri tanok hatására a XVI. század közepére Sopron lakosságának nagyobb része a reformáció oldalára állt. A város négy templomában Luther tanításai alapján hirdették az igét. Az evangélikus vallásúakból álló városi tanács a régi iskolát is Luther szellemében szervezte újjá. A gyülekezet megalapítója GERENGEL Simon, 1565-től 1571-ig szolgált Sopronban. Ágendája kéziratban maradt ránk. Katekizmust is írt, amelyhez énekes- és imádságos könyvet is csatolt. E katekizmus, alapvető műként, egészen a 18. század végéig használatban volt. Művének első kiadását Gerengel Sopron város polgármesterének, bírójának és tanácsának ajánlotta 1569 januárjában kelt előszavában. Az imádságok közül leginkább említésre méltó az, amelyet a Szigetvár ostrománál hősi halált halt Zrínyi Miklós emlékére írt 1566. szeptemberében.

Gerengel salzburgi fogsága és rothenburgi működése után került Sopronba. 1565-ben rokonlátogatóba érkezett (a felesége soproni származású volt), s ekkor, a tanács felkérésére a Szt. Mihály templomban beszédet mondott. Beszédének akkora sikere lett, hogy rögtön meg is hívták lelkésznek.

A XVI. század végén *Schubert Pál* lelkész gondozta a gyülekezetet, akinek kézíratos bibliai szótára és ágendája maradt fenn.

A reformáció üldözése elől menekült Sopronba német területéről *Rauch András* (1592–1565) evangélikus kántorként, haláláig vezette a gyülekezet ének- és zenekarát. Rauch And-

rás a reneszánsz muzsika jelentős zeneszerzőjeként is számunkra tartjuk. Legjelentősebb műve a „Musikalisches Stammbüchlein”, amelyet 1627-ben komponált.

Ennek a korszaknak tudósa volt *Frankovith Gergely*, az első magyar nyelven nyomtatott orvosi könyv szerzője. Munkája 1585-ben jelent meg Mogyorókeréken, Manlius János nyomdájában. Fametszetekkel illusztrált művében – az orvosok – (pl. a serapium-kenet leírása) – mellett imádságok és egyházi énekek is találhatók. „Fölöttébb ziksegős könyv”-éhez Beythe István lelkész írt bevezetést.

A XVII. század elején a város nyolcezer főnyi lakosságának jó része (több, mint hétezer fő) evangélikus volt. Ezidőtájt állt polgármesterként a város élén a Bajorországból származó aranyműves és ötvösmester Lackner Adám fia, *dr. Lackner Kristóf*. A soproni latin iskolában kezdte tanulmányait, a csepregi kollégiumban és a grazi evangélikus főiskolán folytatta, majd 1595-ben a paduai egyetemen szerzett jogi doktorátust. Lackner eredményesen fáradozott mind a politikai és a közelet alakításán, mind a város kulturális életének szervezésében. 1604-ben megalapította a *Soproni Nemes Tudósok Társaságát*, s az ő segítségével nyílt meg újra 1606 őszén az evangélikus latin iskola. Lackner az iskola számára rendtartást is készített. Rendtartásában úgy kívánta, hogy az iskolák egyaránt legyenek a szellem fegyvertárai és az „*erények veteményeskertjei*”.

Az általa alapított tudós társaság kulturális egyesület volt, amelynek célja a közönségben való művelődés lehetőségének megteremtése volt, ám ezen túl az önkéntes belépti díjából és évdíjából a külföldi egyetemeken továbbtanuló szegény soproni diákokat is jelentős összegekkel, stipendiumokkal támogatták. Ezt a célt szolgálta végrendeletével is. Alapítványa, mely a sok között az egyik legjelentősebb volt, az 1811-es devalvációval semmisült meg. Ránk maradt leveleskönyve, amely leveleinek fogalmazványait, beszédeinek egy részét rögzíti saját kézírásában. Kéziratából képet kapunk a polgármester Lackner kiterjedt kapcsolatairól és a város társadalmi életének fontos eseményeiről. Apja nyomdokain haladva, Lackner szintén ötvös- és aranyműves lett. Címerét is saját maga tervezte meg. A címerpajzsban skorpió és hatyú látható. Az emblematika szerint a hatyú a tiszta baráti szeretetet, a skorpió pedig a mérget és az orvosságot, vagyis a rosszat és a jót szimbolizálja.

1674-ben, Lipót császár rendelete értelmében, az evangélikusoktól elvették templomaikat, kegytárgyaikat, iskoláikat,

* Rövidített változatban elhangzott a Kossuth Rádióban, 1995. augusztus 14-én.

lelkészeiket pedig elűzték. 1675-től az evangélikusok csak a Grazból Sopronba költözött *Eggenberg hercegnő* Szt. György utcai házában tarthattak istentiszteletet, mert számára a császár engedélyezte a vasárnaponkénti igehirdetéseket, udvari pap tartását, valamint, hogy ezeken az istentiszteleteken a soproni evangélikus polgárok is részt vehessenek.

Lang Mátyás (1650–1682), a hercegnő udvari papjaként, az Eggenberg ház közsószeréről hirdette az ígét. Langnak, a soproni születésű papnak köszönhetjük az evangélikus templom könyvtári és múzeumi anyagának jelentős bővítését is, amely akkor a Szt. Mihály templom sekrestyéjében volt elhelyezve. Lang kiterjedt üzleti kapcsolatokat tartott fenn például Wittigau lipcsei könyvkereskedővel, s külföldi tudósok is értékes könyvajándékokat adtak Lang Mátyás révén a könyvtárnak (mint pl. Gerhard jénai professzor, vagy Fincelius wittenbergi könyvkereskedő). Lang Mátyás saját könyvtára is jelentős volt, amelyet – halálakor – a gyülekezet 400 forintért megvásárolt. Az értékes gyülekezeti könyvtár már abban az időben több ezer könyvvel büszkélkedhetett, köztük olyan ritkaságokkal is, mint például az „veronai biblia”, amely egy kézzel írt kódex 1485-ből. A könyvtár alapjait az 1666-ban meghalt *Zuana Péter* polgármester vetette meg, majd Lang Mátyás jelentős mértékben bővítette („amplificabat”). A könyvtár anyaga a 18. századig elsősorban hagyatékok és ajándékozások révén növekedett. E gyűjtemény kezdetétől fogva tartalmazta nemcsak a teológiai, hanem a más tudományok terén készült munkákat is. Az 1820-as években a gyülekezet a magyar gimnázium (lyceum) részére új épületet emelt, ebben kapott helyet – a gimnáziumi könyvtárral egyesítve – a gyülekezeti könyvtár anyaga is. 1948-ban államosították az evangélikus líceumot, s ekkor a könyvtár teológiai anyagát az evangélikus gyülekezetnek adták át.

A könyvtár mellett kiemelt jelentőségű a soproni evangélikus gyülekezet *levéltára* is, amely a XVI. század elejétől kezdve gyűjti és őrzi az egyházközség iratait. E levéltár 1533-tól megszokás nélkül tartalmazza az iratanyagot, amelyet azután a XIX. század folyamán többször is átrendeztek. A leghangsúlyosabb anyagrészt a konventi és presbitériumi gyűlések jegyzőkönyvei jelentik. Tekintélyes mennyiségű a pénzügyi jellegű irat. Ezek részben az egyházközség háztartására vonatkoznak, részben pedig az alapítványok kezelése során jöttek létre. Jelentős értéket képviselnek a tanügyi vonatkozású iratok is, hiszen a soproni egyházközség mindig nagy gondot fordított az oktatásra. Jelentős mértékben megnövekedett az irattermelés a XIX. század folyamán, mert akkor jöttek létre a társadalmi egyesületek és szervezetek, valamint akkor állottak fel a különböző szakbizottságok is (Választó Bizottság, Temető Bizottság, Iskola Bizottság, Szegényügyi Bizottság, Árvaházi Bizottság, Diakonissza Választmány stb.), amelyek javaslataikat és jelentéseiket a konvent és a presbitérium elé terjesztették. Az iratokat 1802-től látták el rendszeres sorszámmal. Az első levéltárrendezés 1806-ban történt, majd 1820-ban elkészült a „Thesaurus actorum”. Ekkor két szekrénynyi volt az iratanyag mennyisége. A XIX. század utolsó harmadában újrendezték a levéltár anyagát, s ekkor az iratokat – időrendben sorszámozva – hat tárgyi csoportba osztották, valamint elkészült a részletes, a jelzeteket és tárgymegjelölést is tartalmazó elenchtus is, amely alapvető segéd-eszköz a kutatás számára, hiszen a levéltár e részének ma is ez a rendje. A levéltárban külön egységet képeznek az anyakönyvek (keresztelési anyakönyvek 1624-től, házassági anyakönyvek 1645-től és halotti anyakönyvek 1676-tól kezdődően máig, folyamatosan), valamint a konventi és presbitériumi jegyzőkönyvek. Külön állagként szerepelnek a lelkészi szolgálat során keletkezett anyagok: szolgálati naplók, hirdető anyakönyvek, hitoktatási naplók stb.

A könyvtári és levéltári anyag hangsúlyos szerepet kap a múzeum kiállításán, amely a soproni gyülekezet történetét mutatja be.

Neves lelkésze volt a gyülekezetnek *Barth János Konrád* is (1634–1692). Az elzászi születésű pap, mint a dán követség lelkésze szolgált Bécsben, amikor meghívták Sopronba, ahol 27 évig szolgált. Tizenhárom művét ismerjük. Közülük az 1686-ban megjelent „Buda recepta”, a Budavár visszafoglalásáról írt műve a legérdekesebb, amelyet saját éremgyűjteményének darabjaival illusztrált.

Sowitsch Kristóf lelkész avatta fel 1677-ben az új fatemplomot, mert az 1676. évi nagy soproni tűzvészben az evangélikusok korábbi temploma is elpusztult. Önkéntes adakozás indult meg a templom és az orgona újjáépítésére. Az építkezés az „Extrabuch” szerint 4840 forintba került. Az új orgona építésére Jacob Harrer bécsi orgonaépítővel kötöttek megállapodást. Új szószék, új oltárkép, új keresztelőkút díszítette a templombelsőt. Ekkor adományozta templomunknak *Gálffy Ádám* kamarás – a szintén kiállított adományozó levélben foglaltak szerint – a gyönyörű, aranyozott ezüst keresztelőtálat és az ékköves cibóriumot.

A keresztelőtál 53 cm átmérőjű, s közel 3 kilogramm súlyú. Augsburgi mester munkája I. B. mesterjeggyel. A tál domborműves alkotás, belsejében Jézus megkeresztelésének ábrázolása. A tál karimáján – négy reliefben – szintén bibliai jeleneteket látunk (Jézus megáldja a gyermekeket – Máté 19,13–15, Márk 11,16, Lukács 3,1–22 és ApCsel 8,25–40 alapján Korneliusz százados és házanépének megkeresztelése). A tálra jellemző a gazdag puttó- és növénydíszítés. Trébelt, pontcolt és cizellált eljárással készítették.

Az ékköves cibórium szintén Augsburgban, a reformáció fellegvárában készült, Thelot Anton alkotásának. Az ostyartartó három dombormű díszíti, amelyek az Úrvacsora szerzetését, a gecsemánéi jelenetet és Jézus golgotai útját mutatják be. Thelot a keresztelőtálat alkotó I. B. mesternek volt a tanítványa.

A barokk ötvösművészet kiváló alkotásai a kelyhek. Egy passiójelenetes, zománcozott, ékköves barokk kehely – amelyet szintén az említett Gálffy Ádám ajándékozott a soproni egyháznak a XVII. század végén – ma is használatban van: évente egyszer, konfirmációkor. E kehely feltehetően magyar munka. Talpa hatkarélyos, festett zománclapokon passiójelenetek: Júdás csókja, Jézus megcsúfolása, a megostoroztatás, a tövissel való megkoronázás, Jézus útja a Golgotára a kereszttel, és a megfeszítés jelenetei. (SPQR felirat a katonák lándzsáján, a pajzsokon, a zászlón: senatus populusque romanus = a szenátus és a római nép.)

Barokk kehely L.B. mester műve is aranyozott ezüsből, amely Wirth György adománya. Növény- és virágdíszek, finoman hajlított indák, szárnyas angyalok láthatók rajta Jézus passiójelvényeivel.

Egy másik aranyozott ezüst kancsó, kétágú billentővel, a XVII. század közepén készült. Formája és stílusa szerint magyar munka. Egedy Lajos adományaként került kegytárgyaink közé, csakúgy, mint a későreneszánsz, felfelé keskenyedő, hengeridomú társa, H.Z. mester finom munkája.

Aranyozott ezüst, eredetileg világi rendeltetésű kancsó volt David Eckirch műve, amelyet Lölhöffel János, Eggenberg hercegnő udvarmestere adományozott a soproni gyülekezetnek 1676-ban. Az ő adománya a vasból készült pénzgyűjtő láda is (amely az első teremben, a bibliatartó-szekrény alatt látható).

Ugyancsak Anton Thelot, a kiváló augsburgi művész alkotása az úrvacsorát ábrázoló ezüst domborműves kereszt korpuszal.

Elsősorban lelkészportrék (olajfestmények) és kéziratok,

valamint nyomtatott könyvek tükrében mutatja be a kiállítás a modern kort, a felvilágosodástól a XX. századig.

Torkos József a hazai pietizmus egyik úttörő képviselőjének, a bibliafordító győri *Torkos Andrásnak* a fia, aki édesapja Újtestamentum-fordítása elé írt – irodalomtörténeti jelenséggé – előszót. Torkos József 35 évig szolgált a soproni gyülekezetben. Az ő ideje alatt épült fel mai kötemplomunk az 1782–83-as években, s ő szentelte fel azt 1784. január 1-jén. Felvilágosult, tudós lelkészként a modern tudományokkal is foglalkozott: történelemmel, régészettel, irodalommal, fizikával és matematikával. Fizikai műszereket gyűjtött, és kagylógyűjteménye is volt. Értekezéseket írt a tüzesvas-próbákról, a magyar uralkodókról, a szétszóródott magyarságról és a límes mentén található római síremlékekről. Sok gondot fordított mind a gyülekezet, mind az iskola felvirágoztatására. Ő volt a soproni, a nemeskéri és a vadosfai diákoknak a gyóntatóatyja, s rendszeresen ő írta a külföldi egyetemre készülők számára az ajánló leveleket.

A soproni iskola kezdetben a városi tanács hatáskörébe tartozott. Amikor a diákok – az ellenreformáció miatt – más hazai és külföldi egyetemre kényszerültek, megszülettek az első alapítványok is támogatásukra. Az iskola élete a 18. században virágzott fel, amikor humanista tantervek és kitűnő tanárok munkájának eredményeként az itt tanuló diákokból – hazatérve – kiváló orvosok, jogászok, lelkészek, írók és természettudósok lettek. Tanulmányaik anyagi alapját gyakran a kor jeles lelkészei által alapított soproni ösztöndíjak, *Kastenholz András*, *Oertel János Gottfried*, *Torkos József* alapítványai biztosították. Ilyen alapítványból nyert támogatással tanult Wittenbergben *Deccard János Kristóf*, a líceum későbbi rektora (1712-től 1740-ig), aki hazánk egyik első nagy botanikusa „*Flora Semproniensis*” című kéziratban maradt munkájának megírásával. Pártfogója volt a konventtel szembeni vitájában a nagyszerű pietista lelkész, *Pilgram János Zsigmond*, aki 1723 és 1739 között működött Sopronban. Pilgramnak hét munkája jelent meg nyomtatásban, amelyek közül kiemelkedő a „*Neuvermehrtes Oedenburgisches Gesang-*

buch”, amely 366 éneket tartalmaz. 1727-ben imakönyvet írt, amely különösen a soproni és a környező falvakban élő németajkú gyülekezetek számára volt fontos. Énekes- és imakönyve közel hatvan évig volt használatban.

A soproni líceumban volt diák a későbbi evangélikus püspök, *Kis János* is, aki (Németh Lászlóval együtt) 1790-ben megalapította az első magyarországi diák önképző kört, a *Magyar Társaságot*.

A XIX. században *Kolbenheyer Mór* lelkész volt az, aki széleskörű gyülekezeti tevékenysége mellett jelentős irodalmi és pedagógiai munkásságot fejtett ki. Ő volt az első, aki Petőfi és Arany munkáit német nyelvre fordította. 1848 márciusában elmondott „*Das freie Wort*” című prédikációja miatt fogságot is szenvedett.

A szegények és a gyermekek pártfogója volt *Wagner János* Frigyes, majd utóda, *Brunner János* létesítette Sopronban az első Diakonissza állomást.

A soproni gyülekezet lelkészei a gyülekezeti élet ápolása mellett a különböző szociális, jótékonyági, művelődési egyesületek munkájában is tevékenyen részt vettek. A XIX. század második felében már árvaházat, gyámintézetet, nőegyletet, testvéregyesületet, leányegyesületet, olvasó- és ifjúsági egyesületet tartott fenn az egyház. Ezeknek az egyesületeknek a működése a második világháború után fokozatosan megszűnt.

Az 1930. évi népszámlálás szerint 11 038 fő evangélikus élt a városban. Az 1946-os kitelepítések következtében számuk több mint négyezer fővel (egykorú kéziratos feljegyzések szerint hatezer fővel) csökkent. Az azóta eltelt évtizedek során a hívők száma tovább fogyatkozott, s ma a soproni gyülekezet lélekszáma kb. háromezer hívő.

Bízató, hogy az utóbbi években megújult az ismét evangélikus líceummá vált Berzsényi Dániel Gimnázium, felélénkült az ifjúsági és a gyülekezeti élet. A közösségi élet erősítését szolgálják a gyülekezet gyűjteményi egységei is, a levéltár, a könyvtár és a múzeum.

LUTHER-ÁBRÁZOLÁSOK NÉMET SZÜKSÉGPÉNZZEKEN

A húszas években, Németországban rengeteg szükségpénz kinyomtatására került sor. Nyilvánvalóan ez a jelenség az első világháború utáni évek válságos gazdasági viszonyaiiban gyökerezett, de talán még messzebb korokban is megvolt a hagyománya. A különféle helyi szimbólumok ezeken a szükségpénzekben a város vagy kisebb településközösségek azonoságtudatának bizonyítékai és kifejeződései voltak. Nincs tudomásom arról, hogy ezt a szerteágazó jelenségegyüttest valaki a szakszerűség igényével feldolgozta volna.

E terület gazdagságának és sokrétűségének szerény érzékeltetésére csak néhány példát említek. Az egyik papír szükségpénzen Szent Márton alakja látható, amikor köpenyét karddal hasítja szét, hogy ruhája felét egy szegény embernek adja (1. kép). A másik szükségpénzen a kicsinyeit tápláló pelikán fedezhető fel (2. kép). Ezek az ábrázolások mutatják, hogy a XVI–XVII. század keresztyén példái már egy-egy város helyi történelmi szimbólumaiként köszönnek vissza, ezáltal a szükségpénzekben.

Számunkra igen figyelemreméltók a Luther-ábrázolások ezeken a gazdag formakincsrel rendelkező német szükségpénzekben. Ezek a képi ábrázolások azt bizonyítják, hogy a reformáció történetének kiemelkedő eseményei és személyei

már ekkor a húszas években a helyi történelmi összetartozástudat elemeivé váltak.

Hogyan? Úgy, hogy a folyamatos protestáns egyházi-iskolai hitoktatásban felhasználták az évek során megjelenő Luther-életrajzokat. Az igehirdetésben is utaltak rájuk. Luther életének részletei a protestáns vallási közösségekben példaké, közismert történetekké váltak. A Luther-életrajzok illusztrációi, a XVI–XVII. századi metszetekre visszanyúló képi ábrázolásai így ismert elbeszélésháttérrel rendelkeztek.

Az eisenachi 50 pfennigges papírpénz metszetszerű képen Cottáné és a kis Luther Márton az iskolai gyermekkoros tagjaival látható (3. kép). A történet, amelyre ez a kép utal, a Luther-életrajzok ismert eleme, nálunk 1800 körül vált közismertté.¹ A 7x10 cm méretű, 1921. május 31-ig érvényes papírpénz másik oldalán Eisenach történelmi épületeit és Wartburgot mutatja be.

A schweinitzi szükségpénzsorozat 8,5x5,2 cm méretű darabjai 10, 20, 25, 50, 50 Pfennig névértékűek. A 10 pfennigges a legfigyelemreméltóbb, mert Luthert ábrázolja. Szerintem ennek a rézkarcnak a megalkotásában szerepe volt egy XIX. századi mellképet ábrázoló litográfiának, amely végső soron Lucas Cranach egyik képre nyúlt vissza.²

A Schweinitzi szükségpénzsorozat két 50 pfenniges tagján látható kép háttérében Bölcs Frigyes sejtelmes álma van, amely mint Luther-monda, jól ismert a német történeti hagyományban, nálunk csupán 1938-ban bukkan elő a nyomtatott evangélikus egyházi irodalomban.³

Az egyik erfurti 50 pfenniges szükségpénz luther-linómet-szete nagyon érdekesen mutatja a cranachi fametszet új ábrázolástechnikában való továbbélését. A másik erfurti szükségpénz Luther-ábrázolásához (6. kép) nem találtam korábbi történeti képforrásokat. Ez arra enged következtetni,

hogy a hagyományos protestáns képi ábrázolások új elemekkel gazdagodtak századunk évtizedeiben.

Dömötör Ákos

Jegyzetek

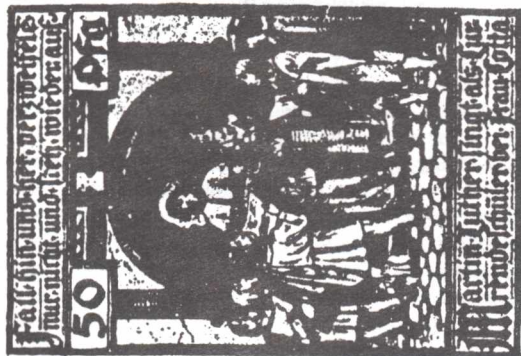
- 1 Fabiny Tibor (szerk.): Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből. Bp, 1984. 331. old. 2. sz.
- 2 Seib, Gerhard: Luther im Portrat. Druckgraphik 1550–1900. Stadt Bad Oeynhausen, 1983. 66. old. 66. sz.
- 3 Fabiny Tibor i. m. 332. old. 29. sz.

1. Szent Márton

2. Pelikán

3. Cottáné a diákokkal

4. Schweinitzi sorozat: 10 pfenniges

5. Schweinitzi sorozat: 20 pfenniges

6. Schweinitzi sorozat: 25 pfenniges

7. 50 pfenniges: Bölcs Frigyes álma

8. 50 pfenniges: az álom helyszíne (ház)

Mit jelent lutheránusnak lenni?

100 éve született *Hermann Sasse* professzor, az egyik legmarkánsabb evangélikus teológus századunkban. *Was heisst lutherisch?* című könyve legalább olyan jelentős, mint a református Wilhelm Niesel *Was heisst reformiert?* hasonló jellegű könyve. – Félek, hogy ma sokak szemében Sasse csak gúny tárgya, mondják őt 200%-os lutheránusnak. Hitvallásossága tarthatatlan, egyoldalú, elfogult sokak véleménye szerint. *A mi nemzedékünknek éppen olyan fontos volt említett könyve, mint Walther von Loewenich Theologia crucis-a.* – Ismertük Sopronban az első kiadást (1934) és a másodikat is, ez már javított volt (1936) – ez a szöveg lett az alapja a később Amerikában napvilágot látott fordításnak *Here we stand* címen (Augsburg kiadó 1946), majd a skandináv területen megjelent norvég fordítás: *Hva er Luthersk Kristendom* (az én kezemből az Oslóban 1978-ban publikált kiadás volt, s azt sejtette, hogy volt egy „másik Németország is és egy másik német evangélikus egyház”, nemcsak az, amit 1940-45 között a náci megszállás alatt a norvégok megismertek. Az első norvég kiadás már 1937-ben kézbe került Északon. 1940-re elkészült a kínai fordítás és 1961-ben kiadták japánul. Ausztráliában 1987-ben (Adelaide-ban) adták ki s a helyi evangélikusság úgy becsülte, mint amiből jól lehetett megérteni az evangélikus és a barthiánus teológia különbségét. A finn fordítás Jyväskyläben Olen Luterilainen címen (1992) ismételt kiadásra került. – Legutóbb a *Lutherische Kirche in der Welt* (Folge 1995) kötetben hálás emlékező iratot publikált Hans-Siegfried Huss (Würzburg) Sasseról s az életrajzzal együtt komoly méltatást olvasunk a *Was heisst lutherisch?* c. könyvről is. Sok cikk, több könyv írója Sasse, erről híres igazán.

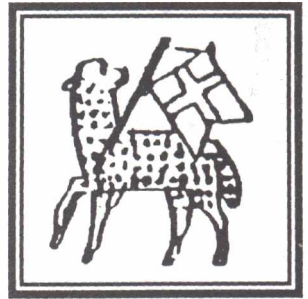
Élete: 1895 július 17-én született Sommerwaldeban (Niederlausitz) és 1976 augusztus 9-én halt meg Ausztráliában. Hosszú életút a német kisvárostól – a legtávolabbi kontinensig. Ki tudja ma már, hogy ő volt egyik alapítója az erlangeni külföldi és szóránnyegyházak teológus otthonának (Fahrstrasse 15)? Dogmatörténész professzor volt az erlangeni egyetemen 1933-tól – de 1937-ben nemcsak a Martin Luther Bund lapját tiltották be a nemzeti szocialisták, hanem Sasse is elvesztette állását, mert a Bekennende Kirche egyik teológusa volt. Hirdette, hogy *In statu confessionis állapotba került a német evangélikusság s aki az ökumené elbereként volt addig ismerős* (Faith and Order bizottságban Lausanneban (1927), Berlinben (1929) és Párizsban (1935) képviselte egyházát), *most saját egyházát akarta öntudatra ébreszteni.* Szívügye volt a *Szentírás* és az *Egyház* (benne a praesentia realis kérdése). Ökumenikus találkozások alkalmával erősödött meg igazán evangélikus identitástudata. Angolszász kapcsolatai szintén segítettek ebben. – Ez külön érdekessége a 20. századi teológia történetnek, hogy mit je-

lentett a német Karl Heimnek, D. Bonhoeffernek, Hans Liljenek, Paul Thillichnek Amerika. – *Hosszú volt a teológiai életút is:* Adolf Harnacknál kezdte, a zseniális teológiai polihisztornál, majd Adolf Deissmannon át (biblikus!) eljutott a *Luther-renaissance*-ig. Elert barátsága is sokat jelentett. Harcolt a Rosenberg-féle eretnokség ellen, a 20. század mitoszát, a horogkeresztes teológia centrumát a valóságos messiáskultusszal övezett Vezér-gondolatot (messianischer Führerkult) olyan élesen támadta, hogy a nemzeti szocialista párt ideológusai felfigyeltek rá és a német új pogányság „erkölcsének” őrei jelentős ellenséget láttak benne, aki nemcsak a protestantizmust féltette, az ifjúsági oktatást kifogásolta, hanem a Christus praesentiaát érezte veszélyben. Ez a határozott ellenkezés nem volt jellemző a német evangélikus akadémikus műveltségű rétegre. – A német nemzeti érzelemben és a világpolgárság keverékében nevelkedett Sasse teológusként nem maradt absztrakt teológiai kérdéseknél. Az egykori historizmus, a vallástörténeti iskola, majd a Luther-kutatás iskolájából kilépett kora valóságába és aktívan vett részt a keresztény mondanivaló érvényesítésében. Már az első világháborúban, ahogy írta „a francia lövészárkokban kellett gyakorlati teológiát tanulnia” – a hitleri Németországban konfrontációba került az erős politikai hatalommal. *Nem voltak politikai ambíciói – mégis politizálni volt kénytelen.*

– Többször említett könyvében mindenekelőtt a reformáció szokásos félreértésével szemben foglal állást: a hősi értelmezés, a kultúrhistorikus értelmezés, a nacionalista-interpretáció, a történelmi epizódokká silányított reformáció-értelmezés hamis, illetve kevés! Ezután *bemutatja a jellegzetes evangélikus tanítást:* az evangéliumról, a hitről, az egyházzal, a megigazulásról és predestinációról, az incarnatio-ról és real praesentiaról. Majd egy *jelentős szakaszt szentel Barth kritikájának*, akit becsül, mint „teológus ébresztőt”, de végül is eklektikus teológusnak bélyegez, aki tkp. elmosza a confessiók határait és kijelenti, hogy még egy olyan veszélyeztetett helyzetben, mint a Bekennende Kirche ideje volt, sem szabad átlépni a hitvallási különbségeket, mert így identitását veszítheti mind a „jó” református, mind a „jó” evangélikus felekezet. – Az evangélikus egyház és az Una Sancta című zárófejezet gyöngyszeme a könyvnek: *az ubi Christus – ibi ecclesia* egyszerre szélesölelésű és ugyanakkor valóban profilt jelentő meghatározás eligazítóan hat az Ökumené 20. századi világában.

– Sasseval lehet vitatkozni halála után is, de ignorálni, vagy bagatellizálni teológiai vétség! Így emlékszünk rá 100. születési évfordulóján.

A teológia szomszédságában

DR. ANDORKA RUDOLF:

Értékek a szociálpolitikában

– Egyetemi beszélgetőkör, 1995 szeptember –

A szociológia tudományában közel száz éve aktuális kérdés az értékek szerepe a kutatásban. Max Weber fogalmazta meg tudomásom szerint elsőként azt a dilemmát, hogy a társadalomtudósnak egyrészt arra kell törekednie, hogy a társadalmi valóságot minél tárgyilagosabban írja le, másrészt sohasem képes teljesen kikapcsolni kutatásaiból azokat az értékeket, amelyeket maga elfogad, fontosnak tart. Már a kutatott kérdések kiválasztásánál, a vizsgálati kérdések, hipotézisek megfogalmazásánál is szerepet játszanak ezek az értékek, ennél még fontosabb lehet a szerepük az adatok bemutatásánál, az elemzésnél, a következtetések megfogalmazásánál.

Az első világháború utáni magyarországi tapasztalatai is szerepet játszhattak abban, hogy Mannheim Károly is részletesen foglalkozott ezzel a kérdéssel és a híres „szabadon lebegő” (vagyis párthoz, osztályhoz nem kötődő) értelmiségi fogalomhoz jutott el. Ennek a rétegnek tagjai lehetnek szerinte egyedül képesek a valóság tárgyilagos megismerésére.

Gunnar Myrdal adta meg szerintem a legérvényesebb választ erre a kérdésre. Azt állította, hogy senki – a „szabadon lebegő” tudós értelmiségi sem – képes kikapcsolni értékeit a kutatásaiból. Ezért a leghelyesebb eljárás, ha előre világosan kimondja, milyen értékeket fogad el, vagy követ. Így az olvasható eldönthető, hogy elfogadja-e ugyanezeket az értékeket és ennek a döntésének fényében értékelheti a tudós eredményeit és javaslatait, vagy sem.

1989 körül kezdtem – kezdtünk néhány kollégámmal, elsősorban Tóth Istvánnal – behatóbban foglalkozni a szociálpolitika tudományos kutatásával. Ehhez kapcsolódott 1990 után, elsősorban a Magyar Háztartás Panel adataira támaszkodva, a szegénység kutatása Spéder Zsolttal. Mindkét kérdéskör – az, hogy 1. hányan vannak és kik a szegények? 2. Mit lehet tenni szociálpolitikai eszközökkel a szegénység mérséklésére? – időközben egyre hevesebb viták középpontjába került. Elég, ha az 1995. márciusi családpolitikai megszorításokra vagy a 0-sávós személyi jövedelemadó megszüntetésének tervére utalok. (Ami azt jelenti, hogy a legkisebb jövedelműek is 20 százalékos jövedelemadót fognak fizetni!)

Ezért teljesen indokolt az a bennünk (és a múltkori megbeszélés résztvevőiben) felmerült igény, hogy tisztázzuk, milyen értékek alapján állunk, amikor a szegénységet vizsgáljuk és a szociálpolitikát elemezzük, reformjavaslatokat fogalmazunk meg.

Talán nem tekintik túlzott elbizakodottságnak, ha azt állítom, hogy valójában az európai gondolkodásban évszázadok óta elfogadott legfőbb társadalmi értékek vezetnek minket kutatásainkban. Ezeket a legszemléletesebben – persze leegy-

szerűsítve – a Francia Forradalom hármasszója foglalta össze: „Liberté, Egalité, Fraternité”: vagyis szabadság, egyenlőség, testvériség (mai szóhasználattal szolidaritás).

Mit jelentenek szerintem ezek az értékek?

A szabadság azt jelenti, hogy minden egyes ember értékes, ezért méltóságát nem szabad semmibevenni, szabadságát nem szabad korlátozni (illetve csak más emberek hasonló szabadsága szab neki korlátokat), ugyanakkor mindenki felelős életének alakításáért, mindenkinek vállalni kell, hogy a szabadság feltételei között mer döntéseket hozni és azok következményeivel szembe kell néznie.

Az egyenlőség nem azt jelenti, hogy minden ember minden tekintetben egyforma vagy egyenlő (kell hogy legyen). Jelenti azonban azt, hogy mindenki – nemre, fajra, vallásra, nemzeti hovatartozásra, osztályhelyzetre stb. tekintet nélkül – egyenlő feltételekkel vesz részt a társadalmi életben. Nem engedhető meg, hogy a fenti vagy más kritériumok alapján különbséget tegyenek az egyes emberek között.

A testvériség vagy szolidaritás azt jelenti, hogy a társadalom tagjai nem csak önérdelkeiket követik, hanem tekintettel vannak embertársaik jólétére, érdekeire is, ennek érdekében hajlandók önérdelkeik érvényesítését is korlátozni, adott esetben feláldozni. Sen megfogalmazása szerint: más emberek jóléte is szerepel az egyén haszonfüggvényében.

Ezeket az értékeket nem a Francia Forradalom idején fogalmazták meg először. Szerintem mind a három érték a kereszténység tanításaiban, potnosabban a zsidó-keresztény vallási tradícióban gyökerezik. (Ezzel nem állítom, hogy más vallások – világvallások – nem tartalmazzák ezeket az értékeket.)

A zsidó és a keresztény vallási felfogás alapjaihoz tartozik az a meggyőződés, hogy minden egyes ember maga áll kapcsolatban Istennel, vallási nyelven megfogalmazva „maga áll Isten előtt”. Ezért minden egyes ember önmagában értékes, méltósága van és ezt az emberi méltóságot senkinek sincs joga megvalósítani. Ennek az alapmeggyőződésnek ellentéte a szadduceus párti főpapoknak egykori véleménye: „jobb egy embernek (ti. Jézusnak) meghalni, mint az egész népnek elpusztulnia”, tehát fel szabad áldozni egy embert, érdekeit, életét valamilyen elvont célok érdekében, az adott konkrét esetben a szadduceus párt hatalmának stabilitása érdekében.

Az egyenlőség értéke, a szegények segítése a Bibliában igen gyakran explicite hangot kap. A próféták állandóan intettek a szegények, özvegyek, árvák, jövevények (hontalanok) segítségére, elítélték a szegényekkel nem törődő gazdagokat,

a hatalmaskodókat (gondoljunk pl. arra a jelenetre, amikor Nátán próféta megvádolja Dávidot Betsabé elcsábítása és férjének, Uriásnak megöletése miatt). Jézus beszédeiben és példázataiban hasonlóan gyakran szerepel a gazdagok bírálata és a szegények megsegítésének kötelessége. Különösen erős ez a szociális gondolat Lukács evangéliumában. Nem véletlen, hogy az egyik „boldog-mondás” Lukácsnál: „Boldogok a szegények”, Máténál ugyanez „Boldogok a lelki szegények” megfogalmazásban szerepel. Pál szerint „Mi erősek tartozunk azzal, hogy az erőtlenekek gyengeségeit hordozzuk, és ne a magunk kedvére éljünk”. Jakab levele a leginkább szociálkritikus zsidó próféták, Ámosz és Míkeás stílusában ítéli el a gazdagokat.

Azt szokták mondani, hogy a kereszténység a szeretet vallása, ezért itt nem szükséges bizonyítani, hogy a testvériség-szolidaritás-szeretet értéke elsőrendű helyet foglal el tanításában. Csak arra utalok, hogy ez a szeretetparancs nem csak a családi, nemzeti, vallási közösséghez tartozókra terjed ki, hanem minden emberre, mint ezt az irgalmas samaritánus példázat szemlélteti. Sőt a Hegyi Beszédben Jézus azt tanítja, hogy az ellenséget is szeretni kell.

Nem akarom tagadni, hogy a keresztény egyházak a történelem folyamán sokszor eltértek ezektől az értékektől, például az inkvizíció semmibe vette az emberi szabadságot, a középkori főpapok gazdagsága éles ellentétben állt a társadalmak nagy többségének szegénységével, a kereszties hadjáratok során minden lelkiismeretfurdalás nélkül gyilkoltak a vallás nevében stb.

Mégis mind a három érték életben maradt a kereszténységben (és persze a zsidó vallásban is) és a különböző vallási megújulások, reformációk újra és újra a középpontba helyezték azokat.

Ezek az értékek átadódtak a XVIII–XIX. században kialakult nagy európai társadalomfilozófiai irányzatoknak is.

A liberalizmus elsősorban a *szabadság* értékét állította középpontba. A liberális gondolkodásnak az a lényege, hogy az egyes ember szabadságát nem szabad korlátozni mindaddig, amíg az nem sérti más emberek szabadságát. Háttérbe szorult benne azonban az egyenlőség gondolata, például Hayek „A végzetes önhittségben” egyszerűen nevetségesnek mondja azt az igényt, hogy minden ember azt kapja meg, amit megérdemel. Igaz, Rawls viszont a „Theory of Justice”-ben kereste az igazságos társadalom megvalósításának feltételeit (újabb könyvében, a Political Liberalism-ben lehetetlennek mondja az erre vonatkozó konszenzus elérését az egyre plurálisabbá váló modern társadalmakban). Hayek az altruizmus, tehát a szolidaritás érvényesülésében is a jó gazdasági és társadalmi rend megvalósulásának akadályát látja.

A szocialisták (és előtűk Rousseau) viszont az egyenlőséget helyezték középpontba, annak érdekében a szabadságot is hajlandók voltak feláldozni (elfogadták a diktatúrát) és az altruizmust, szolidaritást „szociális olajcseppnek” tekintették, ezzel elítélték.

A liberális és szocialista irányzatoknál később kifejlődött kereszténydemokrata irányzat viszont – azokra reagálva – éppen a szolidaritás gondolatát helyezte előtérbe, a közösségek fontosságát hangsúlyozta. Ezzel szerintem egy, a liberális és a szocialista gondolkodás által helytelenül háttérbe szorított értékre hívta fel újra a figyelmet. Nem tartom azonban szerencsésnek, hogy ez az irányzat, pontosabban némely képviselője – mint pl. a Centesimus Annus enciklika – nagyon summásan intézi el, ítéli el – a liberális értékeket és a szocialista értékeket.

Egyre inkább úgy gondolom, hogy a konzervatív gondolkodási irányzatot meg kell különböztetni a kereszténységre támaszkodó társadalmi gondolkodástól, bár összeköti ezeket a közösségek fontosságának hangsúlyozása. Az egyenlőség eszményt sokkal egyértelműbben ítéli el, mint a keresztény gondolkodók, és bár többnyire, például Scrutton közelmúltban magyarul is megjelent munkájában, a liberalizmussal való rokonságot hangsúlyozzák, némely megfogalmazásukban –

meglepetésemre – hajlandók egyes szabadságjogokat is megkérdőjelezni.

Összefoglalóan azt gondolnám, hogy hozzám a három fenti értéknek valamilyen *egyenjogú szintézise* áll a legközelebb. Tisztában vagyok vele, hogy a három érték megvalósítása bizonyos mértékben egymást akadályozza, mint Eötvös József „A XIX. század uralkodó eszméi” című munkájában kiválóan kifejtette, mégis meg kell kísérelni mindháromnak valamilyen kompromisszumos megvalósítását.

Mit jelent ez a szegénységre vonatkozó kutatásaimban és a szociálpolitika kívánatos reformjára vonatkozó elképzeléseimben?

A *szeretet* értékkel kezdem (tudatosan térek vissza a keresztény szóhasználatához a tudományosabb szolidaritás kifejezés helyett, de ugyanazt értem rajtuk). Ez az érték azt jelenti, hogy minden embertársunk, legelső sorban minden szegény, hátrányos helyzetű, elnyomott ember iránt szolidaritást, sőt szimpátiát érzek. Azt hiszem, hogy a szociológiának nem szabad feladnia azt a tradícióját, hogy a szegények és elnyomottak oldalán áll, azoknak érdekeit próbálja kifejezésre juttatni. Magát a fogalmat nagyon tágan értelmezem: nem csak az alacsony jövedelműeket, hanem a minden másféle tényező – rossz egészségi állapot, lelki betegségek, deviancia stb. – miatt *hátrányban lévőket* is idesorolom. Tulajdonképpen nem tartom különösen fontos kérdésnek, hogy önhibájukból vagy azon kívül hátrányos helyzetűek-e, de abból indulok ki, hogy alapvetően társadalmi tényezők okozzák ezeket a hátrányokat, ezért a társadalom nem hagyhatja magukra őket.

Tudom, problémát jelent, hogy a szolidaritás mekkora körre terjedjen ki: a családra, kis szemtől-szembeni közösségekre, a nemzetre, az egész emberiségre? Bár nyilván más-másféle módon nyilvánulhat meg a szolidaritás konkrét formában (családban, kisközösségekben személyes segítségnyújtással, nemzeti szinten a jóléti szolgáltatásokon keresztül; az emberiség egészének szintjén pedig tulajdonképpen még alig alakultak ki a szolidaritás megnyilvánulásának hatékony formái), mégis úgy gondolom, hogy a szolidaritásnak ki kell terjednie az egész emberiségre, bár elsődlegesen a hozzánk közelebb állókon kell és lehet segíteni.

Az *egyenlőség* érték elfogadása nem jelenti azt, hogy a teljes jövedelmi és életkörülményekbeli egyenlőséget lehetségesnek tartom. Az életmódban való egyenlősítés pedig kifejezetten kártékony törekvés. Az induló feltételekben való egyenlőtlenséget azonban mindenképpen mérsékelendőnek vélem. Itt visszaköszönnék a *mobilitás* kutatásában kialakított gondolataim: az egyén társadalmi-foglalkozási életpályáját minél kevésbé kellene, hogy befolyásolja a tág értelemben vett társadalmi származás. Ezért különösen károsnak tartom az oktatási rendszerben megnyilvánuló egyenlőtlenségeket. Ezért gondolom, hogy az oktatás szintjén – így a felsőoktatásban is – törekedni kell arra, hogy minden arra rátermett fiatal – a társadalmi háttértől függetlenül – bejuthasson a különböző típusú iskolákba, közöttük a legprivilegizáltabb karriert ígérő egyetemekre.

A *szabadság* számunkra, akik évtizedeken keresztül éltünk totalitárius és autoritárius politikai rendszerekben, amelyek igen durván vagy kevésbé durván, de alattomosan korlátozták szabadságunkat, a *szabadság nyilvánvalóan alapvető érték*. A szociálpolitika területén azonban nem merül fel a szabadság korlátozásának lehetősége. Itt a szabadság értéke inkább a paternalizmus elutasítását kívánja. Nem látom jónak, ha az állam szociálpolitikai eszközökkel bölcsőtől a koporsóig minden tekintetben gondoskodni kíván az állampolgárokról, mert ezzel leveszi vállukról az egyéni felelősséget, infantilizálja őket. Az ilyen gondoskodást azokra kellene fordítani, akik nem képesek magukról gondoskodni. Ezért elvben egyetértek a szociális támogatások célzottabbá tételére irányuló törekvésekkel.

A szabadságjog egyéni érvényesítésének általánosan – a

liberálisok által is – elfogadott korlátja a másik emberek szabadsága. Úgy gondolom, hogy ezek a korlátok jelentősebben kellene, hogy visszafogják az egyéni érdekek érvényesítését, mint ahogyan azt általában a liberálisok feltételezik. Két megfontolást említek, amely ebben az irányban mutat:

1. Közismertté vált a *közjavak fogalma*: ezek azok a javak, amelyekből az optimálisnál többet fogyasztanak, ha mindenki egyéni érdekét követi. Szerintem a közjavak köre sokkal tágabb, mint azt a neoklasszikus közgazdaságtani tankönyvek példái sugallják. Igen sok – a modern társadalomban egyre több – olyan terület van, ahol az egyéni érdek követelésének teljes szabadsága a társadalmi optimumtól eltérő végeredményhez vezet, tehát végső soron a társadalom tagjainak szabadságát csorbítja. Tipikus – bár nem nagyon súlyos – ilyen kérdés pl. a dohányzás szabadsága, amely a tiszta levegőt, mint tipikus közjóságot fogyasztja. Ennél sokkal fontosabb közjavak a fejlett társadalmakban a *gyermek*. Ha mindenki saját érdekei alapján dönt, akkor a fejlett társadalmakban lényegesen kevesebb gyermek születik, mint amennyi – akár csak gazdasági megfontolások miatt – optimális lenne. Az ennek következtében előregedő társadalom pedig a tág értelemben vett szabadságjogok szűkítésével jár együtt.

2. Egyetértek *Burke* azon gondolatával, hogy a társadalom nemcsak az élőknek, hanem a holtaknak és a jövő nemzedékeknek is szövetsége. Ezért a ma élők szabadsága nem korlátozhatja a jövő nemzedékek szabadságát sem. Például elvileg nem engedhető meg a ma élők érdekében a *természeti környezet tönkretétele*, mert az a jövő nemzedékek szabadságát fogja korlátozni.

Mit jelent ezekben az értékeknek elfogadása a szociálpolitika konkrét elemeit, azoknak *reformját* illetően? Csak néhány példát sorolok fel, mert nyilván nem lehet általános recepteket adni, minden konkrét problémára az adott konkrét helyzet adottságait és lehetőségeit vizsgálva lehet a megfelelő választ megtalálni.

1. *A nyugdíjrendszert* illetően azt hiszem, hogy a fenti ér-

tékekből az következik, hogy a mai Magyarországon nagyon lényeges átalakítás nem csak szükséges, hanem kívánatos is. A háromszintű nyugdíjrendszer – 1. állampolgári joggal járó alapnyugdíj, 2. kötelező biztosításon alapuló nyugdíj, amely a korábbi bérekkel arányos, 3. önkéntes kiegészítő nyugdíj – megfelelné a három értéknek.

2. *A családi támogatások* reálértékének megőrzését mind az egyenlő esélyek, a szegények megsegítése, mind a közjakkal kapcsolatos megfontolások indokolják. A jelenlegi helyzetben, amikor a gyermekeknek jelentős része szegény és a családi támogatások összege nem képes e szegény gyermekeket a létminimum szintjére felemelni, indokolt a családi támogatások célzottabbá tétele. Ennek azonban a legrosszabb technikája a családi pótlék jövedelemigazoláshoz kötése.

3. Indokolatlan az, hogy jómódu családok tagjai is tartósan *munkanélküli segélyt* kapnak. Az egyéni felelősségvállalás értékét sérti továbbá az is, hogy a munkanélküli segély nemely esetben olyan magas, hogy visszatart az új munkahelyen történő munkavállalástól. Ezért a munkanélküli segélynek (amely a korábbi jövedelemmel arányos) időbeli korlátozását és maximumának leszállítását indokoltnak látom. A tartós munkanélküliek elnyomorodását a szociális segélyezésen keresztül kellene megakadályozni.

4. Minden problémája mellett is szükséges az *egyéni szociális segélyezés*, helyi, vagyis önkormányzati szinten szervezve. Az úgynevezett „nagy rendszerek” (nyugdíj, munkanélküliségi segély, családi pótlék stb.) szociális hálóját ugyanis szükségképpen lyukas, azokat, akik kiesnek belőle, az egyéni segítség segítségével lehet az elnyomorodástól megvédeni.

Példáimat az állami és önkormányzati szociálpolitika területéről vettem. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a családi, kisközösségi, általában magán vagy civil jellegű támogatásokat elhanyagolnám, sőt ellenkezőleg, ezek rendkívül fontosak, és azok is maradnak. Ahol erre mód van, ezek a kezdeményezések állami eszközökkel való támogatást érdemelnek.

WELTLER REZSŐ:

Biblia és számítógép (II. rész)

3. A hiányzó ujjenyomat

A köszöntést én, Pál saját kezemmel írom: ez a hitelesítő jel minden levelemben, így írok.

2 Thessz 3,17

Ha vitatott szerzőségű művekre keresünk példákat az irodalomban, hamarosan kitűnik, hogy az ilyen jellegű viták jóformán egyidősek az írásbeliséggel. Már Hamurábi törvénykönyve egyes passzusainak eredetiségét illetően felmerültek bizonyos kételyek. Közismertek a homéroszi művek szerzőségére vonatkozó spekulációk is, nem beszélve a Shakespeare drámáival kapcsolatban fellángolt heves tudományos vitáról. Nekünk, magyaroknak e témáról nyilván elsősorban az Anonymus-rejtély jut eszünkbe.

Pillanatig sem lehet kétséges, hogy a legtöbbet vizsgált könyv e tekintetben a Biblia, azon belül is az Újszövetség. *Fuchs* szerint a vonatkozó szakirodalom terjedelme elképesztő és sokszor csodálatra méltó az éleselméjűség, amivel a különböző egyházak teológusai a problémát megragadni igyekeztek. Első áttekintés céljából nagyon hasznosak *Kümmel* ill. *Wickenhauser* bevezetéstani művei, amelyek sok speciális adatot közölnek az egyes konkrét újszövetségi könyvekre vonatkozólag.

Ha azt mondtuk, hogy az írásművek eredetiségének problémája az írásbeliség kezdetéig nyúlik vissza, akkor még több joggal, történetileg maximálisan alátámasztva állíthatjuk, hogy az újszövetségi könyvek szerzőivel kapcsolatban viták egyidősek az Újszövetséggel. A mottóval választott textus teljesen világos, még egyértelműbb lesz a kép, ha elolvassuk 2Thessz 2,2-t is: „... és ne rémítsen meg benneteket ... valamiféle nekünk

talajdonított levél”. Tekintetbe véve még, hogy a páli levelek köztudottan a legkorábban keletkezett könyvek közé tartoznak az Újszövetségben, azt hiszem, állításunk kellőképpen igazoltnak tekinthető. Legyen bármi egyébként a teológiai beállítottságunk, annyi bizonyos, hogy az eredetiséggel kapcsolatos viták nincsenek „túllihegve”, nem „kritikálatlan kritikások”, vagy modern, „computerizált” statisztikusok szítják mesterségesen a tüzet, hanem – mint mondtuk – e kérdések gyökerei magában az Újszövetségben lelhetők fel.

Ha már Pál leveleinél tartunk, rögtön két szélsőséget is említhetünk. A múlt század radikális kritikái irányzata szerint egyetlen levél sem eredeti, az ellenkező véglet képviselő felfogás szerint 14 levél származik autentikusan Páltól. Ma mértékadó protestáns és katolikus kutatók egyetértéssel abban, hogy a Zsidókhoz írt levelet tartják bizonyíthatóan eredetinek, a pásztorleveleket nem, a többi levél szerzősége szerintük vitatható. *Wickenhauser* minden levelet eredetinek tart; a Zsidó levélre vonatkozólag „közvetett szerzőségről” beszél, s a pásztorlevelek esetén „titkárok” közreműködésével számol.

Két másik sokat kutatott bevezetéstani kérdés a Lukács evangéliuma és az Apostolok Cselekedetei, ill. János evangéliuma és a Jelenések könyve közötti kapcsolat. Ezekről a továbbiakban bővebben lesz szó (e művekre és a többi szóba kerülő újszövetségi könyvre a rövidség kedvéért az általánosan elfogadott rövidítésekkel hivatkozva), most csak annyit bocsátunk előre: itt lényegében két kérdésről van szó. Az egyik az, hogy származhat-e a két-két könyv azonos szerzőtől, a másik pedig az, hogy ki vagy kik a szerzők. Mi csak az első kérdéssel foglalkozunk.

3.1 Egy kis irodalmi kriminalisztika

A vitatott szerzőségű művekkel kapcsolatos vizsgálódások sok közös vonást mutatnak a kriminalisztikával. Van egy „tetünk”, a szöveg, s keressük a „tettet”, a szerzőt. A dolognak két oldala van: minden indokolatlanul gyanúsítottat ki kell zárni, s ezen kívül meg kell találni az igazi tettet. Általában az első sokkal könnyebb, mint a második. Az elsőhöz csak egy jó alibire van szükség, míg a második beismerő vallomás hiányában ugyancsak komplikált lehet.

A fő nehézség az eredetiség vizsgálatában abban áll, hogy nagyon nehéz olyasmit találni, ami az „ujjlenyomat” szerepét játszhatná. Ezek olyan stíluskaraktisztikák lennének, amelyeknek három, igen komoly követelménynek kellene eleget tenniük:

- e jegyeknek a szerző egész élete folyamán olyan változatlanok kellene lenniük, mint az ember ujjlenyomatának;
- minden szerző irodalmi ujjlenyomatának egyértelműen különböznie kellene minden más szerzőétől, végül
- könnyen meghatározhatónak kellene lennie.

Számos szerző nagyon sok művének komplex vizsgálata alapján egyre inkább az a benyomás alakul ki a legtöbb kutatóban, hogy – s erre utal a fejezet címe is – ilyen egyértelmű irodalmi ujjlenyomat sajnos nem létezik. A „tettes” előállítás – hogy krimi-hasonlatunknál maradjunk – mindig jóval keményebb dió lesz, mint az „ártatlanok” kizárása.

Ehhez jön még témánk speciális esetében az a közismert tény, hogy az újszövetségi iratoknál a szerzőség teljesen más jelent, mint amit ma értünk alatta. E könyvek, mindenekelőtt az evangéliumok szerzői már meglévő, szóbeli és írásbeli hagyományt öntöttek formába úgy, hogy a forrásanyagok szerkesztése mellett azokat sokszor át is dolgozták. Az ÚT szövegeinek egzakt vizsgálata messzemenően alátámasztja a teológiának ezeket a felismeréseit. Lépten-nyomon olyan megismerések érik a kutatót, amilyenekre a modern szövegekkel szerzett tapasztalatok alapján egyáltalán nem gondolt. Eppen ezért e könyveknél a mű önmagán belüli egységességének vizsgálata különösen fontos.

Mielőtt belekezdenénk a konkrét vizsgálatok leírásába, még két „technikai” megjegyzés:

- a vizsgálatok alapjául a jól ismert, átdolgozott Nestlé-féle görög Újszövetségi szövege szolgál;
- a szövegek matematikai modellezése közben felmerülhetnek tisztán grammatikai nehézségek is. Ilyen pl. az a görögben egyáltalán nem evidens kérdés, hogy mi számít egy mondatnak? Minden vitás esetben a szakértő véleménye volt a döntő.

3.2 Az Újtestamentum és a görög klasszikusok

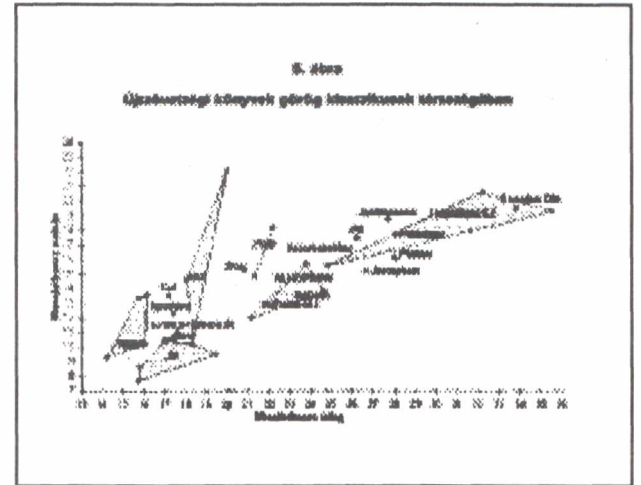
Az elvi problémák tisztázása után legelőször is fordítsuk figyelmünket arra a kérdésre, hogy hol is helyezkedik el az ÚT az ókori görög irodalom palettáján? Nem véletlenül tesszük fel elsőként ezt a kérdést, hiszen erre lényegében „előre” tudjuk a választ: az ÚT görögsege, a koiné dialektos alapvetően eltér a klasszikus görögtől, a költők és filozófusok nyelvtől. Nemcsak szókincsében és grammatikájában, hanem amazok emelkedettebb stílusával szemben eo ipso egy populárisabb, egyszerűbb stílust képvisel. Mármost, ha módosítjuk a hiányzó ujjlenyomatról mondottak ellenére valóban használható, akkor eredményeinek tükröznie kell ezt a minden teológus számára közismert tény.

Elegendő egyetlen pillantást vetnünk az 5. ábrára, hogy lássuk: valóban ez a helyzet. A „szociogrammon” mindenekelőtt a 4 evangélista szorosan egymás közelében elhelyezkedő csoportja tűnik fel. A Jn-ból vett 5, egyenként 100 mondatos minta a mű viszonylagos egységességére utal, ami annál is jobban feltűnik, mivel a páli levelek között elég nagy távolságokat találunk. Az ApCsel Xenophon és Hérodotosz művei társaságában helyezkedik, tehát az evangéliumoknál valamivel igényesebb görög tartományában. Ami a Jel-t illeti, szintén olyan helyen van, ahol különben csak az ÚT-n kívüli művek helyezkednek el. A további vizsgálatokból azonban rögtön kiderül, hogy lényegében mégiscsak közelebb áll stílusában az evangéliumokhoz, mint a klasszikus göröghöz. Általánosságban mindenképpen elmondhatjuk, hogy az előzetes várakozásunk beigazolódott: az első benyomás szerzése céljából bemutatott ábra szemmel láthatóan két részre oszlik: a bibliai és a nem-bibliai művek tartományára.

Itt azonban nem állhatunk meg. Nemcsak azért, mert az eredmény nem mond újat, hanem csak megerősíti azt, amit már eleve tudtunk, hanem azért sem, mert az ábra alapja egyetlen stílus-karakterisztika, a mondathosszak eloszlása. Ez pedig túl kevés ahhoz, hogy komolyabb következtetéseket vonhassunk le belőle. Eppen ezért lépünk tovább a 6. ábrára.

Az ábrán immár 4 különböző paraméter vizsgálata alapján kapott eredményeket láthatunk. Ezek a következők:

- mondathossz szavakban mérve,
- mondat-tagolás a szekciók számában mérve,
- mondat-skatulyázás a legmagasabb rangszámában mérve, s végül

- szóhossz, szótagokban mérve.

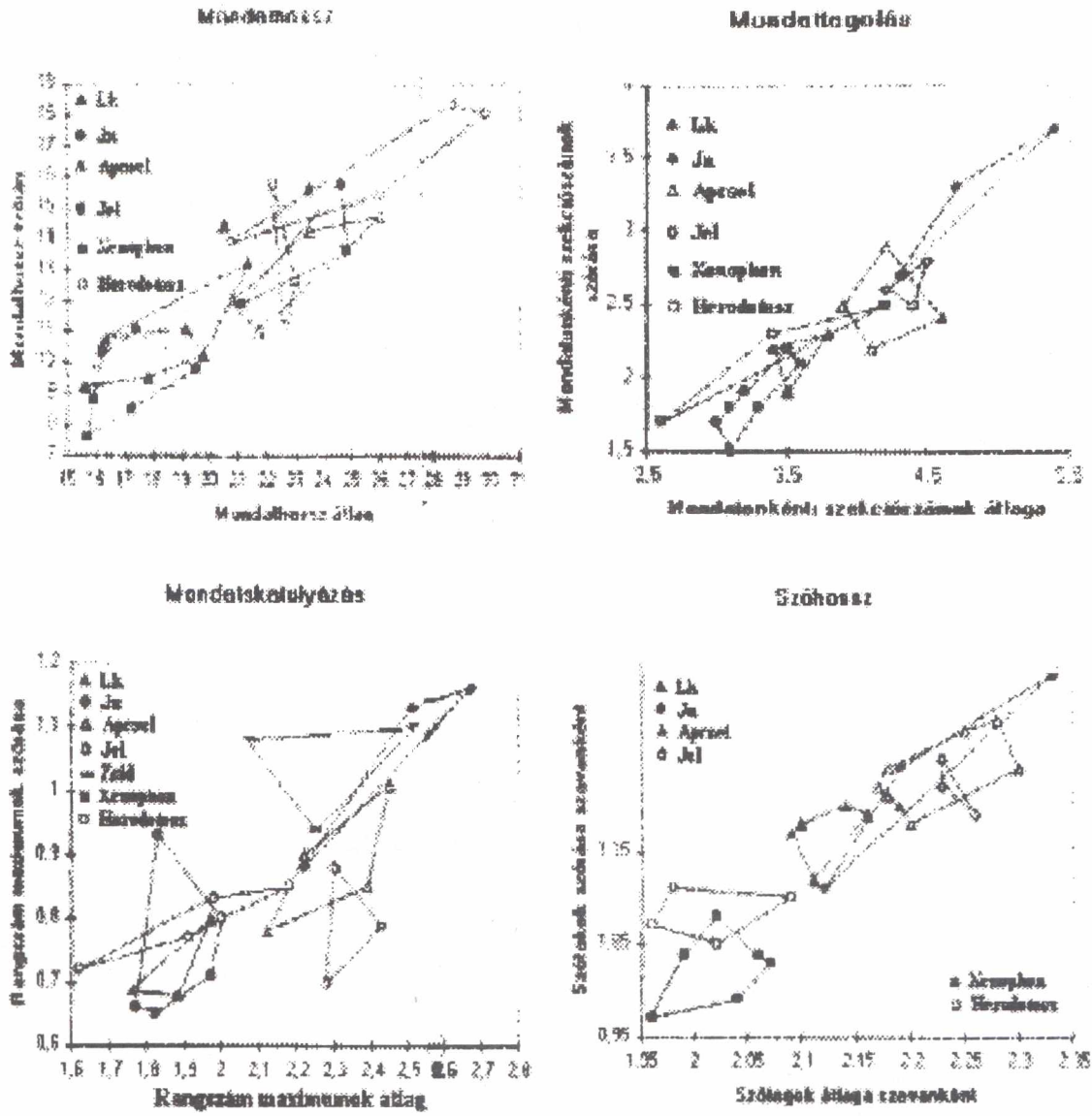
(A szekció és a rang fogalmáról a 2.3. pontban volt szó.)

Mindenekelőtt feltűnik az, amire az előző ábrával kapcsolatban utaltunk: a mondathosszon kívül a többi stílus-jegy vonatkozásában a Jel közelebb áll az evangéliumokhoz, mint Xenophonhoz vagy Hérodotoszhoz. Még érdekesebb megfigyelni, hogy alakul ábránk szociogrammjain a fejezet bevezetésében említett probléma: a Lk–ApCsel, ill. Jn–Jel viszony. Az elhamarkodott következtetéseket továbbra is kerülve, a következőket állapíthatjuk meg: Lk és az ApCsel között mind a 4 paraméter eltér, míg a Jn–Jel relációban a mondathossz kivéve a többi három stílusjegy (tehát mondat-tagolás, mondat-skatulyázás, szóhossz) megegyezéseket mutat. Azt, hogy a megfogalmazásban óvatosak vagyunk, nemcsak a vizsgálatunk tárgya iránti tisztelet diktálja, hanem tudományos megfontolások is. Ezeket dióhéjban a következőképpen lehetne összefoglalni: van egy jó hír, és egy rossz. Essünk túl előbb a rosszon: vannak szerzők, akik képesek lényeges stílusváltásokra. A jó hír viszont az, hogy a túlnyomó többség egész munkássága folyamán lényegében ugyanabban a stílusban alkot. A „változatos” alkotók klasszikus képviselője a festészetben Picassó, a maga „különböző színű” korszakaival. Az irodalomban Thomas Mann a „bajnok”, legalábbis az eddigi ilyen szempontból vizsgált szerzők közül. Hosszú alkotó tevékenysége folyamán megdöbbentő módon változott a stílusa a formális jegyek tükrében is. Másrészt viszont bebizonyosodott az is, hogy a kommersz irodalom művelőinek többsége a stílus-karakterisztikák egészen szűk tartományában mozog. A helyzet hasonló, mint a színművészetben: csak nagy színészek képesek alapvetően különböző karaktereket meggyőzően eljátszani. Képesek életük ugyanabban a szakaszában a jellemek széles spektrumának megjelenítésére a koldustól a királyig, a kreténtől a zseniig. A nagy többség tehetségéből viszont – legalábbis egy adott életkorban – csak egyféle típusú szerep hiteles megjelenítésére futja.

Bibliai példánkhoz visszatérve: az ábra alapján kijelenteni, hogy Lk és az ApCsel, ill. Jn és a Jel eleve nem származhat egy szerzőtől, kb. annyira lenne megalapozott, mint azt állítani, hogy legalább két, de inkább három Thomas Mann létezett. A kutatók ugyanis kimutatták, hogy pl. a Buddenbrook-ház és a Doktor Faustus között – legalábbis a mondathossz vonatkozásában – kb. ugyanakkora az eltérés, mint újszövetségi példánk esetében. Nyilvánvaló tehát, hogy

6. ábra

4 paraméter vizsgálatából már pontosabb kép alakul ki

nem állhatunk meg a vizsgálatokhoz ezen a szinten; egy-két reflexiós szinttel feljebb kell lépnünk. Ezt tesszük meg a következő pontokban.

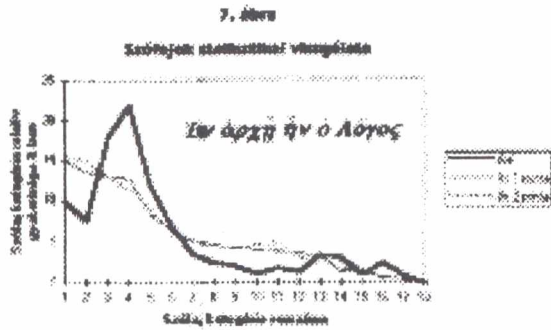
3.3 Egy lépés a szemantika felé: a szófajok vizsgálata

Eddigi vizsgálatainkban egyáltalán nem foglalkoztunk azaz, hogy egy szónak meghatározott jelentése is van. Ez szándékosan történt, s láttuk, hogy már a jelentéstől elvonatotatva is értékes információkra találtunk. Most azonban itt az ideje, hogy továbblépjünk a jelentés irányába.

A statisztika szempontjából az a legkézenfekvőbb, ha a szófajokkal kezdjük. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy megszámláljuk, hogy hány főnév, ige, határozószó, előjárószó stb.

fordul elő az adott szövegben, s megállapítjuk ezek gyakoriságának eloszlását. A lingvisztikában jó néhány szófaj-felosztás ismeretes. Az alább ismertetett eredmények *H. Glinz* nyomán a szavakat 18 szófaj-kategóriába osztják. E módszer alapján készült a 7. ábra, amelyen a vízszintes tengelyen a szófaj-kategóriák, a függőlegesen pedig az egyes szófajok %-os relatív gyakoriságai szerepelnek. A vizsgált szövegek: Jel, ill. Jn-ból vett két minta. A Jel 10412, a Jn-minták 8496 ill. 8490 szóból állnak. Első benyomásunk a diagram alapján: a két minta nagyon jól harmonizál, ami Jn teljes szövegének a szófajok vonatkozásában való egységességére utal – s ez egyáltalán nem triviális megállapítás az UT esetében –, Jel viszont lényegesen eltér ezektől.

7. ábra

A grafikonon szereplő szófaj-kategóriák a következők:

1	ragozott ige
2	főnévi névmás
3	névelő
4	főnév
5	kötőszó (mellérendelő)
6	előjárószó
7	pont
8	határozószó
9	pontos vessző
10	név
11	kötőszó (alárendelő)
12	segédige
13	határozói igenév
14	melléknév
15	melléknévi névmás
16	számnév
17	indulatszó
18	határozói igenév (származtatott)

(Az írásjelek természetesen a teljesség kedvéért kerültek a szófaj-kategóriák közé.) Mielőtt pontosítanánk ezeket a tényeket, gondoljunk meg még valamit: egy szöveg stílusát nemcsak a különböző szófajú szavak gyakorisága jellemzi, hanem az is, hogy ezek milyen sorrendben követik egymást. Ezért érdemes az egyes szófajok átmenet-gyakoriságait is vizsgálni, azaz megkérdezni: milyen gyakran követ a szövegben pl. egy főnevet ige, vagy éppen egy másik főnév? A 18 szófaj egymásra következésének gyakoriságait legegyszerűbben egy négyzet alakú szám-sémával, ún. mátrix-szal írhatunk le. Mivel 18 kategóriánk van, minden egyes szöveget leíró mátrix pontosan $18 \times 18 = 324$ számot tartalmaz. Ekkora adathalmazt persze nehéz lenne azonnal áttekinteni, ezért szövegpéldáinkra ilyen táblázatokat nem mutatunk be. Ehelyett fel-tüntetjük viszont a következő ábrán az ún. K (a.m. különbözőségi)-index értékeit, éspedig két szempontból is. A K-index a gyakoriság-eloszlásokra és az átmenet-mátrixokra egyaránt meghatározható, s értelemszerűen minél nagyobb az értéke, annál inkább különbözik a vizsgált szöveg-pár az adott stílus-jegy szempontjából. A táblázatok alapján a szófajok vizsgálatából a következő kép rajzolódik ki: Jn nagyon egységes; a különbség a Jel-hez képest nagy. Lk kevésbé egységes, viszont a különbség az ApCselhez képest kisebb, mint Jn és a Jel között (a Lk, Jn és ApCsel megnevezései utáni 1 ill. 2 számok természetesen a minták sorszámaát jelölik és nem fejezete-
ket!)

8. ábra

Különbözőségi index a szófajok relatív gyakoriságai alapján

1. mű	2. mű	K-index
János evangéliuma 1	János evangéliuma 2	1.15
János evangéliuma 1	Jelenések könyve	5.58
János evangéliuma 2	Jelenések könyve	5.74
Lukács evangéliuma 1	Lukács evangéliuma 2	2.46
Apostolok Cselekedetei 1	Apostolok Cselekedetei 2	1.85
Lukács evangéliuma 1	Apostolok Cselekedetei 1	3.02
Lukács evangéliuma 1	Apostolok Cselekedetei 2	2.83
Lukács evangéliuma 2	Apostolok Cselekedetei 1	4.04
Lukács evangéliuma 2	Apostolok Cselekedetei 2	3.74

3.4 Még egy lépés előre: a szókincs vizsgálata

Különbözőségi index a szófajok átmenet-gyakoriságai alapján

1. mű	2. mű	K-index
János evangéliuma 1	János evangéliuma 2	21.5
János evangéliuma 1	Jelenések könyve	58.4
János evangéliuma 2	Jelenések könyve	58.3
Lukács evangéliuma 1	Lukács evangéliuma 2	20.5
Apostolok Cselekedetei 1	Apostolok Cselekedetei 2	23.2
Lukács evangéliuma 1	Apostolok Cselekedetei 1	40.1
Lukács evangéliuma 1	Apostolok Cselekedetei 2	40.8
Lukács evangéliuma 2	Apostolok Cselekedetei 1	51.5
Lukács evangéliuma 2	Apostolok Cselekedetei 2	48.8

Bármennyire is érdekesek és tanulságosak a szófajok vizsgálatának eredményei, hátra van még egy lényeges, s az eddigiekből konzekvensen adódó módszer: a szókincs vizsgálata. Ehhez egy olyan mátrixot vezetünk be, amelynek segítségével két mű szókinces matematikai precizitással összehasonlítható. Egy ilyen mátrix akár több ezer számot is tartalmazhat, de ez számítógéppel semmi gondot nem jelent. Következő ábránkon csak egy-egy kivonatot látunk 3 ilyen mátrixból, de ez bőven elegendő ahhoz, hogy megértsük az eljárás lényegét.

9. ábra

a) Szókincs összehasonlítás
Lk – ApCsel

	0	1	2	3	4
0	0	573	143	63	16
1	621	145	57	21	16
2	169	50	35	29	15
3	77	34	15	11	9
4	29	16	15	10	7

b) Szókincs összehasonlítás
ApCsel – ApCsel

	0	1	2	3	4
0	0	0	0	0	0
1	0	843	0	0	0
2	0	0	299	0	0
3	0	0	0	160	0
4	0	0	0	0	90

c) Szókincs összehasonlítás

Jn – Jel

	0	1	2	3	4
0	0	186	80	50	25
1	349	38	28	17	14
2	51	11	5	4	1
3	45	8	9	6	2
4	15	3	4	3	2

Nézzük pl. az a) mátrix 0. sorának és 2. oszlopának metszéspontját, azaz röviden jelölve a (0,2) cellát! Itt a 143 számot találjuk. Ennek jelentése a következő: pontosan 143 olyan szó van, amelyek Lk-ban „0-szor”, azaz sohasem fordulnak elő, az ApCsel-ben viszont kétszer. Még egy konkrét példa: a c) mátrix (2,1) cellájában álló szám azt jelzi, hogy 11 olyan szó van, amely Jn-ban kétszer, míg a Jel-ben csak egyetlen egyszer fordul elő (a számítások alapjául R. Morgenthaler gyakorisági szótára szolgált).

Érdekessegek böngészésén túlmenően mire jó ez az egész vizsgálat? At lehet-e egyáltalán tekinteni egy ilyen irdatlan számhalmazt, esetleg lehet-e belőle az előző pontban látott-hoz hasonlóan egy olyan mérőszámot képezni, ami mintegy sűrítve jellemzi a vizsgált két szöveg szókincsének eltérését? Szerencsére lehet. Hogy hogyan, azt szemlélteti a középső, b) mátrix. Ez a táblázat azt az – első hallásra teljesen értelmetlen – esetet szemlélteti, ha egy művet (jelen esetben az ApCsel-t) önmagával vetjük össze. A táblázatban csak a bal felsőből a jobb alsó sarokba vezető átlón (ezt hívják főátlónak) találunk pozitív számokat, az összes többi cella értéke 0. Ez tkp. azt a triviális igazságot szemlélteti, hogy egy művet önmagával összevetve minden szó azonos gyakorisággal fordul elő. Fordítva is igaz: ha a főátlón kívül is vannak pozitív számok, akkor a két mű nem lehet azonos, hiszen kell lenniük olyan szavaknak, melyek gyakorisága különböző. Röviden: a főátló számai mindig megegyezésről, a többiek eltérésről tanúskodnak. Ez a megfigyelés az alapja a keresett mérőszám kiszámításának, amelyet E(Itéresi) indexnek fogunk hívni: a főátlón kívüli számok összegét osztjuk a főátlóban álló számok összegével. Az E-index kiszámításának módjából következik, hogy értéke teljes egyezés szerint (b/ mátrix) 0, míg maximális eltérés esetén végtelen (a főátló minden cellája 0, azaz egyetlen olyan szó sincs, ami mindkét műben azonos gyakorisággal fordulna elő). A mondottak alapján most már pontosan értelmezni tudjuk, hogy mit is jelentenek utolsó ábránk eredményei:

10. ábra

Különbözőségi index a szófajok átmenet-gyakoriságai alapján

1. mű	2. mű	E-index
Római levél	Galáciai levél	7.4
Római levél	2. Korintusi levél	8.8
Római levél	Zsidókhöz írt levél	11.3
Római levél	1. Korintusi levél	12.2
Lukács evangéliuma	Apostolok cselekedetei	11.3
János evangéliuma	Jelenések könyve	21.3

Két érdekesség: az E-index vonatkozásában a Zsidó vala-

mivel közelebb áll a Róm-hoz, mint az 1Kor. A másik érdekességhez, az alsó két sorhoz később fűzünk megjegyzést.

Ezzel be is fejeztük a deskriptív esztétika alapmódszereinek bemutatását.

4. Captatio benevolentiae

Csak amikor rejtéllyel találkozik, akkor tudatosítja az ember saját szellemét.

Capec

A klasszikus retorika szabályai szerint ugyan mindjárt az elején kell(ene) a hallgatóság rokonszenvét megnyerni, most mégis a végén, összefoglalásul szeretném megjegyezni az olvasót arról, hogy a tárgyalt témában nagyon sok fantázia van.

Teszem ezt annál is inkább, mert elképzelhetőnek tartom, hogy az eddigiék nem győzték meg az olvasót teljes mértékben. Lehet, hogy azt gondolja: hiába rágta át magát a hosszabb-rövidebb fejtegetéseken, ha fáradsága jutalmaként nem kapott semmi szenzációs újdonságot, csupa olyasmiről hallott, amit már eddig is tudott. Lehet, hogy azt kérdezi: minek kell ehhez számítógép, ha csak ennyi a végeredmény?

Nos, az eddigiéket végigolvasva, magamnak is van egy olyan benyomásom, hogy ez az írás kissé „töményre” sikeredett. Valószínűleg kihagytam, ill. nem eléggé hangsúlyoztam olyan dolgokat, amik számomra természetesekek, az olvasó számára viszont egyáltalán nem. Éppen ezért befejezésül hadd emeljek ki néhány olyan pontot, amelyet véleményem szerint a témakör mérlegelésénél feltétlenül szem előtt kell tartani. Remélem, ezek az érvek az olvasó számára is plauzibilisek lesznek.

– *Objektivitás*

Ez minden tudományos kutatás conditio sine qua non-ja. Ha valahol, akkor a matematikában ez érvényesül. Az, hogy egy bibliai mondat hány szóból, vagy egy szó hány szótagból áll, egyszerűen nem lehet vita tárgya, bármilyen felekezethez vagy teológiai iskolához tartozzék is valaki.

– *Mérhetőség*

Nem volt túlzás a deskriptív esztétika úttörőinek az elképzelése, hogy a lingvisztikát, de a művészet más ágait is a fizikához hasonló, s egyre inkább matematikává finomuló vizsgálatok tárgyává tegyék. Most már e területek vokabuláriumában a „jobbán”, „inkább” és hasonlók mellett megjelenik az „ennyivel” vagy az „annyiszor” is. 3. fejezetbeli példánkra visszautalva: a teológusok többsége eddig is azon a véleményen volt, hogy Lk és az ApCsel „közelebb állnak” egymáshoz, mint Jn és a Jel. Utolsó táblázatunk alapján viszont azt mondhatjuk: a két mű szókincsének viszonyát leíró, abszolút objektív mérőszám, az E-index értéke az első esetben 11,3, a másodikban 21,3, azaz csaknem pontosan duplája az elsőnek. A kvantitatív módszer segítségével tehát mégiscsak plusz információhoz jutottunk.

– *Mennyiségi korlátok*

Az előző két fejezetben igyekeztünk – már csak terjedelmi okokból is – a bemutatott módszerek számát a minimálisra redukálni. „Szociogramjaink” kétdimenziósak voltak. Pedig nyilvánvaló, hogy minél több (lehetőleg független) stílusjegyet vizsgáljuk egy szövegnek, annál pontosabban tudjuk „behatarolni” a stílusát, s összevetni a többi szöveggel. Ezt persze már bajos lenne grafikusán ábrázolni, annak viszont semmi akadálya, hogy a szöveget egy n-dimenziós absztrakt tér „pontjának” képzelje, olyan mérőszámokat állapítsunk meg, amely mintegy összefoglalják a stílus-karakterisztikákat.

– *Minőségi korlátok*

Nem feledkeztünk meg arról az ígéretünkről sem, hogy nem lépünk túl a középfokú matematika ismeretanyagán. Ez viszont a módszerek arzenálját ugyancsak megrikította. A középfok esetünkben jámbor, középkort idéző várjátéknak tűnik ahhoz az össztűzhöz képest, amit a felső matematikára támaszkodó lingvisztika zúdít a szövegekre.

Az említett mennyiségi és minőségi korlátok tudatában

jelen írás célja nem lehetett több az érdeklődés felkeltésénél, s őszintén remélem, hogy legalább ezt a szerény célt sikerült elérni. Bízom benne, hogy valamicskét sikerült érzékeltetnem abból, hogy milyen hatalmas távlatok nyílnak meg e téren a kutatás előtt. Hiszen lényegében a tárgy – Biblia és számítógép – egyetlen részterületét, néhány bevezetéstani problémát ragadtunk csak ki, mégis számos gondolatébresztő ötlettel is-

merkedtünk meg a téma szaktudósainak jóvoltából. Nagyon örülnék neki, ha legalább egy-két, a számítógép iránt érdeklődő egyházi ember kedvet kapna a témával való foglalkozásra. Ha így lesz, nem mindennapi szellemi élményben lesz részünk. Igaz, hogy a problémák, amelyekkel birkózni kell, nem könnyűek, de mottónk szavával élve: csak így tudatosíthatjuk igazán saját szellemünket.

EISENBARTH KRISZTA: főiskolai tanár:

„Elvesztett és megkerült,”

– A kincskeresők táborából felnőttek öt napos bibliodráma összejövele Dobogókón, 1995. június 19–23. –

A „Lelkipásztor” 1993/10. számában megjelent egy bemutatkozó jellegű írás a bibliodráma mibenlétéről. E mostani „folytatásban” a bibliodramatikus témaválasztás, a bibliai szöveghez való közeledés, a csoportvezetés, a csoporttá válás folyamata kerül előtérbe. Ez az írás is csak kóstoló, ami fölkeltheti az étvágyat a bibliodramázásra, e sorok íróját pedig a bibliodramatikus folyamat bemutatásának folytatására.

Áttekintés és bepillantás

A Pszichohygiénés Egyesület pályázatán nyert pénzösszeg lehetővé tette, hogy idén nyáron négy, egyenként 14 résztvevővel, két csoportvezetővel, 4–5 napos időtartammal működő bibliodramatikus csoport dolgozzon Dobogókón (MANRÉZA Lelkigyakorlatos és Konferenciaközpont SJ). A csoportok összetétele – sok szempontból, a bibliodráma műfaji jellegéből, a vezetés szándékából adódóan – igencsak vegyes, sokszínű volt. A csoporttagok részben a HID–CsSK keretében folyamatosan működő bibliodráma szemináriumok tagjai, részben alkalmi bibliodráma összejöveleket korábbi megszólítottjaiból, részben bibliodráma eddig még részt nem vett, de a bibliát újszerű módon megközelíteni, aktuális élethelyzetükben a biblia és a csoport segítségével jobban eligazodni akaró különféle (többnyire humánfoglalkozású) nőkből és férfiakból verbuválódtak, az egyetemista korosztálytól kezdődően, a 40 év körüliek nagyobb számban képviselt nemzedékén át a nyugdíjasok egyszemélyes jelenlétét is beleértve. Örvendetesen sokszínű volt a csoport összetétele ökmunikus szempontból is; örvendeni ez ügyben annak lehetett, hogy a római katolikus helyszín ellenére visszatükröződött a magyar egyház megosztottságának fájdalmas, de a részegyházak eleveenségét tekintve reményteljes valósága. A résztvevők katolikusok, evangélikusok, reformátusok, baptisták, pünkösdisták, metodisták, többnyire egy-egy lelkész, egyházi munkatárs vagy teológiai hallgató.

A továbbiakban a Lukács 15. fejezetére alapozott, veszteségeink, hiányaink számbavételére, egyéni és közös értékeink megkeresésére, fölfedezésére és elfo-

gadására vállalkozó – Frenkl Sylviával közösen vezetett – csoport bibliodramatikus folyamatával kapcsolatos reflexióimból szeretnék itt néhányat papírra vetni:

Az „elvesztett és megkerült” témára szólt a meghívás, bőségesen adtunk meg kapcsolódó szentírási helyeket is (Lukácstól többet is). Hogy ki mennyire készült a szövegek átélésével az összejövetelre, arról nincs tudomásunk, de az alaptéma ezt megelőzően és meghaladóan is felszólító erejű volt, hiszen a felnőtttségig eljutva, ki ne szenvedte volna már meg hiányait, fogyatékoságait, ki ne siratta volna meg életének veszteségeit... S ha valaki eddig nem tette volna meg ezt, akkor ajánlatunk kapcsán sejtett rá ennek időszerezésére, annál is inkább, mivel segítőt tevékenysége során újra meg újra épp a veszteségeikbe beleroppanó, a hiányra fájdalmasan rádöbbenő embertársak mellé kell odaállnia. A tudatosan élő, érettségre törekvő ember időnként megáll, fölmászik egy magaslatra, hogy kellő távlatból pillanthasson vissza arra, amit elfedni látszik a mindennapiság pora. Nem valamiféle lelki tisztaságnániától vagy lelkiismeretvizsgálati kényszertől hajtva teszi ezt, hanem a továbbhaladás, a változás igényétől vezérelve. Erre a bibliodráma szemináriumra jelentkezettek is azért akarták számbavenni rejtett vagy veszni indult értékeiket és elsiratni fájó veszteségeiket, hogy megtalálhassák fölfedezetlen kincseiket, fölfedezhessék eltemetett forrásaikat.

Ha pedig ez a készítés él egy csoport tagjaiban, úgy a vezetőnek könnyű, de főként gyönyörű dolga van. Talán csak annyi, mint a vízparton játszó kölyköknek, aki kiválaszt a lába előtt heverő kavicsok közül egy megfelelő súlyú és méretű kövecskét, lehajol érte és kellő lendülettel vízbe hajítja. Egy csobbanás, és a víz hullámokat vet, továbbgyűrűznek a becsapódás körül fodrozódó hullámok. A kavics meglelése jelentheti a bibliodráma szemináriumra való felkészülést, ami egyrészt ugyan sok figyelmet, az emberek belső dinamikájának és a bibliai események sodrának érzékeny letapogatását, egymásrahatásuk rugalmas megtervezését igénylő munka, másrészt viszont éppen olyan egyszerű, mint a megfelelő kő megtalálása a ka-

vistengerben, hiszen a biblia csupa olyan történetet, témát kínál fel, amelyek szíven ütnek, egzisztenciálisan érintik az embert, amelynek üzenete „becsapódik”, mélyre megy és hullámokat vet (változásokat indukál) bennünk, ha engedjük.

Hasonlatunkkal szólva; a kőhajigálónak keresve is nehéz teljesen alkalmatlan, hatástalan kavicsra lennie azon a drágakövekkel telehintett bibliai földön, amelyen áll. Lehajló mozdulatával pedig minden szónál hitelesebben megvallja, hogy saját maga is a *kincskeresők táborába tartozik*, hogy a bölcsek köve nincs az ő kezében, hogy a megoldás nincs eleve a birtokában. A kőhajítás lendülete a csoportmunka során igényelt éber jelenlétet (mikor dobjam be, hol csapódjon be?), a kezdeményezés bátorságát, a vezető testi, lelki, szellemi energiáinak teljes bedobását jelzi. A csobbanásnak, a gyöngyfodros hullámok továbbgyűrűzésének már ő is csak ámuló szemlélője, részese annak a csodának, ami szinte a hullámverés fizikai törvényszerűségével megy végbe mindenkor, ha a víz és a kő találkozása megtörténik.

Az „elvesztett és megkerült” téma éppen csak összegyűjtött bennünket a Manréza bibliodramázásra rendelkezésünkre bocsátott otthonos kis kápolnájában – ahol a hatalmas földszinti ablakokon át besétálnak a fák, beéneklük magukat a fenyőrigók – máris fölkerekedtünk, hogy a lábunk és a szemünk elé táruló természetben megkeressük azt, ami utunkba áll és megszólít bennünket, hogy azután ez a „megtalált-megkerült” tárgy a szimbólum sokatmondó rejtőzködő kitarulkozásával lehetővé tegye a csoport tagjainak kölcsönös bemutatkozását. Tehát azzal kezdtük az együttlétet; hogy ki-ki megkereste azt a valóság szeletét a körülötte létező világban, ami lehetővé tette önkéntes, spontán és saját maga által mégis jólszabályozott bemutatkozását; olyasvalamit tehát, ami veszni indult, jó szokás társadalmunkban. E szimbólumok segítségével máris „megkerült” számunkra a másik ember, „előkerült” és fölragyogott a mindennapiság mindenkit egyformává szűrítő pora alól. Nekem pedig épp a „megkerülés” mutatta meg a – társadalmi méretekben is meg-

jelenő – hiányt, a gyakran erénynek magasztalt fogyatékoságot. Egyetlen résztvevő kivételével mindenki legalább két tárgyat rakott le maga elé, önmagát bemutatandó. Olyan is akadt, aki a mohos kövön viruló növénykéje mellé (a moha, a kő, a virágocska is szerkesztés révén került együvé) még egy száraz gallyat is letett, hogy szerinte megközelítő pontossággal sikerüljön kifejeznie önmagát, holott a felszólítás kifejezetten egyetlen tárggyal való azonosulásra vonatkozott. Tapintatos visszajelzésem révén talán sikerült rálátnunk arra, hogy mennyire veszendő érték életünkben az egyszerűség (mintha azt csupán a sokszínűség kizárójaként, nem pedig a bonyolultság, kuszaság ellentételeként határozhatnánk meg), milyen nehezünkre esik a teljességről való lemondás, a töredékesség és részlegesség vállalása (minta teremtményi mi voltunk elfogadása akadály, nem pedig alázatos, azaz egyedül reális kiindulópontja lenne [istengyermekei] kiteljesedésünknek), mekkora erőfeszítést kíván tőlünk az egyértelmű választás, a döntés véglegességének elfogadása (mintha a változásra való készség az állhatatlansággal lenne rokonságban, a rugalmasság a soha el nem köteleződéssel, mintha mindkettő lehetségi föltétele nem épp a megismert igazság iránti hűség lenne).

Miután e bemutatkozás révén némileg „megkerültünk” egymás számára a személytelenség „elvezettségéből”, szélesedő hullámokban gyűrűzött tovább a csoportba „dobott” téma. A következő 10 percben mindenki egyénileg vehette papírra az elveszéssel, ill. a megtaláltsággal-megtalálással kapcsolatos, élettörténetéből fakadó, aktuális asszociációit.

Azután lehetőség kínálkozott, a leírtak alapján, páros beszélgetésekre. Ezt követően ismét újabb „hullámban” közeledtünk alaptémánkhoz; mindenki színnel, rajzzal próbálta kifejezni azt, amit számára az elvesztett és a megtalálás jelent, ill. mindazt, ami a kettő között feszül, zajlik. Miután elkészültek a zsírkrétarajzok, kommentár nélkül kिरaktuk őket, akár egy kiállítás képeit, azután körüljárva, megismerteltük mindenki alkotását. (A bibliodramatikussá alkotás nem az a mű, amely bármely bibliodramában alkalmazott módszerben – pl. tánc, pantomim, színjátás, agyagolás – a leginkább megközelíti a művészi érték kritériumait, hanem ami a leghitelesebben fejezi ki alkotója – sokszor még nem is tudatosított – érzéseit, vágyait, gondolatait.) E csöndes, elmélyült szemlélődés véget értél ki-ki kezébe vette a saját rajzát és így körbe sétálva keresett magának 2–3 társat, akivel tovább mélyíthette a témát és az ismeretséget. A „társkeresés” mögött ilyenféle kérdések húzódtak meg: Kinek a rajza tett kíváncsivá pl. a hasonlóság vagy épp a különbözőség miatt? Kik azok, akikkel az előző gyakorlatok során nem volt még alkalom közelebről megismerkedni? (Előzőleg csináltunk még néhány nevünkkel kapcsola-

tos játékos, mozgásos gyakorlatot is.) A rajzok alapján szerveződött két 3 fős és két 4 fős kiscsoport tagjai először rajzaikat tekintették meg újra. Mindig egy rajz került a figyelem középpontjába, ezzel kapcsolatban mondták el a szemlélők meglátásaikat, tették föl esetleges kérdéseiket. A szavak valóban a látványt, az általa kiváltott érzéseket voltak hivatva visszajelezni, kritikára, értelmezésre, belemagyarázásra nem adtunk lehetőséget. (Ilyen típusú mondatok hangozhattak pl. el: Én egy örvényt látok a rajzodon... Az a feketeség a felső sarokban ellenpontként hat a fehérre hagyott alsó sarokhoz képest... Az ilyeneket pedig kerülni kellett: Nyilván örvénybe kerültél... A feketeség a gyász jele, én is azzal jelöltem apám halálát, a fehérre hagyott rész pedig mutatja, hogy nem találtad meg azt, amit elvesztettél...) Utolsóként az alkotó mondhatta el azokat az érzéseit, gondolatait, felismeréseit, amelyek végigkísérték az alkotás folyamatát. Az ily módon egymásra hangolódott emberek most egy közös alakzatba, mozdulatba (szobor) vagy mozgásba (mini-jelenet) próbálták önteni egyediségükben is közös élményé fogalmazható tapasztalataikat.

E 4 képből egyet szeretnék ebben a bibliodráma-összejevetel témáját közelítő első délutánnak a felelevenítése kapcsán itt most bemutatni. Azért ezt az egyet, mert a szavak sokszor ügysem képesek az élmény maradéktalan közvetítésére, meg mivel ez a legegyszerűbben leírható jelenet. Két törékeny fiatal nő – egy többgyerekes dolgozó családanya és egy csinos hajadon –, valamint egy szépszál izmos legény – egy papságra készülő teológiai hallgató – alakította. A nők szorosan egymás mellett, váll a vállhoz álltak, talán nem egészen szimmetrikusan – ebben a szoros összetartásban is megőrizve egyéniségük különvalóságát... Szemben álltak a most csak nézőként jelenlévő többiekkel, akik lélegzetvisszafojtva várták a látvány kibontakozását. A háttérből gyorsuló léptekkel előretört a fiatal magas férfi, majd a nők „falába” ütközve, két összetett kezével, karjával éket vert közéjük; egy lépéssel, fejével, karjával tüllendült rajtuk. A két törékeny alak engedett a „tülerőnek”, az egyik féltérde is rogyott.

A játékosok egy pillanatra még kimerévítették a képet, azután egy csoportban helyet foglalva, meghallgatták a „nézők” asszociációit, a látványt ismét szavakba sűrítő címeit. Arról, hogy melyik játékos hogyan ismert önmagára az asszociációk révén, hogy kinek mi villant be a hallottak kapcsán, a vezetőnek nincs tényszerű tudása, de a csoporttagok ismeretségének függvényében fantasztikus jelentést, jelentőséget kaphattak a szavak, amely jelentést úgyis akkor és annyira ismernek fel és tesznek magukévá az érintettek, amikor és amennyire képesek, érettek elfogadásukra. Íme néhány e több nézőpontú, bár elsősorban a férfi kezdeményezésére figyelő asszociációsorból:

Az olympikon; Akadály leküzdése; Céltudatos ifjú; Hullanak a nők; Micso-da nők!; Csak a testemen keresztül; A skander bajnok tekézik; Rács között kibűjt a fény; A szabadság ára; Látni akarlak; Szétfeszítem a falakat, határokat; Faltörő kos; Falak vagy emberek?; Falnak lenni nem jó; Könnyű a nagy-nak!; A szeretet mindent *legyőz*?; Muszaj; Juszt is!; Minden erős bástyán van egy kis rés; Megyek, de hová?; Feltörttem a kaput, de hol a sárkány?; Atjutottam, de hol a többi?

Hogy a mini-jelenet három alkalmi szereplőjének lelkében hogyan visszhangzottak saját mozdulataik és a többiek visszajelzései, arról, mint említettem, nincs közvetlen tudomásom. Benem esetleg ilyen kérdések gyűrűztek volna tovább, ha pl. nőtlen papi hivatásra készülő *férfi* vagyok; Milyen a viszonyom a másik nemhez, hogyan értékelem a nőiséget? Mi saját férfiaságom tartalma? Melyek hivatásom legerősebb motívumai, mi mozgat, lendít engem? Mit teszek, ha falba ütközöm, hogyan hat ez vissza rám és a falra? Milyen falat látok most magam előtt? Fal vagy kapu? Mi az a több(let), amit keresek? Stb... A jelenetben szereplő *nőként* talán ilyen kérdések foglalkoztattak volna: Hogyan látom és alakítom saját nemi szerepemet? (U.e. másik nemmel kapcsolatban.) Mennyiben vagyok fal, akadály, rács? Támfal, erős bástya? Fényt beeresztő rács, szabadságra nyíló rés, „túlra” tárul kapu? Miféle sárkányt tartok távol a társamtól, otthonomtól? Lehetővé teszem-e (hulltamban? testemen keresztül?) a másiknak a látást, a túloldal megsejtését? (Látni akarlak) Stb...

Előfordulhat, hogy a többiek visszajelzéseit hallgató szereplők reflektálnak a hallottakra, de ez a ritkább eset a bibliodramában. Gyakoribb az, hogy idő, csend, alkalom adódik arra, hogy a „találkozás” keltette hullámok továbbgyűrűzzenek – mert természetesen gyűrűznek akkor is, ha nem jutnak közvetlenül a csoportvezető és a csoport tudomására –, hogy más formában (játék helyzetben, beszélgetésben, egyéni elmélyedésben stb.) „érjenek partot”.

Remélhetőleg e részbeszámoló olvasóit is sikerült meggyőzni arról, ami a bibliodramázóknak jóleső tapasztalata lett az első közös (fél)nap végére; lényegesen közelebb kerültek egymáshoz és a témához, még mielőtt az a maga biblikus veretességével, a példabeszédek kimeríthetetlen gazdagságával, oldásra váró sűrítettségével közvetlenül is megjelent volna körükben. Az első együttlét (ülés) alkalmával az előre meghirdetett bibliai textus mintegy elveszett, alábeült, hogy másnap annál fényesebben, ünnepélyesebben vonuljon be köznök, akár az az asszony, akinek már megkezdte a tizedik drahmája, a menyasszonyi hozomány teljességéből hiányzó, áhagyományozottságában is személyes értéként fölcillanó kincse (Lk 15,8-10).

Gondolkozzunk együtt...

Válasz ifj. Fasang Árpád iratára

Kedves Árpád!

Köszönöm megtisztelő bizalmadat: belevettél a 60 magyar értelmiségi sorába, akinek kéziratodat (szamizda) iratnak mondott *nyílt-leveledet* megküldted, s akitől visszhangra is számíthatok.

Nemcsak hálám jele volt, hogy a 24 iratból hármat változtatás nélkül közöltem a Lelkipásztor nyári számában, ha lett volna több helyem, többet is hoztam volna a „szabad prédából”. Lehetett volna más is közre adni, pl. a 3. részletet, ami a leginkább biblikus nyelvezetű, de éppen azt akartam, hogy valami más terminológiát is ismerjenek meg kollégáim. A Lelkipásztor szerkesztőjeként *nem tekinthetem hát magánvéleménykutatásnak* (ha van közvéleménykutatás, miért ne lehetne magánvéleménykutatásról is beszélni?) *kísérleteidet*, azaz a benső bizonyossággal, hogy evangélikus *lelkési karunk* – minden szellemi nyomorúsága ellenére is – *a magyar értelmiséghez tartozik*, még a XX. század utolsó évtizedének második felében is...

Az értelmiség szerepe, funkciója, állapota és hivatása egzisztenciálisan érdekel. Nem véletlenül vállaltam az Evangélikus Értelmiségi Műhely budapesti összejöveteleinek rendezését és vezetését egy munkaéven át a Deák téri Gimnáziumban. Érdemes lenne ennek programjáról és tapasztalatairól egyszer szót váltani... Kötelességemnek tartom azt is megírni, hogy ami Téged igazat, az határainkon túl is – olvasmányaim és tapasztalataim szerint (Genf, Berlin, Bécs, Mödling elmúlt félévi konferenciái) – *egy közös európai nyugtalanság magyar variációja*, másfelől minden történelmi egyházi kihívása a keresztény válaszadásra. Nem vagy hát „enfant terrible”, ahogy írod, Don Quijote-i harcot sem vívsz, hanem valóságos szellemi csatát és nem a lovagi eszmény érdekében: egy nagy összefüggő kép részese vagy. Nem Fodor Gáborral vagy Faragó Vilmossal gyürkőzöl, hanem átéled azt a krízist,

amiben minden evangélikus értelmiséginek benne kellene lennie. *Négy kérdésedre terve, próbálom rövidebbre fogni a szót:*

1. *Miért tartom magam értelmiséginek? Nem azért, mert még olvasok és őszinte információéhségem van. Ha nem is a bencés regula szerinti 5 órát, de az „öreg Pröhle” prof. szerinti normát tartva: „aki nem olvas naponta 2-3 órát teológiát – egy idő múlva már nem is lesz teológus.” Nem azért, mert próbálok logikusan gondolkodni, noha kevesebb időm van „papír nélküli gondolkodásra”, mint szeretném. Nem is azért, mert használom az értelmemet „annak ellenére, hogy teológus vagyok, nem filozófus, vagy közgazdász...” Nem is azért, mert 70. életévembe lépve, tapasztalataimat és ismereteimet próbálom átadni annak, aki igényli – ez a 7 évtized nagy kaland volt, s Gulliverként jártam törpék és óriások országában (Swift is lelkész volt!). Nem is azért, mert nem éltem izoláltan – itt a Deák téren ez lehetetlen lett volna..., hanem mert *protestáns ember vagyok*, aki elkötelezettnek érzem magam arra, hogy hittemmel együtt értelmemet is használjam (Glaube und Vernunft – Luther), s hogy keresztény koordinata-rendszerben tudjak elhelyezni mindent anélkül, hogy ezt egyszerűen keresztény világnézetnek nevezném. Értelmiségi jellegem jézusi szabadságomból adódik, aki sáfársággal bízott meg, s ha már ilyené formált, úgy vallom, elszámolásra is kötelezett vagyok. Ezt nevezem keresztény nyitottságnak.*

2. *Értelmiségi mivoltom, hogyan és miként nyilvánul meg? Nyugdíjas lelkészként már nem állandó munkahelyem a szószék, vagy a lelkési hivatal (a Deák téren utoljára 1994. október 30-án prédikáltam). A kathedrát elvették tőlem, így a jövő lelkésznevezését nem taníthatom... Maradt a sajtó (Lelkipásztor és más publikációk), az ökömenikus fórumok előadásfelkérései és nemzet-*

közi konferenciák részvétele különböző kapacitásban... s hiszek abban, hogy ez a megváltozott helyzet és a megmaradt szolgálati területen végzett munka sem hiábavaló az „Úrban” (1Kor 15,58). Nyugtalan nyugdíjas (de nem békétlen) akarok maradni, aki nemcsak aktívan szól bele mindenbe, ami már talán nem is az ő asztala, hanem aki permanensen elégedetlen önmagával és próbálja állandóan revideálni állásponját, véleményét, s nemcsak nosztalgiázni szeret, vagy „háryjánoskodni”, hanem előre is tekinteni, amennyire romló látásától ez még telik.

3. *Értelmiségiként milyen elvárásoknak, feladatoknak igyekszem megfelelni? Az előbbiekhöz csatlakozóan szinte csak bökszavakban válaszolok*

A) *Információ-kötelezettség* (Az értelmiségi well-informed, wellversed, well oriented person.) Ez szakadatlan befogadást igényel, csömör nélküli szellemi táplálkozást. Sohasem mondhatom: „már mindent ismerek, már befejeztem a tájékozódást”. A XX. század végén a mi nemzedékünk már 2-3-szor fejet cserélt, ha szívet nem is és amíg él, ebbe bele nem fáradhat. Az információ-dömping nem rémiszt, mindent úgy sem ismerhetek, de amit és amennyit lehet, kötelességem ismerni.

B) *Tovább kell adnom másoknak*, nem elég, hogy „begyreszedek” – írta egykor Karácsony Sándor – felnőtt úgy vagyok, ha tovább adom „amit kaptam, ha pazarlóan adakozom, mindegy, hogy egy-két embernek vagy nagy gyülekezetnek. Meg kell osztanom azt, amihez nyelvi vagy egyéb nehézség miatt mások hozzájutni nem tudnak. Amit tudok, már nem az enyém.

C) *Kapcsolatot* nemcsak ápolok régi embereimmel (szinte erőltetve az időzavarral küszködő kortársakkal), hanem még újakat is igyekszem teremteni (bélyeget és telefonszámlát nem kímélve), s ha lehet, tolerálok a másikat, elfogadom, befogadom, visszafogadom

és együtt „dolgozom” vele. Riaszt a magányosodás, ezért tudatosan keresem az emberi kapcsolatokat...

D) „Hiszek” a *posszibilizmusban* (Lennart Koskinnen) – bízom abban a látatlanban is, hogy ad VALAKI mindig lehetőséget a holnapra, s nekem nincs más dolgom, mint ebben az új holnapban „viselkednem” kell, viselem magam és viselem az új ember képét itt a szekularizált (tehát normális) világ kellős közepén, vagy peremén, lényegében mindegy. Ha nem is érzem a kereszténység helyzetét marginalizálnak, józanon tudom, hogy kívülálló szemében nem mi állunk a középpontban, de ez nem hátráltat abban, hogy számomra Valaki áll a középén (in der Mitte), ahogy a húsvét utáni történetekben olvasom.

E) *Munkamániás vagyok* – mondta egyik káplánom, sőt Arbeitstier – így nem vállalom, de hiszek abban, hogy a *munka öröm is*, gyógyít is, megkímél hibávaló gondolatoktól és cselekedetektől és csak a munkát áldja meg az üdvösségünk dolgában kegyelmes Isten. A munka veritékes, de sok örömet is rejt, és azt a jóérzést, hogy a kreatív ember a Creator munkatársa lehet. A munka számomra életforma, öröm – nem élvezet, mert sokat kínlódom is, gyöttrődöm is, vívódom is, el is csüggedek – de ami-

kor érzem jó ízét, hálát adok, hogy még itt lehetek Isten szép világában. Az értelmiségnek többet kellene panasz helyett is dolgoznia – szerintem.

F) *Nem tudok és nem is akarok* egy piacra orientált közszellemnek elfogadója, különösen pedig munkatársa lenni. Ha mások szemében minden áru, és eladó az egész világ, én másságomat bejelentem és tudatosan hangoztatom. A század két ikertestvérét, a szocializmust és a kapitalizmust megváltoztatni nem tudom, de nem kell azonosulnom a testvérpárral, keresztény identitásomat tarthatom.

4. *Vannak-e kötelességei az értelmiségnek a társadalom más – nem értelmiségi tagjai iránt?*

Feltétlenül! Fontos itt a quomodo, a hogyan és miként.

Az *értelmiségi lét* (mint egykor a nemesség) *kötelez*, de nem az elit göggyére (fölny, de nem héjazik fenn – Reményik), nem a mindentudás igényére (különösen nem a mindent-jobban-tudás igényére) – ez a beképzeltség nevetségessé tehet, nem a vezetőszeret természetesen vételére (munkásosztály, parasztság, értelmiség kategória már elavult egy pluriform társadalomban – oversimplification, mondaná az angol).

Amit gyűjtöttünk, tovább kell adni,

osztani (share nemcsak részvényt jelent, hanem a communio jellemzőjét az angolszász teológiában!), ha megtartjuk, elvesztjük, ha pazarlóan adakozunk, mint a Magvető, úgy egyre gazdagodunk magunk is – ezért jobb adni, mint kapni. Kapni sem rossz, de adni még jobb. *Amink van* (ennél fontosabb: akik vagyunk, hiszen nem a haben, hanem a sein az igazán fontos ige, nem a to have, hanem a to be), *ezt nem uralkodásra kaptuk*, még ha ne-adj-Isten vezető beosztásba kerülünk is. *A hatalom torzít*. A Wille zur Macht valóban mozgató, s torzító erő lehet, nagy kísértés minden szinten: a nem egyházban és az egyházban egyaránt. A hatalom kérdése a keresztény értelmiségben eldőlt kérdés: Övé a hatalom, akinek a Miatyánk doxológiáját is mondjuk naponta...

Életem alkonyán nemcsak az Untergang des Abendlandes spengleri pesszimizmusát élem át Untergang des Lebens formájában, hanem *várom a hajnalt*, az időtlen jövőben és az időben jövőt ígért Úr miatt. Várom Szellemének világosságát, egy új keresztény felvilágosodást, amikor nem ül ugyan az ész, az értelem a trónon, de amikor hitünk ernyője alatt használati eszközként jól élünk vele...

Károly

A felvétel gondjai a Deák téri Evangélikus Gimnáziumban

– Egy „elfogult” szülő véleménye –

A tények: 10 éves Eszter lányunk hit-tanoktatójának biztatására jelentkezett a gimnáziumba. A felvételi nem sikerült, elutasították azzal, hogy járja jelenlegi iskolájában az 5. osztályt, és ha nincs négyesnél rosszabb jegye, jövőre felvételi nélkül felveszik ismét az 5. osztályba. Levélben kértük a döntés felülvizsgálatát (március 27-én), de a mai napig választ nem kaptunk (augusztus 27.). Eszter kisgyermek kora óta a Deák téri gyülekezet gyermekbibliakörös hit-tanosa tagja, nagyszülei ma is aktív lelkesei egyházunknak.

A felvételirol: A felvételin nem sok ismerőssel találkoztunk, de ott volt feleségem korábbi munkahelyi osztályának párttitkára, aki izgatottan tudakolta, hogy ez most evangélikus, vagy református iskola-e. Gyermekét nem vették fel, de úgy tűnik, hogy a jelentkezési követelményeket bárki könnyen teljesítheti. A cikkben megadott statisztika (64/37/61 ev./ref./rk. jelentkező) úgy tűnik, ezúttal is valamit elfed a lényegből. A szülőknak tartott tájékoztatón kiemelik, hogy a felvételin szinte csak a tanulmányi eredmények számítanak, annyi a kitűnő jelentkező, hogy csak azokból válogatnak majd. A szóbeli felvételi

vizsgára várakozva döbbszünk rá arra, hogy a gyerekek többsége már sokadik felvételi vizsgáján vesz részt. Általában a Fasorba is jelentkeznek a gyerekek, de van, aki még egy-két ismert 8 osztályos gimnáziumot is megpróbált. Ezek a gyerekek jól ismerik a felvételik rendjét, követelményét, nem lehet őket zavarba hozni. Szegény mulya kislányunk, aki csak a Deák téri Gimnáziumba szeretett volna bejutni, valóban nagyon gyámoltalannak tűnt az edzett felvételizők között.

A döntés: A felvételi eredménytől meglepődtünk. Ismerőseink között nincs olyan, aki hallott volna már ilyen döntésről, és jónak találná ezt a megoldást. Vajon miért kell egy zárkózott gyermeket két év alatt két közösség változásának kitenni? Úgy tűnik, ez a döntés az iskola számára a legkedvezőbb, hiszen csak akkor hajlandó a gyermekkel foglalkozni, ha az már bizonyította, hogy nem lesz problémás eset. Ellenérveinket kifejtve, levélben kértük a döntés felülvizsgálatát. A nagyszülők közben egyházi berkekben nehezményezik, hogy nem vették fel unokájukat. Ők úgy érzik, életük folyamán egyházuk minden kérését legjobb tudásuk szerint tel-

jesítették, most megérdemelnének annyit, hogy egyszer nekik kedvezzen egy egyházi intézmény döntése. Az iskola vezetése ezt méltatlan külső nyomásgyakorlásnak érezte, megkezdte küzdelmét önállóságának bizonyítására. Ebben a gyermek sorsa már annyira jelentéktelen, hogy minket szülőket már nem is értesítenek fellebbezésünk sorsáról, annak ellenére, hogy közben a lemondások miatt már pótlisról vettek fel tanulókat.

Kérdéseink: Nem vitatva el az iskola döntési jogát a felvételi ügyében, benünk a következő kérdések merültek fel:

– Miért nincs szabályozva és meghirdetve a felvételi lehetséges eredménye (elutasítás, felvétel, előfelvétel, stb.). Nem helyes, hogy ilyen kérdésekben az iskola vezetése pillanatnyi rögtönzéssel dönt. Szélsőséges esetben: kötelez-e bárkit is valamire a birtokunkban levő levél, ha az iskola vezetése változna?

– Miért nincs szabályozva a felmenők érdemeinek figyelembe vétele. Ezt valamilyen ellenőrizhető módon (pl. pontszámokba rögzítve) figyelembe kellene venni úgy, hogy az iskola autonómiája ne sérüljön, de az egyházért sokat

tevők érdemeinek figyelembe vétele se csak egy személy mérlegelésén múljon.

– Nehezményezzük a hatóságyszerű, nem csak egyházi, hanem elemi normákat is sértő ügyintézkést, így nem csoda, ha a szülők erőszakossá, tolakodóvá válnak. Mi úgy gondoltuk, hogy az evangélikus jelző a gimnázium nevében nem csak a tananyagra vonatkozik, hanem a *stílusra* is, ahogy a szülőkkkel, gyerekekkel bánnak. Hiányoljuk azt a szeretetet, a gyermekek sorsáról való együttgon-

dolkodást, amit az egyházi oktatás más formáiban (pl. hittanoktatás) megtapasztaltunk.

Összefoglalva: Eddigi tapasztalatunk szerint az evangélikus gimnázium az a hely, ahol az egyház hathatós támogatásával, de attól a lehető legnagyobb függetlenségben evangélikus érzelmű tanárok a lehető legjobb statisztikai eredmények elérésére törekcsenek a számukra legkönnyebb módon.

*

Reméljük, hogy helyzetértékelésünk valóban csak elfogultságunk miatt ilyen kritikus, és az evangélikus gimnázium hamarosan megtalálja helyét az egyház nevelési struktúrájában.

Gadó Péter

JEGYZET

Noha nem a Lelkipásztor profilja, mégis közöljük ezt a panaszlevelet, mert az egyetlen olvasólevél e témájú cikkünkre (Lp. 1995/7-8.) Folytathatjuk.

A budapesti I. kerületi Önkormányzat és a Fővárosi Önkormányzat évről évre megrendezi augusztus 20-án a budavári ünnepségeket, melynek keretében délelőtti országos ünnepség van, egész nap (hétvége esetén a környező napokat is hozzávéve) népművészeti kirakodó vásárt tartanak, s a Mesterségek Ünnepének hagyományörző találkozóját is megrendezi. Sok tízezer ember látogatja évek óta ezeket az alkalmakat. Délben végigvonulnak a Vár belső utcáin a különböző mesterségek díszes csoportjai, s zászlójukkal megállnak a Szentháromság téren, ahol kenyérmegáldó istentiszteleten vesznek részt. Ebben az esztendőben mintegy öt ezer ember volt jelen az evangélikus szertartással végzett kenyérmegáldáson, amelynek szolgálattevője Hafenscher Károly budavári lelkész volt. – Tanulságos lehet a liturgia is – a mondanivaló is a lelkésztestvéreknek.

*

Kenyérmegáldás – Budavár 1995. augusztus 20.

(Szentháromság téren felállított szabadtéri szinpad)

Az Atya, Fiú, Szentlélek nevében!
Ámen.

A zoltáríró így imádkozik:
„Mindenek reád néznek, Uram, hogy megadd eledelüket idejében.

Ha megnyitod kezedet: jóllaknak javiddal.

Ha elrejtéd orcádat: megrémülnek.

Ha kibocsátod lelkedet: élet támad, és megújítod a földnek színtét.

Dicsőség az Atyának, Fiúnak, és a Szentléleknek, miképpen volt kezdetben, most és mindenkor, és mind örökkön örökké!

Mindenek Reád néznek, Uram, hogy megadd eledelüket idejében!

S most a zoltáríróhoz kapcsolódva, imádkozunk:

Istenünk, mennyei Atyánk! Hálával áldunk mindennapi kenyérünkért, amely gondviselő szereteted naponként ismétlődő bizonyítéka. Kérünk, tedd ezt világhossz számunkra, hogy háláadásal éljünk tőled nyert javainkkal, és naponként megújuló szereteted életünk nehéz napjain is megőrizzen minden aggodalmaskodástól. Ámen.

Kedves Jelenlevők! Kedves Testvéreim!

Ma Magyarországon, amikor és ahol újra érezzük, hogy mennyire fontos és izgalmas a kenyérvkérdés, nap, mint nap kimondva, vagy kimondatlanul foglalozunk a témával: lesz-e kenyérünk, meglesz-e nekünk, s országunknak a betevő falat.

A Jézustól tanult imádságban, a Miatyánkban, naponként könyörgünk a mindennapi kenyérért. Kezünk munkájával azon igyekszünk, hogy nekünk, szeretteinknek, s a körülöttünk élő embertársainknak meglegyen mindaz, ami az emberhez méltó élet feltétele.

A Szentírásban sokféle gondolatot, történetet, üzenetet olvasunk a kenyérről. Egy bibliai szótár a kenyér címszónál gazdag kínálatot nyújt idézetekből.

Beszél a Biblia arról is, hogy Isten gondoskodik rólunk, s megadja a mindennapra valót. Beszél arról, hogy az embernek újra meg újra ad erőt arra, hogy megteremtse azt, ami valóban szükséges. Olvashatunk arról is, hogy Isten nem önző embereket teremtett, akik csak a saját hasukra gondolnak, hanem egymásra bízott bennünket, hogy segítsük egymást a kenyérvkérdés munkában, s támogassuk azokat, akik önhibájukon kívül, vagy valamilyen tragédia folytán képtelenek ellátni önmagukat. Találunk ilyen közismert mondatot is (Jézus szájából is elhangzott): „Nem csak kenyérrrel él az ember” – utalva arra, hogy az emberi élet több az evés-

ivásnál, s az igazi értékek, a valódi kincsek nem mindig kézzel tapinthatók. S ami a legfontosabb: az emberré lett Isten, a názáreti Jézus így mutatkozik be János evangéliumában: „Én vagyok az élet kenyere, aki énhozzám jön, nem éhez meg soha!” (János ev. 6,35).

Amikor most Isten iránti hálával tekintünk 1995. augusztus 20-án az új kenyérré, három gondolatot vígyünk magunkkal – a hátralévő ünnepi percekre és az utána jövő munkás hétköznapokra:

Isten csak a becsületos munkán, a tisztességes fáradozáson keresztül ad olyan kenyeret, amely jóízű lesz szánkban.

Isten nem mindig csak a mi kenyérünket teszi le asztalunkra – néha a másét – s ezért felelősek vagyunk azokért, akiknek nem jut kenyér közelben vagy távolban. (Hiszen eleget terem a föld, csak embertelenül osztjuk el!)

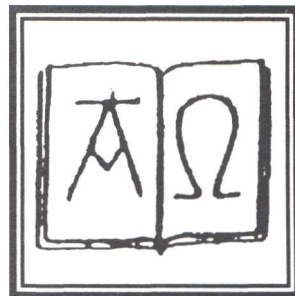
Isten nem szűkmarkú – ha az ő szeretetében, s az ő szeretetével élünk, akkor jövőre is lesz kenyérünk.

S most kérem, aki úgy érzi, szívből tudja mondani, mondja velem együtt az egész kereszténység imádságát:

Miatyánk, aki a mennyekben vagy, szenteltesd meg a Te neved, jöjjön el a Te Országod, legyen meg a Te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is. Mindennapi kenyérünket add meg nekünk ma, és bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek. És ne vígy minket a kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól, mert tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség, mindörökké. Ámen

Isten áldja meg e kenyeret, s házánkban minden kenyeret, hogy élhesünk – békességben, szeretetben, emberségben – és Áldjon meg titeket is a Mindenható Isten, Az Atya és a Fiú és a Szentlélek! Ámen.

Az igehirdető műhelye

REFORMÁCIÓ ÜNNEPE Róm 3,20–27

Az alapige

A Római levélnek ez az igéje nehéz feladat elé állít minden igehirdetőt. Käsemann 50 év kutatás után érezte magát elég felkészültnek, hogy megjelenesse kommentárját. Kamer 1942-ben írta (Isten igazsága): „remegő lélekkel bocsátom közre a Római levél magyarázatát. Hiszen a Római levelet magyarázni egyike a legsúlyosabb és leginkább felelősségteljes feladatoknak”. Idézi Luthernak az előszavát 1522-ből: „Ez a levél az Újszövetség tulajdonképpeni fődarabja és a legtisztább evangélium. Megérdemli és méltó arra, hogy a keresztény ember ne csak szóról-szóra tudja, hanem napról-napra tanulmányozza, mint a lélek mindennapi kenyere. Mert nem lehet eleget és elég alaposan olvasni vagy elmélkedni fölötte. Minél többet foglalkozunk vele, annál drágább és annál ízebb.” Mindez minket inkább talán elriaszt a feladattól. Luther azonban ugyanabban az előszóban ezt is írja: ez a levél „... önmagában is ragyogó világosság, csaknem teljesen elegendő, hogy az egész Szentírást megvilágítsa” (Luthers Vorreden zur Bibel, hg. H. Bornkamm, 1989. 177. old.). S ezután néhány mondatban, egyszerűen, mégis kristálytisztán elmagyarázza a levél kulcsfogalmainak a jelentését (törvény, bűn, kegyelem, hit, igazság, test, lélek), amelyek nélkülözhetetlenek a levél megértéséhez.

A Római levél, és benne textusunk, melyet Käsemann közép-pontinak tart (a szakasznak a „Die These” címet adja), hasonlóan Barthhoz (címe „Jesus”; Der Römerbrief, 1922), alkalmas arra, hogy éppen reformáció ünnepén alapige legyen.

A 20. és a 27. vers hozzávétele az alapigéhez nem a levél tartalmi és szerkezeti tagolódásából következik. A német egyházak perikóparendje (3,21–28 ill. 3,21–31) sem az exegéták megszokott tagolását követi (3,20–26). A hozzávetett két vers az előzményre ill. a következményre utal, a 3,20–26 szakaszban ezáltal az üdvörténeti összefüggése lesz még egyértelműbb.

A szöveg megértéséhez

21. vers: a „most pedig” a hatalmas fordulatra utal, amely a jelent jellemzi, de már Pál számára sem az ő megszólalásának pillanata, hanem az a korszak, amelyet Jézus Krisztus neve határoz meg. Isten igazságáról, amely most megjelent és jelen van, „bizonyosságot tesznek a törvény és a próféták” is. Hiszen egyértelmű, hogy a törvény és a próféták sem csak azt írták le, hogy mely cselekedeteket kell az embernek megtennie, hanem már ők is arról szóltak, hogy Isten az ember szívét is magáénak akarja (5Móz 6,4; Jer 31,31–34; Ez 36,25–27), nem elégszik meg azzal, hogy a törvénynek külsőleg megfeleljünk. A páli törvényfogalom két vonást tartalmaz: egyrészt a zsidóknak adott törvény Isten kinyilatkoztatása, másrészt a zsidóság az emberi teljesítményre építő kegyesség típusa. Az Isten által adott törvény nem mindenestől azonos azzal, amit a zsidók teljesíteni akarnak. Az apostol polémiája a zsidó módon értelmezett és gyakorolt törvény ellen irányul (Käsemann, 83. old.).

Most a törvény nélkül, a Krisztusban való hit által jelent meg az Isten igazsága. Isten igazsága vagy az Isten előtti igazság „Isten ajándéka, amely azt teszi, hogy az ember mindenkinek megadja azt, amivel neki tartozik” (Luthers Vorreden, 183. old., ford. RA). Isten igazsága, amely a törvényben jelent meg, nem érte el ezt az eredményt, mert az ember csak a külső tettekre figyelt és nem vette figyelembe, hogy Istennek a szívével is tartozik. A hit, mondja Luther, „nem emberi rögzésme és álom („nicht der menschliche Wahn und Traum”), amelyet némelyek hitnek tartanak” (182. old., ford. RA), hanem „a hit Isten munkája bennünk, amely megváltoztat minket és újonnan szül Istenből, Jn 1,13, és megöli az ó-Ádámot, szívünk, kedvünk, értelmünk és minden erőnk szerint egészen új emberré tesz és a Szentlelket hozzá magával” (182. old. ford. RA). Ha Isten igazsága „Krisztusban való hit által” (22a), a törvény nélkül jelent meg, akkor ez azt jelenti, most nem arról van szó, hogy mit cselekszik az ember vagy mit parancsol Isten, hanem egyesegyedül az a döntő, amin minden múlik, hogy mit cselekedett, mit cselekszik Isten az emberért (Karner, 26. old.).

Isten igazsága a Krisztusban való hit által „minden hívőnek” jelent meg, vagyis azoknak, akik hisznek (22b). Ez a hit nem Isten ajándékozásának feltétele, hanem éppen az a feltétlen bizalom, amelyet Isten kegyelme vált ki és hoz létre az emberben azáltal, hogy biztat: „higgyük, hogy Ő igazán atyánk, mi pedig igazán gyermekei vagyunk, s ezért bátran és teljes bizalommal kérjük Őt, mint a gyermekek édesatyjukat” (Kiskáté). Ha Ő nem biztatna, hogyan is gondolhatná az ember, hogy Istenhez úgy forduljon, mint atyjához? Ezt a hitet senki sem csíholhatja ki magából, és senki sem képes arra, hogy véget vessen hitelenségének. Az emberiségnek ebben az elesettségében mindenki osztozik: „mindenki vétkezett” (23), senki sem képes arra, hogy mindenkinek, Istennek és embernek egész bensőjével azt adja, amivel nekik tartozik. Karner az Isten dicsőségének híját úgy érti, hogy az ember nem részesül Isten „életének mindenben eláradó gazdagságában, „ezért sorsa a halál” (26. old.). Käsemann szerint Isten dicsősége és Isten igazsága egymásnak megfelelő fogalmak annyiban, hogy az Isten dicsőségének a híját, az elvesztett istenképiséget, Isten igazsága adja vissza az embernek (89. old.). Isten igazsága ennyiben eszkatológikus fogalom, hiszen az új teremtést hozza létre (2Kor 5,17).

Az „ingyen” és „kegyelméből” (24) éppen arra utal, azt erősíti meg, hogy Istennek a most megjelent és immár jelenlevő igazsága Krisztusban pontosan „az Isten dicsőségét nélkülöző” embernek szól. Mivel mindenki vétkezett, mivel senki sem tudott megfelelni rendeltetésének, mivel minden ember kibetett az Istenrel való életközösségből, mivel minden ember elvesztette istenképiségét, ezért mindenkinek előnyös vagy hátrányos helyzetben levők, minden ember kegyelemre szorul,

ennél kevesebb senkinek sem lehet elég, és senki nem képes nagyobb árat fizetni, mint „ingyen”. Isten megigazító munkájának címzettje nem más, mint éppen az elveszett ember.

Istennek ez a megigazítása nem olyan, mint amikor régen egy király vagy ma egy államfő „kegyelmi kérvénynek helyt ad”. A görög igében, amelynek a magyar fordítás „rendelte” (25) szava felel meg, a határozott szándékosság, bizonyos előidejűség is benne van. Nem pillanatnyi hangulat befolyása alatt hozott döntésről, hanem Istennek arról az igazságáról van szó, amely mindig is cselekvése, de az ember előtt el volt rejtve, „*most pedig*” (21) Isten odaállította, előállította, előhívta elrejtettségéből a világ nyilvánosságába (Karner, 27. old.), megjelent és jelen van (perfektum). Róm 1,3 Isten evangéliumáról szól, amelynek hirdetésére az apostol elhivatást nyert, s ez az evangélium, amelyet a próféták által előre megígért, az ő Fiáról, Jézus Krisztusról szól, aki „a mi Urunk” (1,4). Az Áriusszal folytatott vitában is az volt az alapvető kérdés, hogy Isten mindig Atya volt-e, azaz állandó vonásának kell-e kegyelmét tartani, s a válasz egyértelmű: Isten mindig Atya. Kegyelme nem pillanatnyi fellángolás, múlt hangulat, kiszámíthatatlan szeszély, hanem a világ menetét határozza meg, Ef 1,4 szerint „*már a világ teremtése előtt*”. Az ógyházi vitában megmerevedett a kérdésfelvetés és a válasz, amikor Isten tulajdonságára tekintettek. Käsemann (92. old.) rámutat, hogy nem Isten tulajdonságáról van szó, hanem cselekvéséről. A különbséget úgy érzékeljük, ha arra gondolunk, nem az a kérdés, hogyan kell Istent elképzelnünk, milyen Isten az, akihez az ember fordulhat, hanem döntő, hogy olyan világban élünk, amelyet meghatároz az, hogy Isten nyilvánvaló tette az ő igazságát.

Az „engesztelő áldozat” (25) utalás az ószövetségi kultuszi áldozatokra. Karner a szövetségládára helyezett aranylapot (2Móz 25,17–22) említi, amelyet a nagy engesztelő napon a főpap meghintett az engesztelő áldozat vérével Isten haragjának kiengesztelésére. Ugyanakkor azonban egészen másról is szó van, hiszen „*az ő vére*” nem áldozati állatoké, hanem a Krisztusé. Luther Zsid 4,16-ben „*a kegyelem trónusa*” kifejezést „Gnadenstuhl”-nak fordította és ugyanezt a szót használja Róm 3,25-ben is. A középori szakrális képzőművészetben a „Gnadenstuhl” a Szentháromságnak olyan ábrázolása, ahol az Atya szeretettel tartja a keresztet, amelyen a Fiú szenved, s a Szentleket is megjelenítik. Mindhárom személy felismerhető a közismert jelképek alapján, és egyértelmű a személyek összetartozása, teljes egysége is. Karner (Anselmus nevének említése nélkül) utal arra, hogy ezt a váltásot nem lehet jogi aktusként leírni, nyilván nem elégségesek az áldozati kultusz kifejezései sem. Olyan páratlan eseményről, a szeretetnek olyan utolérhetetlen és egyben megszólító csodájáról van szó, amelynek leírására, belső logikájának követésére nincs párhuzamunk (vö. Róm 2,4; 5,10).

Isten pedig elnézte a bűnököt – mondja a revideált ökumenikus fordítás, és azt a benyomást kelti ezzel, mintha eddig nem lehetett volna szó bűnbocsánatról. A görög szó csak itt fordul elő az Újszövetségben, a LXX-ban egyáltalán nem, és a szótárak a bűnbocsánat egyik szavának tartják (latinul: *remissio*), ha ritkán használt is. Nem támasztható alá tehát az a vélekedés, hogy korábban, Jézus előtt, nem lett volna igazi bűnbocsánat. A jelen sajátos újdonsága „*most pedig*”, hogy „*törvény nélkül jelent meg Isten igazsága*” (21), vagyis azzal mutatja meg, „*hogy ő igaz*”, hogy „*igazza teszi azt, aki Jézusban hisz*” (26). Az újdonság az, hogy Isten nemcsak megbocsátja a bűnt, hanem meg is igazít.

Így érthető, miért nem igazán járható a törvény cselekedeteinek útja, amelyről a textusunkat megelőző szakasz utolsó verse (20) szól. A törvény csak azzal szembesít, amit az embernek tennie kellene, hogy megfeleljen Isten akaratának, de nem tudja létrehozni azt a változást, hogy az ember „teljes szívvel, teljes lélekkel, teljes erőből” szeresse Istent.

Ennyiben a törvényből csak az adósság, az elmaradás, a bűn és ezek felismerése következhet, annak ellenére, hogy az ószövetségi kegyesség az Isten akaratával és szándékaival való belső azonosulás ragyogó példáit ismeri. Egyetlen ember sem képes azonban ezt a „minőségi ugrást” létrehozni, amelynek végpontját az egyik oldalon a törvény cselekedetei, a másik oldalon Isten megigazító cselekvése alkotja. Nincs különbség az emberek között, mert egyetlen ember sem képes arra a változásra, amit Isten cselekedete vihet végbe.

Mindennek következménye még, amiről a perikópát követő szakasz első verse szól, hogy „*lehetetlenné vált*” a dicsekvés (27). Egyrészt lehetetlenné tette a cselekedetek törvénye, hiszen saját cselekedeteiből egyetlen halandó sem lesz igazza (20), másrészt lehetetlenné tette „*a hit törvénye*” is. Nem abban az értelemben, hogy a cselekedetek emberi teljesítményének helyébe a hit emberi teljesítménye lép, hanem abban az értelemben, hogy az emberi cselekedetekben való emberi bizakodás helyébe az Isten megigazító tettében való bizalom lép, amely tehát nem önmagában bízik vagy önmagától vár eredményt, hanem egyesegyedül Isten cselekvésében bízik, attól vár mindent, és ezért, ezzel, egyedül Istennek adja a dicsőséget.

Az igehirdetés elé

1. Éppen a 20. és a 27. vers *óv attól a tévétől*, amely a reformáció ünnepén kísért, *hogy valamiféle evangélikus öntudatot legyezgessünk*. Abból a reformátori felismerésből, hogy „*nincs különbség*” és hogy „*lehetetlenné vált a dicsekvés*” semmiképpen sem következhet más, mint Isten igazságának hirdetése. A reformátori egyházak, a mai lutheri egyház is csak akkor felel meg nevének és krisztusi küldetésének, ha nem azzal a hamis öntudattal lép föl és szólal meg, hogy övé az igazság, hanem azzal a rendíthetetlen bizonyossággal, hogy Istené az igazság: egyedül Ő tudja megtenni és Ő meg is teszi, hogy az ember olyan legyen, amilyennek Isten akarja: feleljen meg eredeti mivoltának, feleljen meg rendeltetésének. Az evangélikus öntudat éppen ez: nem az ember teszi, mert az ember nem is teheti magát olyanná, amilyennek lennie kell, hanem ez Isten ajándéka és munkája Jézus Krisztusban. Nem az az evangélium, hogy birtokunkba kerül Isten páratlan ajándéka, hanem az, hogy a bűnös megigazító Isten cselekvése tudatosan átlépi az emberi Istentől elválasztó határt. Ha Ő ezt a határt, amelyet bűnnek nevezünk, nem lépi át irányunkban, és nem teszi nyilvánvalóvá igazságát, semmink nincs.

2. *Jó lenne a reformációt tehát nem egy felekezettel az ökumené korában anakronizmusnak tűnő ünnepként rossz lelkiismerettel megülni*, hanem olyan napként, amely alkalmat ad arra, hogy Istennek ezt az egész világra szóló, különbség és dicsekvés nélkül minden ember felé való odahajlását Krisztusban megszólaltassuk. Az evangélikus öntudatot nem az adja meg, hogy nekünk van (esetleg már) valamink, ami a többieknek (esetleg még) nincs meg, hanem az, hogy olyan ajándékkal lepett meg Isten, amely az egész világ számára nyilvánvaló. Evangélikusokként ennek az isteni igazságnak nem kiváltságos birtokosai, hanem boldog és aláztat, szabad és mégis lekötözött tárgyai, zsengei lehetünk!

3. Kézenfekvő lenne Isten igazságát olyan ajándékként felfogni, amely valamiféle többletet jelent, amely miatt érdemes azt elfogadni, érdemes keresztyénnek lenni, érdemes hinni. Természetesen nagyon komolyan kell vennünk Mk 16,17 ígétét a hitet követő jelekről. Teljesen félreértenénk azonban, ha úgy értelmeznénk, hogy az egymással konkuráló hitek következtében különböző komfortfokozatú keresztyén életek jöhetnek létre. Egyáltalán *nem az Isten igazsága által az embernek nyújtott előnyök a tét, hanem Isten dicsősége! A Soli Deo Gloria és a Solus Christus, sola gratia, sola fide* ennyiben

szorosan összetartozik. Arról van szó, hogy Isten véghezviszi az Ő akaratát az ember bűne ellenére az emberért az emberen. Ez Istennek a dicsősége, és csak ezzel együtt, csak így lehet az embernek is élete.

4. Az a már idézett lutheri gondolat, amely Isten igazságát úgy értelmezi, hogy az „Isten ajándéka, amely azt teszi, hogy az ember mindenkinek megadja azt, amivel neki tartozik”, messzemenően *egybecseng korunk diagnózisával is, amely az embert, az emberi szívet, a lelkiismeretet tekinti az első számú világproblémának*. Az ember még mindig nem találta meg a helyes viszonyt sem embertársaival, sem a környező világgal, sem Istennel. Ember minderre még nem tudott készíteni működőképes szabályozást. Isten törvényét képtelen teljesíteni az ember. Az előírásokból legföljebb a bűn felismerése adódik. A kapott isteni lehetőség Isten igazsága a Krisztusban való hit által: amikor a világot nem az emberi feladatok, hanem az Isten ajándéka felől kezdjük nézni.

Roppant kihívás ez a világnak. Hallatlan kihívás ez a reformációt ünneplő evangélikus egyháznak!

Dr. Reuss András

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁNI HUSZONEGYEDIK VASÁRNAP

Zsid 12,4–16

Néhány szó magyarázata

MEHRISZ HAIMATOSZ: *vérig*. A hűség, kitartás, állhatatosság mértéke. Életük árán is maradjanak meg Jézus bizonyágtevői, mártírjai. A hűség és kitartás nem néhány napra vonatkozik. Hűséges az, aki élete végéig állhatatos (Zsid 13,7): Figyelve életük végére, kövesétek hitüket!

PATROSZ TÓN PNEUMATÓN: a lelkek Atyja. Az apa feladata a gyermekek nevelése. Ha szereti gyermekeit, nemcsak parancsolgat. Szeretettel biztatja, erejével segíti őket. A figyelmeztetés is a gyermekek érdekében, a szükséges mértékig történik. Ha egy rendes apa figyelmezi gyermekeit, inti, talán bünteti is őket a nevelés érdekében, mennyivel inkább javunkat szolgálja a lelkek Atyjának fegyelmezése, azért, hogy *éljünk*. Az első embernek világosan megmondta Isten, hogy ha engedetlen lesz, meg kell halnia. A lelkek Atyjának való engedetlenség lelki halált hozott rájuk és utódaikra.

MÉ OLIGÓREI és MÉDE EKLÜÜ: ne vesd meg, se meg ne lankadj! A két végletes reakció ez Isten nevelő fenyítésére, az élet nem könnyű eseményeire. Kemény ellenállás vagy elcsüggedés követi ezt szívünkben. Isten pedig azt akarja, hogy egyik se következzék be, hanem azt szeretné elérni, hogy reménykedjünk, megtisztuljunk, formálódjunk az Ő akaratára szerint és a küzdelmet örömmel és céltudatosan vállaló kereszténynek legyünk. Megkeményedsz, meglankadsz vagy formálódsz?

PAIDEIA: fegyelmezés, nevelés, tanítás, intés, oktatás, képzés. Isten a nehézségeken, próbatételeken keresztül neveli, képzésként, közelségében tartja az embert. Nevel, int, ez fájdalmas lehet, de szükségem van Óra. A *paidion* (kisgyermek) szó is erre utal.

PORNOSZ É BEBÉLOSZ: parázna vagy istentelen. (Bebélosz: profán, amelynek az istenihez semmi köze, amely csak a mával törődik. Szentségtelen, nem a tiszta hit és erkölcs szerint való.) A kétót együtt említi a szentige, egymás magyarázatoként, kiegészítésként is fölfoghatók. Az ószövetségi kép szerint az Úr olyan, mint egy férj, Izráel, mint a feleség. Az Istenhez való hűtlenség pedig paráznság. S a képen túl, a valóságban azt tapasztaljuk, hogy az istentelenség, erkölcstelenség egyik legkirívóbb következménye a paráznság, különböző formáiban. Isten azt akarja, hogy Hozzá ragaszkodjunk leginkább. Istentem legyen. Ne legyen fontosabb egy tál lencse, a has, az anyagiak, az érzelmi kívánság vagy a félelem. – A vizsgált két szó ellentéte: Istenhez és az Ő követéséhez ragaszkodó ember, a nehézségek ellenére is, sőt pontosan azért. Utalva a fentebbiekre: Az Úr Jézus véreig, egészen a keresztben való váltságáhaláláig kitartott az Atya mellettünk!

Szükségünk van Isten helyreigazítására

Az 5. v. így kezdődik: „elfeledkeztetek-e”. Jusson eszünk-

be, amit már tanultunk. Használjuk és éljünk vele. A szükség majd eszünkbe juttatja és számolunk vele – és Vele!

1. Számolj Isten Igéjével: 5-6. v.
2. Bízzál Isten gondoskodásában: 7-9. v.
3. Emlékezz Isten céljára: 10–11. v. közvetlen hasznára (10), végső kimenetelére és állandó hatására (11).
4. Ne ess kétségbe, győzd le a csüggedést: 12-13. v.
5. Keresd a békés megoldásokat: 14. v.
6. Bibliái értelemben szent életet élj: 14. v.
7. Kegelemből élj: 15. v.
8. Vigyázz, hogy be ne szennyeződj! Gyökerénél fojtsd meg a rosszat: 15-17. v.

Elfordít vagy odafordít?

Elfordít vagy éppen odafordít valami nehézség az Úrhoz? A megkeményedés vagy elcsüggedés kérdése áll előttünk. Vedd észre: az Úr javadra ad mindent. Nevel, formál a nehézségekkel is! Meg kell gondolnod, van-e értelme és haszna egész életed és az örökkévalóság szempontjából. Aki csak a nehézséget vagy a szenvedést nézi, az a pillanatot nézte. Egész más folyamatában látni az eseményeket: merre vezetnek: „Nézz Jézusra!” – olvassuk a buzdítást 12,2-ben. A hívőket bátorítja, hogy tartsanak ki a nehézségek között. Ez lehetséges, de csak akkor, ha tudják a nehézségek okát, célját és értelmét. S ha tudják, hogy ami egyedül lehetetlen, az lehetséges Istennel (Lk 18,27). Gondok, szenvedés nélkül (ha van ilyen) értelmetlenebb az életünk, mint nehézségek között, de úgy, hogy tudjuk az értelmét. Hatalmas dolgokra leszünk így képesek a mi Urunk által. – Vizsgáld meg, hogy az épp most lévő nehézséggel életedben, mit akar elvégezni az Úr? – A szenvedések közt is hűséges, kiegyensúlyozott hívő bizonyágtétel a világ előtt: nem az adja a boldogságot, hogy nincs semmi bajom, anyagilag pedig mindenem megvan, hanem az, hogy a *helyemen vagyok*. Ahova az Úr állított. S az, hogy tudom: 1. Jézus mindig velem van, 2. megőriz mindenhol, 3. mindent a javamra ad, jóra vezet. Mt. 28,20.

Csak az Úrral

A világban lévő nehézségek reménytelenné és kilátástalanná teszik az emberek életét, de Isten megmutatja az élet célját, s benne a szenvedését is. A nehézségeket, szenvedést javunkra fordítja Isten, de nem önmagában, csak a hitben, az Úrral. Nem önmagában a szenvedést, hanem a szenvedő Urat kell elfogadnia az egyes embernek: neked. Ha ezt megteszed, akkor szenvedésed és minden igyekezeted, áldozatod értelmet nyer.

A végén dől el

Nem a munka és harc közben dől el, hogy megéri-e, hanem a végén. Munkánál a fizetéskor, harcban a győzelemkor. Ha tudod, hogy „Jézusé a végső, döntő győzelem” (388. ének 3. v.), és Óhoz tartozol, akkor ez szilárdságot, erőt ad a helytálláshoz, valóságossá teszi reménységedet. A szenvedés vállalására és a hűségre csak a Jézusra való tekintés, az Ő ereje és példája tesz képessé. Lelki törpék vagyunk néha, mert hamar összeroppanunk a feladatok, bajok, akadályok súlya alatt. Hamar elkezdjük sajnálni magunkat, bosszankodunk, a megvetés elől megfutamodunk, a legkisebb támadás megfutamít. Az a kérdés, hogy figyelmünket mire irányítjuk: Jézusra vagy a bajra. A bajra, vagy a győzelemre. – A próbatétellel Isten földi gyengeségünket, de azért, hogy kikerüljünk belőle. Szerető gondoskodása az életünkben lévő nehézség. Még foglalkozik velünk, nem mondott le rólunk. Számoljunk az Úr ígéretével (4-11. v.), s vele együtt vegyük föl a harcot (12-17.).

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁNI HUSZONKETTEDIK VASÁRNAP

Ef 4,29–32

Pál Efezusi levele eredetileg körlevél lehetett, több gyülekezet volt a címzett. Ezt látszik igazolni, hogy a legrégebb kódexekben nem olvasható a címzett gyülekezet neve, valamint az is, hogy feltűnően hiányoznak a személyes utalások. Pál három évet töltött Efezusban, sok személyes munkatársa volt itt, ezek közül egyet sem említ. Mégsem pseudoepigráf iratról van szó, mert a címzettek között lehetett Efezus gyülekezet, mely „adoptálta” a levelet. Bizonyára jobban magukénak érezték a szerző személye miatt, de felváltották a levél egész tartalmát is. Számomra ez nagyon rokonszenves, annál is inkább, mert Pál e levelében erős kifejezésekkel, sötét színekkel ábrázolja azokat a bűnöket, amelyek a keresztyén közösségekben is felütöttek a fejüket. (4-5. fejezet) Az egykori pogány élet megszokott viselkedésformái a keresztyén gyülekezetben már nem jelenthetnek normát, de úgy tűnik, még az igazán hitvalló gyülekezetekben, mint Efezus (1,15.) is, kísértettek.

Az első, amit textusunk alapján lesűrhetünk magunknak: *jó lenne, ha mi is „adoptálnánk” ezt a levelet*, hiszen a benne foglaltak ma is aktuálisak, ránk is vonatkoznak. Nem követünk el hamisítást, sőt éppen úgy lesz hiteles keresztyén életünk, ha „a szenteknek, akik Efezusban élnek” címzésbe a magunk gyülekezetét helyettesítjük be.

Miután az előző fejezetekben, *Krisztust a középpontba állítva, a keresztyén hit foglalatát adta az apostol*, textusunkban egészen gyakorlati következtetéseket von le olvasói számára. A szakasz ezzel a bevezetéssel adja meg az alaphangot: „*Mondom tehát... nem élhettek úgy, ahogyan a pogányok...*” (4,17).

A vasárnap igéje pedig magát, a PROGRAMOT fogalmazza meg. Program, az élet istentiszteletének „agenda”-ja, egészen lebontva a legapróbb részletekig. Íme:

„EGYETLEN ROSSZ SZÓ KI NE JÖJJÖN A SZÁTO-KON...”

Ez világos program; de megvalósítható? Tartsuk Pált naívnak, aki irreálisnak magasra emeli a mércét és csupa szentekkel számol a gyülekezetben? Nem, Pál nem jár a fellegekben. Róm 7,14. kk. tükrözi vívódásait: „Akarom a jót és teszem a rosszat...” Pál éppen azért szólít fel tökéletességre, mert oly esendők vagyunk! Talán segít a példa: a delírium tremens állapotában már nem a „kevesebbet inni” a program, hanem az „egy cseppet sem inni”. Más: katonai éleslövészetben eleve megengedett néhány haláleset. A program: lehetőleg ne legyen áldozat, de 4-5 esetben még nem lesz hadbíró-ság. A keresztyén életprogramban nincs ilyen „tűrési határ”. Ma is tragikusan tapasztaljuk, hogyan lesz egyetlen rossz szóból kiabálás, harag, istenkáromlás, keserűség – nem a politikai csatározásokra gondolok, hanem békétlenkedő gyülekezetekre, Dabas-Sárihoz hasonló civakodásokra, széteső keresztyén családokra...

A mondat másik fele, a tiltással ellentétben, szélesre tárja a cselekvés lehetőségét:

„ÁLDÁST HOZZON AZOKRA, AKIK HALLJÁK.”

A keresztyén életforma nem irányulhat más emberek ellen, (kontraegzisztencia), nem maradhat passzív, „élni és élni hagyni” filozófia (koegzisztencia), hanem aktív program: „ÁLDÁST HOZZON”! (proegzisztencia)

Túrmezei Erzsébet „Tudsz-e valami jót” című versében ugyanezt adja vissza költői formában.

„NE SZOMORÍTSÁTOK MEG AZ ISTEN SZENTLELKÉT!”

Dramai felszólítás! Az egyházi év vége felé (utolsó előtti harmadik vasárnap) az ítélet közeledésével számoló vagy azt felejtő gyülekezet képe áll előttünk. Nem lenne baj, ha össze-rezzennénk Jézus szavaira: „megjön annak a szolgának az ura azon a napon, amikor nem várja...”

A világméretű veszekedésbe belefeledkező emberiség – benne a keresztyénség – nem veszi észre, hogy milyen drága kincset tapos sárba: „Isten Szentlelkét, akivel el vagytok jegyvezve a megváltás napjára”. Manapság sokan bontják fel az

eljegyzést, és ezzel kizárják magukat a mennyegzőről. Az Isten Lelke, az elhagyott „jegyes”! Rettenetes lesz a „megváltás napján” magányosan, a Lélek nélkül odaállni az ítélet elé (vö. Jel 22,17).

Korlátlan szabadság a megbocsátásban

A Szth. u. 22. vasárnap szkopusza: „Megbocsátásban”. A lutheri egyház a bűnbocsánat teológiájára épül, de a bűnbocsánat több, mint teológia: a megbocsátás isteni program. „**AHOGYAN ISTEN IS MEGBOCSÁT**”... Talán cinikus, de igaz: Istennek az a dolga, hogy megbocsásson.

Ez az a pont, ahol az Isten programja és a keresztyén ember programja találkozik. Erről beszél Jézus a Hegyi Beszédben: „*legyetek mennyei Atyátoknak fiai*”, ezért emeli ki a Mi Atyánk kérései közül egyedül az ötödikét, hogy nyomatékosítsa tegye: „... *ha megbocsátjátok az embereknek vétkeiket, nektek is megbocsát mennyei Atyátok. Ha nem bocsátok meg... mennyei Atyátok sem bocsátja meg a ti vétkeiteket...*”

Tud-e még minket is lelkesíteni ez az egyedülállóan sajátos keresztyén program? Életformánk és életcélunk-e a megbocsátás? Környezetünkben oldozzuk-e a göröcsöket, vagy még szorosabbra húzzuk a csomókat?

A legnagyobb görcs ott, a Golgotán oldódott meg, ahol Krisztus görcsbe rándult testtel így fohászokodott: „*Atyám, bocsáss meg nekik...!*” Ez a görcs-oldozás folytatódott az első vértanú, István csodálatos agóniájában: „*Uram, ne ródd fel nekik ezt a bűnt!*” Itt kapott először leckét az ifjú Saul a megbocsátásról, amit csak később értett meg igazán, de attól kezdve ezt hirdette és élte mindenütt.

A program minden számítógépes programnál nagyobb, több áldást jelenthetne a világnak, ha mi, keresztyének igazán a magunkévá tennénk és aszerint élünk.

VÁZLAT:

1. Egyetlen rossz szót se!
2. Áldást hozzon!
3. Ne bontsd fel az eljegyzést!
4. Isteni program

Ének: 438 vagy 440

Győri Gábor

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁNI HUSZONHARMADIK VASÁRNAP

Róm 13,1-7

Bosszú, anarchia, hatalom

Az exegéták általános nézetét fejezi ki *Karner Károly* kommentárja is, amikor a szakasznak „*Az államhatalomról és felsőbbbségről*” címet adja. A szövegfordításban is, a magyarázatban is egyoldalúan az államhatalmat emlegeti, a vele szembenállás tilalmát tulajdonítja Pálnak és – természetesen – vesződséges magyarázkodásra kényszerül, amikor szükségszerűen konfrontálnia kellett ezt a szinte teljesen konformista nézetet az „ellenállás” kérdéskörével. Jellegzetesen mutatkozik meg ez a dilemma az alábbi összegezésben: „*Hűséges engedelmséggel tartozunk az államnak, melynek alattvalóul Isten rendelt minket, jóllehet mint Krisztus megváltottai, polgárjogunk és hazánk a mennyben van (Fil 3,20). Mint az Isten új világának a tagjai, mint megváltottak szolgálunk hűséggel és engedelmséggel „a lelkiismeret miatt” az államnak, mely nekünk is „Isten szolgája a mi javunkra”.* De az ÚSZ tud arról is, hogy az államhatalom megfeledezhetik igazi rendeltetéséről, Istentől nyert feladatáról, sőt egyenesen a sátáni hatalmak szolgálatába is állhat (vö. Jel 13!). Ilyenkor, ha a világ vagy ennek hatalmasságai el akarják szakítani Krisztus megváltottait Uruktól és Mesterüktől, nyer alkalmazást az

apostoli ige: „Istennek kell inkább engedelmeskedni, hogynem az embereknek” (Csel 5,29). Az Isten iránti engedelmisség ilyen esetekben a vértanúságig menő vallástételt jelenti, de nem érinti az alttalálói kötelességet. Semmiféle körülmények közt sem jelent vallásos forradalmat, vagy lelkiismereti okokkal igazolt lázadást” (Karner: Isten igazsága, 96–97., ill. vö. még a 93-96. lpk. is).

Az idézett – egyébként megszívlelésre méltó gondolatokat tartalmazó! – szakasz magyarázatában egy sajnálatosan beszűkülő értelmezés válik nyilvánvalóvá. Az „*exouszia*” kitéltelt, mely általában *mindenféle hatalmat* jelent, beleértve az istenitől egészen az ördögig (vö. Varga Zs. Szótára 334-335. hasáb), előbb „*államhatalomra*”, aztán egyszerűen „*államra*” redukálja, következésképpen a 13,7-ből is csupán az „állampolgári kötelezettségek teljesítésének” parancsát hallja ki. Az egyik korábbi LP-feldolgozás (1964) találóan mutat rá arra a következményre, hogy ezen az alapon a textus a közvetlen szöveggörnyezetbe „nem illeszthető be, szinte idegen testként jelentkezik”, Kontextusaink viszont nem gátolják, hanem inkább *segítik* Pál gondolatainak megértését. *Az apostol ugyanis nem általában a felsőbbbségről, s különösen nem az államhatalomról, hanem az ember „hatalom alá vetettségéről” ad tanítást*, illetve – talán helyénvalóbb itt is hangsúlyozni, hogy – tesz személyes vallomást. Luther jól érti Pált, amikor Kátéiban a IV. parancsolat magyarázatánál nemcsak szülőkre, hanem minden egyéb felsőségre is vonatkoztatja az isteni rend érvényét, vagyis nem leszűkíti, hanem kitágítja a kifejezés jelentéstartalmát.

Az apostol a 13,1–7 szakaszban nem egy idealizált „államhatalomképet” rajzol fel, melyet aztán másoknak „kvázi” ki kell igazítaniuk, „reális” kell tenniük (Csel 5-ben, illetve Jel 13-ban!). Az apostol nem a felsőbbbség „jóságát” igazolja, hanem a hatalom alá vetettség isteni rendjét, s annak nélkülözhetetlenségét hangsúlyozza. A 12,1-21 szakaszból éppen ezért emelkedik ki a 12,19 intelmé: „magatokért bosszút ne álljatok”, melyre textusunkban rakja fel a koronát ezzel a megálapításával: „(a hatalom) Isten szolgálatában áll, amikor megtorlást alkalmaz, bosszút áll a vétkeken” (13,4). Ugyanígy a „*lelkiismeretért való engedelmisség*” (13,5) nehézkes magyarázata is leegyszerűsödik, ha figyelünk a 13,11-re, mely a keresztyén ember előtt kinyílt távlatra utal. A „közelebb van hozzánk az üdvösség, mint amikor hívökké lettünk” kitétel ugyanis nemcsak a gyorsan elmúló időre, hanem a parúziára, Krisztus visszajövetelének közeledtére is figyelmezteti a levél olvasóit. Ez a mozzanat különleges hangsúlyt kap azon a vasárnapon, amely az egyházi év végére esik. Fontos figyelni erre azért is, mert egy helytelen újítás következtében az egyházi év utolsó három (sőt Agendánk szerint négy!) vasárnapjának tematikája súlyos csorbát szenved a mechanikus textuskijelölés következtében. *(Erre évek óta ismételtlen utaltunk! Szerk.)*

Pál vallomásának lényege egyszerű és rövid. *Isten kegyelmi ajándéka a „hatalom, azaz a hatalomnak alávetettség” rendje. Megszabadít az önbíráskodás kísértésében való elbukástól is és az anarchia kaotikus szörnyűségeitől is.* Nem a hatalmat minősíti jónak vagy rossznak, hanem az isteni rendet magasztalja (vö. a Dániel könyvében ismételtlen előkerülő „hatalom” problematikát!). Mert a hatalom végső soron mindig Isten kezében volt és marad, s teljesedik ki, válik nyilvánvalóvá a parúzia elkövetkeztével. Elhívásunk nem „kettős állampolgárságunk” felismerésére, hanem a „krisztushitben” való megerősödére szól.

Téma, diszpozíció

A Miatyánk doxológiáját, illetve a klasszikus Luther-ének két sorát ajánlom témaként: „*Tied ma és mindenkoron, Az ország és a hatalom*” (72,9). Minden felsőség és minden hatalom végső soron Isten kezében van. A tétel nemcsak akkor érvényes, ha a hatalom „jó”, hanem akkor is, ha a felelősség

„visszaél” a kapott hatalommal, s nem arra használja, amire Isten akarata szerint való. A bevezető mondatokban tisztázni lehet azt is, hogy *Pál nem „engedelmisséget”, hanem „magunk alárendeltségét” hangsúlyozza textusunkban.* Más megtenni a hatalom szeszélyéből fakadó mindenféle rémséget, és más tudni azt, hogy életünk Isten akaratából nem az öntörvényűség és nem az anarchia, hanem egyfajta alárendeltség medrében folyik. Igénkből éppen ezért nem a konformizmus, vagy a lázadás különféle lehetőségeire utaló jelzéseket olvasom ki, hanem Istenre és az Ő életünket átszövő hatalmának megnyilvánulásaira mutatok. Három tételben ezt az üzenetet próbálom megfogalmazni. (1) *Nincs hatalom, csak Istentől!* (2) *A hatalom Isten szolgálatában áll, amikor – helyettünk – „bosszút áll” és megtorol vétkeket!* (3) *Nemcsak „alattvalók” vagyunk, hanem „gyermek” is.* (13,6) Sem kiszolgáltatottjai, sem kiszolgálói nem vagyunk földi hatalmasságoknak; hálás szívvel élünk „a fiak szabadságában” (Mt 17,24–27).

Énekek: 502, 74 (1–4,9).

JEGYZET

Korábbi textusfeldolgozások

A LP 64/495 (Fejér-komáromi eh. mk., ill. Labossa Lajos) témája: *Keresztyén életfolytatás és a világi hatalom.* Diszpozíciójának tételei: (1) Minden hatalom Istentől van; (2) Minden hatalom Isten szolgálatában áll; (3) Minden lélek engedelmisséggel tartozik.

A LP 79/622 (Szabóné Mátrai Marianna) témája: *A gondviselő Istennek tartozunk felelősséggel!* Diszpozíciója: (1) a hatalom Isten gondviselésének eszköze; (2) Nem élhetünk idegenként a világban, mert „ez az Isten világa”; (3) Meg kell tanulnunk a teljes összefüggésben gondolkodni, (azaz: az életben Isten jogi rendjével találkoznunk).

1987-ben ez az ige nem került sorra, mivel a Szentháromság utáni 23. vasárnap az egyházi év utolsó vasárnapjával volt azonos.

id. Magassy Sándor

SENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁNI UTOLSÓ VASÁRNAP

1Kor 15,54-58

Az örökélet vasárnapja elnevezés szépen és hangsúlyosan emlékeztet ünnepünk eszhatológikus jellegére. Így új tartalmat, értelmet és fényt(!) nyer életünk végére gondolásunk is. Miközben az örökkévalóság horizontjára, távlatára emeljük tekintetünket, igazi és lenyűgöző súlyt, értelmet és jelentőséget kap mülendő, illékonyan tűnő földi életünk is. Ezen a horizonton ismerjük fel azt is, hogy mi fontos igazán és mi nem. Így egyházi esztendőnk végén különösen is elmélyül a „lelkigyakorlatos” intés, a „*memento mori*”. Értelme éppen az, hogy elszánt, intenzív keresztyén életre fegyelmezzünk múltó időnkben, amely a kegyelem ideje. „*Mert ami halálunk miatt nem fontos, az már most nem fontos*; és ami annak ellenére fontos, hogy meg fogunk halni, az már ma a legfontosabb. Forduljunk hát már ma minden erőnkkel a kevés igazán fontos feladatok felé, amelyeket nekünk kell elvégeznünk ezen a földön, az örökkévalóság tágas horizontjával. – Így fordul át az új kezdetbe a búcsúzó egyházi esztendő, az Úr érkezésének adventi várásába, amelyben eltölti szívünket a készség, hogy utat és helyet készítsünk számára... Mert valóban itt van már az idő, hogy felbredjünk a szundikálásból, a lustaságból és megüresedett szokásokból, és az örökkévalóság nagy távlatára beragyogja jelen életünket, még mielőtt utolsó álunkra hajtánánk fejünket.” (Johanna Domek OSB)

Textusunk a fejezet összefüggésében: Pál apostol nagy és szenvedélyesen tárgyalt témája 1Kor 15-ben Jézus feltámadása és a halottak feltámadása. A *gyülekezeti háttér:* egy – minden bizonnyal kislétszámú, de jelentős befolyással bíró – csoport a korinthusi gyülekezetben megtagadja a halottak feltámadásának reménységét (15,12). Álláspontjukat egészen pontosan nem tudjuk megállapítani. Két lehetőség is adott: vagy azon a nézeten voltak, hogy csak azok üdvözülnek, akik Krisztus visszajövelekor még életben vannak (a már meghaltak számára nincs feltámadás, halottak maradnak); vagy pedig egy duális emberképet vallottak, amely szerint az embernek örök, romolhatatlan lelki-lényege van, amely túléli a test halálát. Ezzel maga a halál is éppen úgy jelentéktelenné válik, mint az ember testi valósága. Talán külön mondani sem kellene, hogy ezzel a filozófiával élesen és gyökeresen szemben áll a halottak feltámadásának keresztény reménysége!

Pál apostolnak a kritikája és érvelése is több szempontot vet fel. *Ellenvetése* („test és vér nem örökölheti Isten országát”, 50. v.) kétféleképpen is érthető. *Egyrészt* arra is utolhat, hogy a paruziánál még életben lévők éppen úgy, mint a már meghaltak, akik a múlandóság áldozataivá lettek, egyaránt csak „elváltozáson”, transzformáción át juthatnak üdvösségre. *Másrészt* annak az előbb említett felfogásnak mond ellent, amely a romolhatatlan és örökéletű lelki elemről szóló tanítással együttal megveti, lenézi a testit, a földit. Pál azt hangsúlyozza ebben az esetben, hogy az *egész(!) embernek megváltásra van szüksége.*

Mivel az apostol és az egész gyülekezet is a parúzia közelrevárásának feszültségében éltek, számukra, mint még élők számára az a fő kérdés, lehetséges-e számukra ez az „elváltozás” anélkül is, hogy előtte meghalának (51.v.). Pál ekkor fedi fel a titkot: *mindnyájan, akár holtak, akár élők, el fognak változni.*

Ezt írja le közelebről az *öltözés* képével, amely azt hangsúlyozza, hogy a halál pusztító hatalma, ereje ellenére és után *Isten hatalma helyreállítja az ember személyes identitását* (54.v.).

Igénkben úgy jelenik meg a reménységet ébresztő ígéret, mint egy ótestamentumi prófécia beteljesülése. Az Ézs 25,8-ból és Hós 13,14-ből összevont idézet az igazolás. Amikor a prófécia beteljesedik, akkor ér véget a halál uralma. (Meditációnk, imádságunk elmélyítésére jó szolgálatot tehet Joh. *Brahms Német requiemje*, s itt külön is emlitem a 6. tételét!)

Némely írásmagyaró az 56-57. verset későbbi betoldásnak tartja. Akár így van, akár nincs, mindenesetre briliánsan korrekt és frappánsan rövid összefoglalás ez a két vers a páli törvényértelmezéshez: *aláhúzza a bűn, a törvény és a halál összefüggését; ugyanakkor meghirdeti: a halál ellen döntő győzelem már megtörtént Jézus Krisztusnak a halálból való feltámadtása által.* Ebből pedig a gyülekezetnek Mesteréhez, Urához illő, élő reménységben megharcolt élete következik. S az ilyen élet sosem lesz hiábavaló.

Illúziók helyett az Élőbe vetett élő reménységgel!

Csak az Úristen a megmondhatója, mennyi álhit, vakhit, illúzió, vágyalom tölti el az emberek szívét. Néhányat belőle mi magunk is felfedezünk, sőt, mi magunk is nevelgetünk önmagunkban. Mesterünkötől kapott feladatnak és lehetőségnek látom, hogy ezen a vasárnapon Isten igéjének világosságával harcoljunk mindenfajta félreértés, félremagyarázás, tévtanítás ellen. Nem gondolom, hogy ezt ide-oda csapkodva, éles kirohanásokkal kellene megtennünk. De azt igen is gondolom, hogy igénk kapcsán legyen beszédünk világos, egyértelmű és az Isten igéjéhez kötött.

Ha teljes szívvel tudnánk hinni, hogy legyőzött a halál hatalma, akkor tudnánk megszabadulni a félelemtől, „amely életünk legszebb perceibe” is vegyül „mondhatatlan fájdalomként” (Madách). A személyes lét teljes megszűnésének félelme, valamint a számadás lélekretentő félelme ellen *csak Jézus Krisztus adhat vigasztalást.* Nem kell nekünk megvédeni az Írás igazságát. Ha mégis érvelünk, azt azért tesszük, hogy

kortársainknak segítsünk. A ma újra napirenden lévő kérdésben, amit a lélek halhatatlanságának szoktunk nevezni, most van alkalmunk, sőt kötelességünk megszólalni.

Az, amit az emberben szellemnek, léleknek nevezünk, elválaszthatatlanul össze van kötve a testi valósággal. Jó lelkiismerettel nem hihetünk a halhatatlan lélek, a halál utáni szellemi továbbélés illúziójában. Amit a tudomány nagy biztonsággal állít, azt az Írás is mondja: nincs emberi lényegünkben semmi büntelen, ami kikerülhetné a bűn zsoldja halál mélységét. Amikor Pál azt mondja: „nem fogunk mindnyájan elhunyni” – akkor nem valami halhatatlanságról beszél, hanem Jézus Urunk közeli visszatérésére vonatkozó reménységét fejezi ki.

A lélek halhatatlanságának többévezredes görög hatások és újkori illúziókat rejtő tévhiténél *mérhetetlenül többet mond az evangélium,* amely Jézus Krisztusnak a halálból való feltámasztását hirdeti. Azt hirdeti, hogy van bűnbocsánat és örte van feltámadása a halottaknak. Istenünk halálból életre hív bennünket, mégpedig olyan életre, amelyen nincs hatalma halálnak, elmúlásnak, mert nincs hatalma rajta a bűnnek. Akkor elnyeri értelmét, eléri célját ez a sokszor hiábavalónak, elhordozhatatlanul értelmetlennek érzett, veszendő-halandó emberélet. Amit Istenünk ígér, az nem a földi élet prolongálása, de nem is valami álomszerű, árnyékországbeli feloldódás, be- és elolvadás, hanem tudatos, beteljesedő, bővelkedő élet, új teremtés.

Lelkésztestvéreim! Ezzel vigasztaltatunk, és ezzel vigasztalhatunk. Erről a vigasztalásról tanúskodni, ennek erejével élni a mi dolgunk és méltóságunk. S erre a jó szolgálatra nézve is hangzik az ígéret: ez a szolgálat nem hiábavaló az Úrban.

Énekjavaslat: kezdő: 493, 223, 503.

igehirdetési: 223,

„lejövő”: az 501. ének 1. és 4. verse.

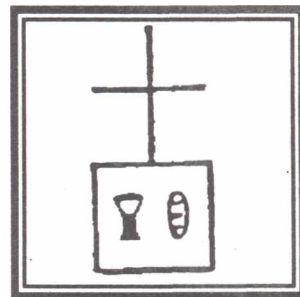
Iltz János

„Biztos, hogy van probléma a ma embere és a prédikáló pap között. Szükség van tehát a kommunikáció megújítására: az egyház szolgálatainak többet kellene olvasniuk mai magyar irodalmat... hogy a jelenkor nyelvén hatásosan tudjanak megszólalni. Ugyanakkor állandó kapcsolatban kell lennie az egyháznak az emberekkel, hogy kiderüljön: vajon milyen szintű a befogadás részükről, értenek-e mindent, amit hallanak.”

(Gyulai Endre szeged-csanádi megyéspüspök nyilatkozata a Magyar Kurirnak (1995. aug. 14.) – *Csak a rk. lelkeszek szívleljék meg ezt a tanácsot?* (Szerkesztő)

Gyülekezeti szolgálat – lelkészi közélet

Pedagógus Konferencia Sopronban

„Elmenvén azért, tegyetek tanítványokká minden népeket, ..., tanítván őket, hogy megtartsák mindazt, amit én parancsoltam néktek” (Mt 28,19–20)

Csodára várni nem keresztyén magatartás, de a csodát elutasítani szintén nem az! Istenünk megcselekedte azt, amiben reménykedni sem mertünk, 1989 után újra vannak iskoláink és óvodáink, Urunk újra összegyűjt bennünket. Az egynapos győri kezdet és tavaly a Teológián eltöltött felejtethetlen együttlét után ez évben Sopron adott helyet a Pedagógus Konferenciának. Mintegy százan voltunk, csoda ez is, és bizvást hihetjük, hogy Ő is közöttünk volt.

Az Evangélikus Teológiai Akadémia (Hittudományi Egyetem) és a Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium (Liceum), valamint a Hetvényi Lajos Evangélikus Liceumi Diákotthon közös szervezésében 1995. július 8-12. között több mint 80 vidéki (nem soproni) és mintegy 20 soproni pedagógus hallotta meg a hívó szót; csendesedjünk el Isten igéje körül, ismerkedjünk és mélyüljünk el az Ő szavának mondani-valójában, beszéljünk a pedagógusi hivatással kapcsolatos és keresztyén hitünkön fakadó kérdésekről.

A Szentírás és egyházunk hitvallása

A teológiai ismereteket a Teológiai Akadémia professzorai foglalták össze négy előadásban. *Dr. Hausmann Jutta*: „Prófétaként élni – profétai jel”, *dr. Muntag Andor*: „Az Ószövetség keletkezése”, *dr. Cserhádi Sándor*: „Az Újszövetség értelmezésének alapjai” és *dr. Reuss András*: „Az Ágostai Hitvallás aktuális üzenete” című előadások négy napra elosztva komolyan, de mégis érthetően vezettek be bennünket a teológia, mint tudomány rejtelmeibe. Mindig éreztük azonban azt is, hogy a szakmai ismeretek mögött hit és meggyőződés van.

Dr. Hausmann Jutta többek között elmondta – jól érthető magyarsággal (pedig még alig egy éve él csak hazánkban), hogy a proféta feladata, hogy a jövőről beszéljen, a hitetlen élet továbbélése lehetetlen, változtatni kell, hogy megmaradjunk. A proféta feladata, hogy az egész népnek szóljon, időnként a népet megszemélyesítő királyon keresztül, és Istenről beszéljen. Elemezte, hogy ki az igaz proféta, mik lehetnek a hamis és igaz megkülönböztetési szempontjai: erkölcsösség, jó gyümölcsök (nem biztos, hogy látszanak), a jövődőlés beteljesülése (esetleg évszázadok telnek el közben), vagy talán az, hogy olyat mond, amiért biztosan nem szeretik – s ez neki sem jó – de ő mégis mondja, mert az Úr szinte kikényszeríti belőle. Ha egy profétálás viszont igaz, akkor annak megfelelően változtatni kell az életünkön!

Dr. Muntag Andor azzal kezdte, hogy mi fog meg bennünket a Bibliában; az bizonyos, hogy ha „rákap” az ember, akkor a Szent Könyv hatalmába keríti és nem engedi el. Az Ószövetség – mint a professzor elmondta – Kr. e. a X. és a II. sz. között íródott, a protestáns fordítás tükrözi a majdnem

1000 esztendő héber nyelvének változását. A zsidók a már régen használatos szövegeket Kr. u. 90 körül rendszerezték. A három fő rész a Tóra (Mózes), a Proféták és az (egyéb) Iratok. Ez a hármas felosztás érzékelhető például, amikor Jézus az emmausi tanítványokhoz beszél (Lk 24,27).

A Ószövetség görög fordítása (Kr. e. I. sz.) nagyon pontos és hiteles, a szentség fogalmánál pedig az ókori zsidó mérték az volt, hogy „beszennyezi-e a kezet” (mai szemünkkel és értelmünkkel éppen azt jelenti, hogy szennyes kézzel nem fogható meg, mert Szent, vagy azért Szent). Ebben az értelemben kritikus Eszter könyve (Istent nem említi) és az Énekek Éneke (amelyet kocsmában is énekeltek), s érdekes, hogy ezt a két könyvet nem idézi az Újszövetség sem, s eddig nem lelték rájuk a századunkban megtalált „Qumrani Tekersek” között sem.

A római egyház az alexandriai kánont használja, Luther – bár az eredeti nyelvekből fordított, de – ezt a sorrendet tartotta meg, s az apokrif iratokat külön csatolta. Beszélte még előadónk a héber mássalhangzóírásról, a másolási hibákból (elenyésző) eredő nehézségekről, valamint arról, hogy az Ószövetség iratai magyarázat nélkül is könnyen taníthatók és tanulhatók.

Dr. Cserhádi Sándor rámutatott, hogy Biblia-értésünket az Újszövetség határozza meg. Nem idézettömegről van szó, hanem a Lélek szava az, amely az Írás alapján szól. Nem valamin – Bibliánk – van tehát, hanem valakinek – élő Jézusunk. A Szentírás Isten által ihletett mű, de benne van az emberi változatosság, nem használható jóskönyvnek, megérteni magából a Szentírásból lehet. Bár Pál apostol közelinek várta az Úr visszajövetelét, így nem volt tekintettel a 2000 évvel későbbi olvasókra, de mégis nekünk is útmutatás. Beszélte a professzor az Újszövetségben leírt példázatokról és a valóságos történetekről, s ezek viszonyáról. Megismerkedhettünk az ún. hyperbolákkal – túlzó képekkel (pl. a botránkoztatás után „követendő cselekvés”). Az Újszövetséget 300 év után (Kr. u. 361. Atanásius) kanonizálták, tudnunk kell, hogy az Újszövetsége népe az Ószövetség görög fordítását használta Bibliának, de a döntő tekintély az Úr szava volt. Pál apostolnál el különül az Úr szava – változhatatlan – és Pál szava – megváltozhat. A 300 év során először Pál leveleit, majd az evangéliumokat gyűjtötték össze, s végül a leveleket, ez utóbbiak kanonizálásánál volt vita. Fő szempont végül is az lett, hogy mi segített a 300 év alatt. Megtudhattuk, hogy Kr. u. a II. században írtak egy egységes evangéliumot, de ez nem bizonyult „életképesnek”. Az evangéliumok forrása egyrészt a legrégebbi, a Márk evangéliuma, másrészt a szóbeli források, amelyek nem jegyzőkönyvek, hanem a Feltámadás utáni igehirdetések és bizonyágtételek. Többek között ez az eltérések magyarázata.

Dr. Reuss András rektor az Ágostai Hitvallásról előljáróban megjegyezte, hogy a II. világháború előtt Egyházunk hivatalos nevében is szerepelt, másrészt egy evangélikus

gimnáziumban kötelező tananyagának kellene lennie. A bevezető rész békülékeny és az egy egyházon belüli vitának kezeli a felmerült ellentéteket, hangsúlyozva, hogy mindannyian az egy Krisztus uralma alatt élünk. A 28 cikk tömör, rövid és lényegretörő. Először is az Egyház lényege, hogy a szentek azon gyülekezete, ahol az evangéliumot tisztán hirdetik és a szentségeket helyesen szolgáltatják ki. Más kérdés már csak másodrendű, pl. a mi hitünk, a közösség ereje, a szeretet, a megbékélés, a csend, a karizmák. A felsoroltak – bár nagyon fontos – kísérőjelenségek. A földi egyház nem azonos az üdvözültek egyházával. Az Ágostai Hitvallás nem leltároz, hanem sorolja az Egyház érdemeit, hiszen a cselekedetek gyümölcsök. Egyházunk mindig Isten elé állít, ahol nem hengegetünk semmivel. Hitvallásunk a Szentségekről (keresztség, úrvacsora) azt tanítja, hogy az ige és a szentségek együtt, egymás mellett vannak. A Szentségekben Isten cselekszik bennünk és rajtunk. Az Egyház és a világ nincs elkülönítve, Isten az egész világ Ura. Mindenütt van feladat, s a világban végzett munkánk is istentisztelet lehet. Végezetül a rektor rámutatott, hogy 1530-ban nagyon nehéz volt a helyzet, elődeink mégsem siránkoztak, hanem tették, amit kellett: hirdették az Evangéliumot.

Luther írásai és a pedagógus

Három soproni előadó foglalta össze – a Luther-Szövetség kiadványa alapján – azokat az ismereteket, amelyek az evangélikus pedagógust a reformátor szelleméhez köthetik. Kovács Ilona tanárnő „A bűnbánatról”, Makovnikné Hüffner Györgyi lelkész „A keresztségről” és dr. Lang Jánosné tanárnő „Az úrvacsoráról” írt Luther-prédikációkat tette számunkra élővé. Hisszük és reméljük, hogy Luther és így a Luther-Szövetség kiadványai utat találnak az Evangélikus Egyház hívő népéhez, az érdeklődő teológusokhoz és általában az érdeklődő magyar olvasókhöz.

Kovács Ilona elmondta, hogy a korai gondolkodásban a bűnbánatot Luther önálló szentségnek tekintette. Hangsúlyozta továbbá, hogy nem a cselekedetek űzik el a bűnt, hanem a bűn kiűzése cselekszi a jót. Isten előtt egyetlen ajándék a töredelmes szív. Aki hisz, annak minden javára válik, aki nem hisz, annak semmi sem használ.

Makovnikné Hüffner Györgyi beszélt a keresztség lényegéről és a jelenről. Ez utóbbi, hogy a bűnös ömbert „bele kell folytatni” a vízbe és azután a felmerülés az újjászületést jelenti. A megkeresztelten rajta van Isten pecsétje, ő Istené. A szülők, keresztszülők, stb. visszvonhatják ígéretüket, de Jézus nem vonja vissza soha. Engedjük áradni az isteni szeretetet, segítsen a nevelésben a gyülekezet és a lelkész!

Dr. Lang Jánosné is kitért az oltári szentséggel kapcsolatban a külső látható jelre, azután a jelentésre, amely belső és a lélekben működik, valamint a kettőt összekapcsoló és mindkettőre vonatkozó hitre. A szentség nem más, mint a Krisztussal való közösség elfogadása. Vajon tudunk-e tanítványainkkal együtt közösségekbe kerülni az Ur Jézussal? – tette fel a kérdést a tanárnő. Míg a keresztségben egyszer részesülünk, hiszen az belépés az új életbe, addig gyakran kell úrvacsoráznunk, hiszen az élet állandó veszélyforrás. Az úrvacsorára csak az méltatlan, aki nem érzi a bűnét. A két szín alatti úrvacsorázás jelentése pedig, hogy Jézus teste jelképezi Jézus jócselekedeteit, a kiontott vére pedig a szenvedéseit. Mindkettőben részesednünk kell. Azzal, hogy nyilvánosan úrvacsorához járulunk, nyilvánosan Urunknak valljuk Jézust, olyan, mint-ha ígét hirdetnénk.

Tanulói környezet és evangélikus identitás

A harmadik előadássorozat a soproni líceum, a diákotthon és a gyülekezet bemutatkozását jelentette, dr. Lampérth Gyula líceumi igazgató, Hubert Pál nevelőtanár és Szimon János lelkész szolgálatával. Különösen ez utóbbi a gyülekezet és az ifjúság, illetve a gyülekezet és az iskola kapcsolatát domborította ki.

Dr. Lampérth Gyula a Líceum 1557-tel kezdődő történetéről beszélt, a virágzó korszakok mellett említette a három száműzetést – kb. 1580–1606, 1671–1681, ill. 1948–1991 idegen szellemiség. Kiemelte az iskolához kötődő országos je-

lentőségű Magyar Társaságot (1790-től), a Deákúti Várme gyét (1827-től) majd a deákúti ballagásokat és a Diákszövetséget (1918-tól). Beszélt a Líceumból kinövő Tanítóképzőről és a Teológiáról, azután az iskola neves diákjairól. Kiseb b csoportokban – az iskola megtekintése közben – ismertette a jelenlegi életet és a Líceum mostani szerkezetét.

Hubert Pál előadásában beszélt Hetvényi Lajosról, a Diákotthon névadójáról, aki e század elején a Líceum vallásnára volt. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a Diákszövetség létrejötténél, és élete egyik céljának a Diákotthon létrehozását tekintette. Ő az 1934-es felszentelést már nem érthette meg; az az Otthon kiválóan felszerelt volt, s remélhetően az Otthon épülete 1996-tól Egyházunk általános iskolája lesz. A mai Diákotthont 1993 decemberében szentelte fel Szebik Imre püspök.

Szimon János a gyülekezet és az ifjúság kapcsolatát elemezte; elmondta egyrészt, hogy a soproni gyülekezetnek figyelembe kell venni a több mint 160 nem soproni evangélikus fiatalt, akik a Líceumban tanulnak, másrészt lehetővé kell tenni, hogy az otthoni gyülekezettel is fennmaradjon a kapcsolatuk. Hangsúlyozta, hogy az evangélikus identitás erősítése mindannyiunk feladata, ezzel kapcsolatban kitért az öku- menikus kapcsolatokra, de a szektaveszélyre is.

Keresztyén hit és pedagógusi munka

A negyedik téma a keresztyén hit és a pedagógusi munka címet viselte. Mindhárom témát 2-2 gondolatébresztő bevezetés indította. Az óvodapedagógiáról id. Magassy Sándorné lelkész és Révészné Tóth Erzsébet orosházi vezető óvónő szolt. Az iskolai tantárgyak és hitünk összekapcsolási lehetőségére a humán tárgyak tanításában Jancsó Kálmánné győri igazgató, a reál tárgyak tanításában dr. Lang Jánosné soproni tanárnő mutatott rá. Míg a hitoktatásról Szimon Jánosné hitoktató és Sümeghy József lelkész beszélt.

Magassy Sándorné többek között elmondta, hogy akit Isten szolgálata elhívott, az földi élete végén Neki tartozik felelősséggel. Hangsúlyozta a család fontosságát, még a legjobb óvoda is csak pótlék tud lenni.

Révészné Tóth Erzsébet szerint az egyházi óvoda minőségileg többet kell, hogy adjon. Szükséges, hogy az óvónők eljussanak hitük megéléséhez. Ha a kicsik megtanulják, hogy a kéz visszaütés helyett simogatásra való, akkor már sokat tettek, s így a materialista módon nevelkedett szülők is megéreznek valamit Isten szeretetéből.

Jancsó Kálmánné beszélt a különböző – nem túl sikeres – pedagógiai irányzatokról. Helyettük a bibliai emberkép az, amely bennünket kell, hogy vezéreljen. Az Isten képére teremtet ember ugyan szintén a fizikai és pszichológiai törvénynek hatálya alatt áll, de tudnia kell, hogy nem ő a fontos, hanem Isten dicsősége. Míg a humanizmus szerint az ember a maga ura, a Biblia szerint Isten az ember Ura. Nekünk pedagógusoknak a magyartés a feladatunk, de a nevelés (növekedés) Isten dolga. Ott van keresztyén nevelés, ahol a pedagógus Jézus tanítványa.

Dr. Lang Jánosné beszélt a nagy fizikusok hitéről, elmondta, hogy a látható és a láthatatlan világ áthatja egymást. A hívő ember egyszerre él mindkettőben. Bibliánk más kérdésekre ad választ, mint a természettudomány. Közöttük nincs harmónia, de nincs ellentét sem. A törvények nem az ember teremtményei. Millikant – a híres fizikust – idézte, aki szerint „Az első korty a tudomány kelyhéből elválaszthatja az embert Istentől, de a kehely alján ott várakozik az Isten”.

Szimon Jánosné szemléletesen és meggyőzően mondta el, hogy hittant tanítani is csak felkészülten és előkészülten szabad. Megmutatta, a főleg kisebbségnél használható, sok-sok segédesszköz. Kiemelte még többek között az énektanítás rendkívüli fontosságát.

Sümeghy József szerint a hitoktatás lényege, hogy hit támadjon! A tanításban nem lehetünk elnézőek, meg kell tanulni az anyagot! A hitoktatás nemcsak a lelkészek, hanem mindnyájunk dolga, úton és útfélen.

Dr. Lampérth Gyula
a soproni Berzsenyi Dániel Evangélikus
Gimnázium (Líceum) igazgatója

Nyilatkozat az egyházi zene ápolásáról

I. Az egyházzene jelentősége

1. Az egyházzene az istentisztelet és az *egyházi élet szerves része*. Állapota tükrözi az Egyház állapotát, és vissza is hat arra.

2. Az egyházzenet évszázadokon át úgy tekintették, mint az *ige ünnepe*, nyilvános kimondásának formáját, és elvárták, hogy ezt a szerepét méltóképpen töltsse be.

a) Az egyházzene ma is ezt teszi elsősorban akkor, amikor a *Biblia szavait* változtatás nélkül, a szöveg formájának és a liturgikus cselekmény kívánalmainak megfelelően megszólaltatja.

b) Ezt teszi másodsorban akkor, amikor az egyházi élet keretében létrejött, teológiailag és irodalmilag hiteles, az Egyház által elfogadott *kötött szövegeket* művészi értékű zenébe öltözteti.

c) Az egyházi zene harmadik formája, a tisztán *hangszeres zene* is kapcsolatban áll az igével és a szentségekkel. A szent szövegekhez társuló dallamokat dolgoz fel, azokat bevezeti vagy összeköti, érzelmileg ráhangol az istentiszteleti cselekményre. A maga formai tökéletességével, rendezettségével a hívó ember és közösség számára a teremtés és újjáteremtés rendjét, azon keresztül a Teremtő tökéletességét fejezi ki.

3. Az egyházzene segíti, hogy a hívó közösségben *helyes egyházkép és helyes istenkép* formálódjék ki.

Mindezek a feladatok a legnagyobb felelősséggel terhelik meg a *zenéről gondoskodó Egyházat és a zenei szolgáltatókat*.

4. Ugyanakkor az egyházzene a „*vox Ecclesiae*”: az *Egyház hangja*, a gyülekezet hangja, a lélek hangja, de nem úgy, hogy pusztán a közösség, az emberek ösztönös produkuma lenne és pusztán izléstől függene, hanem úgy, hogy a közösség, amikor a zenét ajkára veszi, egyszerre tanúbizonyságot tesz hitéről és lelkiülete iszerint formálódik, amit énekel. Így tartja az Egyház ősi hagyománya is: „*mens condordet voci*” (lelkületünk alakuljon aszerint, amit hangunk kimond).

5. E szent feladatnak van alárendelve az egyházzene az a szerepe, hogy tetszést keltsen, lelkesítsen, közösséget teremtsen. Az ún. *pasztorális igények*nek tehát úgy kell eleget tenni, hogy a megoldás összhangban legyen a zene – fent kifejtett – elsődendő feladataival.

6. A zene csak úgy töltheti be ezt a szerepét, ha *jellegeiben egyházas, művésziileg pedig értékes*. Ez a követelmény nem áll ellentétben azzal, hogy zenei tehetség és tanultság tekintetében az egyes közösségek és zenei szolgáltatóik adottságai különböznek. Az egyházzene kincsésztára ugyanis a különböző képességű és felkészültségű közösségek számára egyaránt fel tud kínálni nekik megfelelő, de liturgiailag és művésziileg értékes zenét. Ahogy az Ószövetségben Isten megkívánta, hogy a gyülekezet áldozata „hibátlan” legyen, így az Újszövetség lelki áldozatához is csak ilyen zene illik.

II. Az egyházzene a mai Magyarországon

Az egyházzene világszerte válságban van, melyet Magyarországon sajátos negatív és pozitív tényezők módosítanak.

1. Az elmúlt évtizedek alatt az Egyház *zenei szakembereik* tömegeit veszítette el. Az egyházzenei képzés szűk keretek közé szorult. Az egyházzene ápolásához szükséges anyagi eszközök (tanintézetek, kutatóhelyek, gyűjtemények fenntartására, szakemberek megfizetésére) csak kevéssé álltak rendelkezésére.

2. Nagy károkat okozott az olykor az Egyházon belül is tapasztalható *szemléletbeli megzavarodás*: az egyházzene lelkisínylése, feladatainak félreértése, az értékek iránti közömbösség. Ennek gyakorlati következménye nem egyszerű a zenei szakemberek megbecsülésének hiánya.

3. A nehézségek közé sorolható egy céltudatos *egyházzenei pedagógia hiánya*. Az egyházak sok évszázados hagyományával és az általános egyházi előírásokkal szemben vannak egyházak, melyek a lelkészek felkészítésében elhanyagolják az egyházzene megfelelő oktatását, gyakorlását, a helyes elvek, a helyes szemléletmód megtanítását és elfogadtatását. Sok kívánivalót hagy maga után a felnemzők új nemzedékek egyházzenei nevelése, az, hogy a hitre való oktatást szervesen összekössék a liturgiára és az istentiszteleti zenére való neveléssel. (E kérdéssel, fontosságára való tekintettel külön nyilatkozatban foglalkozunk.)

4. Öröndetes viszont, hogy a nehezebb évtizedek alatt a *helyi közösségek* aktívabb részt vállaltak az egyházzene művelésében, és a kórusok nagy része ma már nem fizetett énekesekből, hanem a helyi gyülekezet tagjaiból áll.

5. Pozitív változások történtek az utolsó 50 év alatt a *magyar zenei kultúra* egészében. Főképpen Kodály hatására a magyar zenepedagógia, zenetudomány, zenei ismeretterjesztés kiváló eredményeket ért el. A magyar kultúráért felelős személyek és szervek ma zeneileg sokkal igényesebbek, mint akár a régi Magyarországon, akár a nyugati országokban. Azokat a normákat, melyeket a zenekultúra és az iskolai oktatás egészére érvényesnek tekintünk hazánkban, érvényesnek kell elismerni az Egyházon belül is. Nem törődhetünk bele abba, hogy a szabadság elnyerése a már elért értékek elvesztésével járjon, vagy éppen az Egyház mutatkozzék közömbösnek a szellemi értékekkel szemben.

III. Gyakorlati kívánalmak

1. E nyilatkozat aláírói a hivatásukkal járó felelősségértől áthatva kéri, hogy az *illetékes egyházi szervek* továbbra is – vagy ahol e tekintetben panaszra van ok, ott az eddiginél nagyobb gondnal – jelentőségéhez mérten karolják fel az egyházzene ügyét. Szükségességnek látjuk, hogy a zsinatok, egyházi konferenciák az egyházi élet szerves részeként foglalkozzanak az egyházzenevel, bevonva a munkába a korszerű ismeretekkel és átfogó egyházzenei tapasztalatokkal bíró szakembereket. Fontosnak tartjuk, hogy a lelkészek (papok) és egyházzenei szakemberek közt esetleg kialakult szakadék eltűnjék, s a közös megbeszélések eredményeként teológiai-liturgiai és zenei szempontból egyaránt egészséges közszellem alakuljon ki.

2. Szükségesnek tartjuk, hogy – ahol ez még nem történt meg – az egyházak *jogi eszközökkel* is segítsék az egyházi zene helyzetének javulását. Rendelkezzenek egyházi törvények a zene ápolásáról, az egyházzenei normák megtartásáról, a kántori szolgálat szabályairól, a lelkészek (papok) és kántorok együttműködéséről, a hitoktatás és az egyházi énekekre oktatás összehangolásáról.

3. Szükségesnek tartjuk az egyházzene képzési színvonalának emelését, ezen belül különösen az egyházzenevel foglalkozók liturgiai képzését. De éppúgy szükségesnek tartjuk, hogy a mindennapi egyházi életben a *zenei szaktudás jobban megbecsültsék*. Zenei kérdésekben – akár egy egyház egész életét, akár a helyi egyház istentiszteleti rendjét érintő kérdéssről legyen szó – a döntéseket teológiai-liturgiai kompetenciával bíró lelkészek (papok) és a zenei kompetenciával bíró szakemberek együttműködésével kell meghozni.

4. Egyes egyházakban szükségesnek látszanak újabb intézkedések a *lelkészek (papok) zenei nevelése* terén. Ez sokszor nem is több időt, csak nagyobb gondosságot, a tanár jobb kiválasztását, s mindenekelőtt a tanári kar elvi egyetértését kívánja. A speciális gyakorlati egyházzene oktatás mellett fontosnak tartjuk az egyházzene teológiai alapjainak oktatását, valamint – különösen ma, amikor a jelentkezők műveltségi szintje annyira különböző – az általános zenekultúra legalább elemi megismertetését és megbecsültetését.

5. A fentiek értelmében szükségesnek látjuk, hogy a *hitoktatási tantervek*be kerüljön be – egyházzene szakbónásával meghatározva – az egyházi ének oktatási tanterve is.

6. Hasonlóképpen szükségesnek látjuk, hogy a *pasztorális munkatervek* foglalják magukba a népekre tanításának módozatait és követelményeit is. Itt tekintettel kell lenni arra is, hogy a hagyományos, élő értékek továbbviteléről gondoskodjunk, de azt is el kell érni, hogy a liturgiai és zenei fejlődéshez szükséges új énekek tanulása ne egy-egy lelkes egyházzenező ügye legyen, hanem az egyházi vezetők és dokumentumok által támogatott és buzdított folyamat.

7. Szükségesnek tartjuk, hogy a helyi gyülekezetekben a *zenéről való gondoskodás* megnyugtató eljárással szabályoztassék. Sem a kiválasztás módjában, sem a munkaviszonnyal járó jogok és kötelesek meghatározásában nem lehet az egyházi közösség igénytelenebb munkaadó, mint a világi szféra. Ehhez az kell, hogy

a) a szakmai követelmények teljesítéséről az alkalmazó gyülekezet biztosítékokat szereztesse (pályázat, magasan kvalifikált bírálóbizottság),

b) hogy a zenei alkalmazás jobban összhangba kerüljön a tényleges igényekkel, adottságokkal és fejlődési feltételekkel (főállású munkatárs, külső szakemberek részfoglalkoztatása, az egyes feladatkörökhez a megfelelő vezettség, rendelése, stb.),

c) hogy az egyházzene (egyházzenezeket) a gyülekezet alkalmazza, az alkalmazás jogilag megfelelő garanciákon nyugodjék, és a szakembernek létbiztonságot adjon,

d) hogy az egyházzene az illó anyagi ellátáson kívül a lelkész (pap) és a gyülekezet részéről megbecsülést, kollegiális magatartást, társadalmi elismerést tapasztaljon, és

e) hogy az egyházzene kölcsönös támogatást biztosító érdekvédelmi szervei létrejöjének.

8. Végül mindennek eléréséhez szükséges, hogy a *gyülekezetek* saját hagyományaik szerint olyan *egyházzenei szervezetekkel* bírhassanak, melyek dinamikus tevékenységre képesek, munkájukba bekapcsolják a fiatalabb szakembereket, az egyházzene szakjait, választott képviselőit, továbbá a világi pályán működő, hívó, az egyházzeneben jártas kiemelkedő szakembereket is.

Budapest, 1995. január 1.

Magyar Egyházzenei Társaság: Dobszay László elnök, a Magyarországi Baptista Egyház zenei bizottsága: Beharka Pál elnök, a Magyarországi Evangélikus Egyház zenei bizottsága: Trajler Gábor elnök, a Református Egyházzene szakbizottsága: Karasszon Dezső elnök, Szent Ágoston Liturgikus Megújulási Mozgalom: Barsi Balázs OFM elnök.

Az Országos Magyar Cecilia Egyesület a gyakorlati javaslatokkal összességükben egyetért, az elvi kérdésekben, a helyzetértékelésben a nyilatkozattól eltérő szemléletet vall. *Országos Magyar Cecilia Egyesület: Tardy László társelnök*

Nyilatkozat az ifjúság egyházzenei neveléséről

(Az ifjúsági lelkipásztorokhoz és hitoktatókhoz)

Mivel

– „Maxima debetur puero reverentia” – a gyermek iránt a legnagyobb tisztelettel kell viseltetnünk és „a gyermeknek a legjobb is éppen csak hogy jó” (Kodály);*

– mivel a nevelés célja az, hogy a reánk bízott javakat utódainkra is átörököltve a felnövekvő ifjakat mint oszthatatlan személyiségeket az igaz, a jó, a szép és a szent értékeivel kapcsolatba hozzuk;

– mivel a legszentebb célokat is érvényteleníthjük, ha nem hozzánk méltó eszközökkel akarjuk elérni őket;

– mivel a szellemi értékek rendje egységes, és bármit építünk vagy rombolunk egyik tekintetben, az épít vagy rombol a szellemi élet másik területein is;

– mivel az Egyház erkölcsileg csak akkor követelhet nagyobb részt az ország szellemi újjáépítésében és a nevelésben, ha maga is minden tekintetben elkötelezett a szellemi értékek mellett, és a pedagógusoktól megkívánt felelősségérzetet tanúsítja;

– mivel minden pedagógusnak szolidárisnak kell lennie a szellemi élet más területein fáradó társaival, és tanuskodnia kell az azok által képviselt értékek mellett is;

– mivel az ifjúsági lelkipásztorkodás nem egy új, szeparált „ifjúsági egyházat” akar építeni, hanem az új generációt beépíteni a gyülekezetbe és azon keresztül az örök egyházba;

mivel továbbá

– „a régi görögöktől Comeniusig élt az a felfogás, hogy a zene föltétlenül szükséges az ember fejlődéséhez, a nevelés része, nem pedig valami nélkülözhető élvezeti cikk, pusztán szórakozás” (még kevésbé agitációs eszköz);

– mivel a jó zenének nem csak szövege miatt van általános embevelő hatása, hanem „mert sugárzik belőle a felelősségérzet, az erkölcsi komolyság”, ellenben a rossz zene „romboló hatása odáig terjedhet, hogy megingatja az erkölcsi törvényben való hitet”, tehát a ledér zene szent szöveggel is ledérre tesz;

– mivel az Egyháznak kezdet óta meggyőződése, hogy a zenének teológiai üzenete van, és a jó zene igaz, a rossz zene pedig hamis istenképet, hamis egyházképet, hamis lélekkepet formál az emberben;

– mivel a zene az Egyház prófétái és papi küldetésének megvalósulását szolgálja, s így nem lehet tisztán emberi szempontok szerint megítélni;

– mivel az egyházi törvények is megkívánják, hogy az istentiszteleti zene jellegeiben szent és művészi érték legyen, és azt is, hogy a világi asszociációkat és szórakoztatóipari reminiscenciákat keltő dallamokat, a giccses és a „hetérák világához tartozó zenét” (Alexandriai Kelemen kifejezése) a templomtól tartsuk távol;

mivel végül

– az Egyház örök ifjúsága abban nyilvánul meg, hogy a pedagógiáján keresztül a jobb, a több, a hitelesebb nyer nagyobb teret az Egyházban, s így módon az ifjúság az értékesebb avant-garde-jává válik;

– mivel a magyar pedagógiának a szellemi és kulturális értékek melletti hagyományos elkötelezettsége miatt és kiemelkedő személyiségektől kapott érvek, tanítások és minták alapján inkább nekünk kell példát adnunk a külföldnek, semmint kritika nélkül átvennünk az ott található silány zenei divatokat;

– és mivel így méltatlan lenne, ha az egyházak, akik önmagukat a szellemiség, az igazi kultúra tanítóinak állítják, mindennapi gyakorlatukban ezt az igényt meghazudtolva, még a világi kultúra hordozóival szemben is alulmaradnának.

A NYILATKOZAT ALÁÍRÓI nem a vádaskodás és öncélú kritizálás szellemében, hanem saját felelősségük átérzésétől indítva feltűnően és szeretettel kérik az egyházak ifjúsági lelkipásztoraikat, hitoktatóit: tegyék mérlegre egyházzenei tevékenységüket, és jó pedagógus módjára tegyenek meg mindent azért, hogy az evangéliumi üzenet zenei szempontból is a tartalom és méltó forma harmóniájában érje el és érintse meg a rájuk bízott lelkeket.

Ennek megfelelően:

1. Gondoskodjunk szervezeten arról, hogy az új nemzedék ne szakadjon ki a teljes egyházi közösségből, hanem megtanulva annak értékes énekeit, együtt tudjon énekelni a szülőikkel, nagyszülőikkel.

2. Azt a fogékonyságot, nyílt érdeklődést, mely az ifjúságot mindig képessé teszi az új megtanulására és begyakorlására, továbbá azt a sok energiát, melyet a lelkipásztor és munkatársai az ifjúság nevelésére fordítanak, ne rövidítéletű selejt terjesztésére használjuk, hanem az eddig talán nem eléggé ismert és nem eléggé megbecsült kincseknek, az egyes felekezetek leghitelesebb zenei örökségének átadására. Ne feledjük, válságban lévő korok számára mindig az „ad fontes” (vissza a forrásokhoz) jelentett biztos tájékozódást.

3. Töremszük meg a hitoktatás és az énektanítás szerves egységét. Akit nem a tetszeni akarás, a személyes hiúság, pusztán ötletek vezetének a tanításban, hanem az igaz hitet akarja hiteles formában közvetíteni, az olyan énekekkel kapcsolja össze oktatását, melyek összhangban állnak a hittartalommal, a tiszta és teljes hitet közvetítő szövegeket szövegekként meg hozzák méltó dallamok.

4. Az ének elsősorban szövege révén lesz az istentisztelet része. Ezért az oktatás segítse az ifjakat afelé, hogy viszonyukat az énekekhez ne hangulati benyomásokra alapozzák, hanem értelmes emberek módjára – a szövegeket átgondolva, hittanilag is mérlegre téve – fogadjanak el vagy utasítsanak el énekeket.

5. Fejtsük ki és illesszük be a hitoktatásba legfontosabb ősi énekeink szövegeit, elsősorban a Biblia szavait idéző énekszövegeket.

6. Az egyes felekezetek hagyományai alapján határozzuk meg azt az énektörzsanyagot, melynek ismeretét a hitoktatás különböző szakaszainak végeztével (elsőáldozás, konfirmáció stb.) az ifjaktól elvárjuk. A hittan-tanmenetek foglalják magukba a tanulandó énekanyagot is.

7. Az öt-hat évtizeddel ezelőtti egyházzenei és zenepedagógiai megújulás egyik fő motorja az egyházi iskolák és tanáraik kiváló munkája volt. Ha egyházi iskoláink méltók akarnak lenni elődjükhöz, el kell határolódnuk mindentől, ami az egyházzenei lezüllesztéséhez vezet, s élve kivételes lehetőségeikkel, az énekorákon is, az istentiszteleten is a legnemesebb zenének kell teret nyitniuk.

8. Mindezen feladatok végrehajtásához nélkülözhetetlen a lelkipásztorok és az egyházzeneben képzett szakemberek együttműködése. Ahogyan a felelős lelkipásztor nem tűrheti el, hogy a hitben képzetlen tanítók megrontsák a nyáját, úgy viszont magát sem tekintheti illetékesnek abban, hogy az ifjúság egyházzenei nevelését – a teológiai szempontokon túlmenően – irányítsa. A felsőbb szinteken az egyházi vezetőknek a magas képzettségű egyházzeneészekkel kell szót értenie. Helyi szinten a lelkipásztornak a templom egyházzenei vezetőjére kell támaszkodnia, s célszerű, hogy zeneileg képzett (pl. zeneiskolát, zenei általános iskolát végzett) segítőt találjon, akik a megállapodott tanterv szerint a hittanórai énektanítást végzik. A nyilatkozatot aláíró szervezetek és tagjai e tekintetben a legkészségesebben felajánlják szolgálataikat mind országos, felekezeti, mind helyi szinten.

9. Minthogy a vallási és más szellemi értékek között belső összhang áll fenn, a lelkipásztor segítse az ifjakat az igazán értékes és maradandó zenekultúra megbecsülésére és megszeretésére.

Budapest, 1995. január 1.

Magyar Egyházzenei Társaság: Dobszay László elnök
a Magyarországi Baptista Egyház zenei bizottsága: Beharka Pál elnök, a Magyarországi Evangélikus Egyház zenei bizottsága: Trajtler Gábor elnök, a Református Egyházzenei Munkaközössége: Karasszon Dezső elnök, Szent Agoston Liturgikus Megújulási Mozgalom: Barsi Balázs OFM elnök.
Az Országos Magyar Cecília Egyesület a gyakorlati javaslatokkal összességükben egyetért, az elvi kérdésekben, a helyzetértékelésben a nyilatkozattól eltérő szemléletet vall. Országos Magyar Cecília Egyesület: Tardy László társelnök

A fenti két nyilatkozatot egyházunk zenei bizottsága 1995. június 8-i ülésén megtárgyalta. Bár a nyilatkozatoknak nem minden megfogalmazásával, kifejezésével értett egyet, de mivel tartalmukban helyesnek tartotta, úgy határozott, hogy a nyilatkozatok aláíróihoz csatlakozik és közlésüket a Lelkipásztor című folyóiratban kéri.

Trajtler Gábor

* Valamennyi idézetünk Kodály Zoltán pedagógiai írásaiból.